

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Poslední majitelé zámku Sychrov ve vzpomínkách pamětníků
Last Owners at the Chateau Sychrov in Memories of Witnesses

Veronika Kašíčková

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havlůjová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D-NJ

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Poslední majitelé zámku Sychrov ve vzpomínkách pamětníků“ vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 20. březen 2015

Veronika Kašíčková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat PhDr. Haně Havlůjové, Ph.D., vedoucí své práce, za její ochotu, podporu a cenné rady, které mi poskytla při psaní mé bakalářské práce. Dále velmi děkuji PhDr. Miloši Kadlecovi, řediteli NPÚ ÚOP Liberec za zpřístupnění Sychrovské pamětní knihy a vstřícnost, se kterou se mi vždy věnoval. V neposlední řadě děkuji své rodině a příteli za podporu, kterou mi po celé mé studium poskytuje.

ANOTACE

Práce se věnuje knížecímu rodu Rohanů na zámku Sychrov. První část práce se týká metodologie orální historie. Druhá část je věnována historii rodu Rohanů ve Francii a na zámku Sychrov, kde Rohanové pobývali v letech 1820 – 1945. Největší pozornost je soustředěna na poslední majitele zámku. V poslední části jsou vyhodnoceny rozhovory s pamětníky, kteří si na poslední Rohany pamatují.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šlechta – 20. století – Rohanové – kníže JUDr. Alain Rohan – Sychrov – orální historie

ANNOTATION

The thesis is devoted to the Dukes of Rohan at the chateau Sychrov. First part of the thesis focuses on the methodology of oral history. Second part concerns the history of the Rohan Family in France and the castle Sychrov, where Rohan resided in the years 1820 – 1945. Most attention is focused on the last owners of the castle. In the last part the interviews with witnesses who remember the last Rohan are evaluated.

KEYWORDS

Aristocracy – 20th century – the Rohans – JUDr. Alain Rohan – Sychrov – oral history

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Orální historie.....	9
2.1 Co je to orální historie?	9
2.2 Vývoj metody ve světě a u nás.....	10
2.3 Orální historie a problematika lidské paměti	13
2.4 Interview a životní příběh (životopisné vyprávění)	14
2.5 Rozhovor	15
2.6 Vedení rozhovoru	17
2.7 Záznam, přepis a redakce rozhovoru.....	19
2.8 Analýza a interpretace rozhovoru v orální historii.....	20
2.9 Pojetí šlechty v povědomí lidí.....	21
3. Historie rodu Rohanů	23
3.1 Rohanové ve Francii.....	23
3.2 Velká francouzská revoluce a emigrace.....	32
3.3 Rohanové v Čechách.....	35
3.3.1 Zámek Sychrov	35
3.3.2 Osudy tří bratrů	35
3.3.3 Kamil Filip Josef Idesbald z Rohanu (1800 – 1892).....	41
3.3.4 Návštěvy na Sychrově.....	53
3.3.5 Kamil Rohan a jeho žena Adelheid Rohan	63
3.3.6 Alain Benjamin Arthur z Rohanu (1853 - 1914).....	66
3.3.7 JUDr. Alain Rohan (1893 – 1976)	72
3.3.8 Zámek Sychrov a poslední Rohanové.....	86
4. Reflexe jednotlivých rozhovorů	101
4.1 Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein	101
4.2 Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou	102

4.3 Rozhovor s Věrou Bergmanovou	104
4.4 Rozhovor s Růženou Pospíšilovou.....	105
5. Závěr.....	107
6. Seznam literatury.....	109
7. Přílohy – přepisy rozhovorů.....	114
7.1 Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein – německá verze	114
7.2 Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein – česká verze.....	177
7.3 Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou	224
7.4 Rozhovor s Věrou Bergmanovou	251
7.5 Rozhovor s Růženou Pospíšilovou.....	283
8. Přílohy – fotografie	306

1. Úvod

„Jak to na zámku Sychrov vypadlo za posledních majitelů? Jak vypadala výchova princezen na zámku? Jaké měli majitelé zájmy? Kam cestovali? Co jedli? S čím si jejich děti hrály? Co se s Rohany stalo po roce 1945? Jak žili v exilu? Jak žijí dnes?“ a spousta dalších otázek, které mě provázejí již osm let, kdy pracuji jako průvodkyně na zámku Sychrov. Tyto otázky mě přivedly na nápad zdokumentovat život posledních majitelů na zámku Sychrov. Jelikož o tomto období téměř neexistují archivní prameny, vydala jsem se tedy cestou, dnes pro mnohé badatele velmi populární a oblíbenou, a to cestou orální historie. Měla jsem štěstí, že se mi podařilo uskutečnit rozhovor s poslední žijící členkou rodu Rohanů, která žila před rokem 1945 na zámku Sychrov a to dcerou posledního majitele JUDr. Alaina Rohana, kněžnou Josseline Rohan Riedl Riedenstein. Paní Josseline¹ mi zodpověděla všechny otázky a přiblížila mi tak život šlechty během druhé světové války.

Cílem bakalářské práce je na základě uskutečněných rozhovorů přispět nejen k poznání života „posledních“ Rohanů na Sychrově, ale především poukázat na životní styl šlechty ve 20. století.

Orální historie představuje metodu, která badatelům umožňuje podniknout sondu do života, myšlení a názorů lidí v určitém období. V první kapitole jsem shrnula obecné informace o orální historii a její metodologii. V této části jsem se opírala zejména o studie historika Miroslava Vaňka, který se možnostmi využívání orální historie v českém prostředí dlouhodobě zabývá. V kapitole o orální historii se zmiňuji také o negativním a pozitivním nahlížení na šlechtu. Zde se opírám především o knihu „Mýtus šlechty u nás a v nás“ od Radmily Švaříčkové Slabákové. Dále se v práci zabývám historií rodu Rohanů v Bretani a v Paříži. V kapitole věnované majitelům Sychrova jsem zpracovala význam rodu Rohanů nejen pro Čechy, ale též pro Francii. V rámci rodu jsem připomněla také českou větev Rohanů, která působila na Sychrově od počátku 19. století do roku 1945. Tuto kapitolu jsem zpracovala na základě dostupné literatury, kterou sepsal především Miloš Kadlec, Marie Mžysková, Marie Pospíšilová a Inge Rohan. Do práce jsem

¹ Celým jménem Josseline Rohan Riedl Riedenstein, dále jen Josseline

zapracovala i archivní prameny, se kterými již dříve pracovala především Hana Baladová. V práci několikrát cituji dochovanou pamětní knihu zámku, která vznikla za působení Kamila Rohana na Sychrově v 19. století. Zde bych ráda zmínila fakt, že se jedná o pamětní knihu, kterou si nechal kníže sepsat na zakázku. Jedná se sice o velmi důležitý pramen, který zachycuje události všedního života, ale zároveň také o dokument, který nabízí pouze takové interpretace, které vyhovovaly zadavateli. V pamětní knize se o majitelích zámku píše velmi kladně, převážně v superlativech. Proto bych tu ráda zmínila, že je velmi nutná kritika daného pramene.

Stěžejním bodem mé práce jsou pak rozhovory s pamětníky. Jak jsem výše naznačila, podařilo se mi uskutečnit rozhovor s poslední žijící členkou rodu Rohanů, která vyrůstala na Sychrově. Jedná se o vzpomínky desetiletého děvčete. Z toho jasně vyplývá, že vzpomínky jsou více rodinného charakteru než politického. Zajímaly mě také názory obyvatel vesnice a blízkých přátel rodiny Rohanů. Proto jsem tedy uskutečnila i další rozhovory. V této části práci jsem pracovala metodou orální historie. Zde je tedy potřeba si také uvědomit riziko této metody. Narátor může na některé události ze své minulosti zapomenout, něco úmyslně či neúmyslně pozměnit, setkáváme se zde s problematikou lidské paměti. V práci jsem se proto snažila výpovědi konfrontovat s dalšími dostupnými prameny. Pro realizaci této práce byla kromě orální historie použita řada knih, studií, genealogických prací a webových odkazů, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

2. Orální historie

2.1 Co je to orální historie?

Co je to orální historie? O co se snaží a co je jejím cílem? Jednoduše řečeno, nabízí „obraz lidské minulosti popsany vlastními slovy.“² Pokud by orální historie měla mít nějakou přesnější teoretickou definici, pak by mohla mít zhruba následující podobu: Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.³ Orální historie je tedy metodou, kterou lze využít v historii, sociologii, antropologii, etnografii a psychologii, či dalších disciplínách. V oblasti soudobých dějin je zkoumán historický proces, jehož aktéři, účastníci a svědkové dosud žijí a mohou se k němu proto na základě svých zkušeností a prožitků uchovaných v paměti vyjadřovat.⁴ V rámci historie nepředstavuje orální historie zvláštní obor či odvětví, pouze výzkumnou metodu, již lze uplatnit, zkoumá-li historik politický, hospodářský, kulturní či jakkoli jinak konkrétně vymezený aspekt dějin, jež dosud má žijící účastníky a svědky.⁵

Samotný termín „oral history“, o jehož autorství se dodnes vedou spory a jenž pochází z prostředí Severní Ameriky, jedné z kolébek tohoto směru bádání, se i přes svou vágnost a nepřesnost velice ujal, zejména pak s expanzí orální historie po druhé světové válce a díky činnosti amerického spisovatele, novináře a historika Allana Nevins a jeho spolupracovníků z Kolumbijské univerzity. Pod pojmem orální historie se od počátků až do současnosti rozumí, že se jedná o zaznamenané rozhovory, které jsou později přepsány, a díky nimž se v rámci sbírek pro

² VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Helena: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: AV ČR, 2007, ISBN 978-80-7285-089-1, s. 11 (dále jen VANĚK, 2007, s. 11)

³ VANĚK, 2007, s. 11

⁴ Karlova Univerzita – skriptu k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5 (kontrola 14. 7. 2014)

⁵ Karlova Univerzita – skriptu k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5 (kontrola 14. 7. 2014)

výzkumné účely uchovávají z historického pohledu významné vzpomínky.⁶ Čeští historikové se i přes návrhy některých alternativních termínů, jako jsou „vyprávěné dějiny“ či „mluvená historie“, nakonec shodli na využívání do češtiny přeloženého sousloví orální historie.

2.2 Vývoj metody ve světě a u nás

Mluvené slovo patří bezesporu mezi jednu z nejstarších forem lidské komunikace a po dlouhou dobu sehrávalo nezanedbatelnou, dá se říci klíčovou roli při snahách člověka uchovat obraz minulosti ve vztahu k současnosti a také vzhledem k časům, které teprve přijdou. Mezi formy takového uchování patřil od pradávna příběh popisující individuální lidský osud: mytická vyprávění, báje, pověsti, legendy, ale také písně nebo anekdoty. Ani vynález písma a zrod „kultury psaní“ nezpůsobil výraznější přelom. Docházelo sice k zachycování ústní lidové tvorby pomocí textu, znalců písma však bylo ve srovnání „s obyčejnými smrtelníky“ jen velmi malé množství, a proto mluvené i psané podoby příběhů vedle sebe nezávisle existovaly po několik tisíc let.⁷ Ačkoliv písmo – vynález, jenž si s sebou po dlouhou dobu nesl posvátnou auru výjimečnosti – nebylo zdaleka vymožeností „předků Evropanů“, shodou různých vlivů a okolností se však pouze v prostředí evropského civilizačního kruhu začalo postupně rodit něco, čemu dnes říkáme „historické povědomí“ a „smysl pro dějiny“.⁸ Mluvená sdělení se záhy stala důležitým pramenem pro ty, kteří sepisovali dějiny. O tradiční vyprávění přenášená z generace na generaci, stejně jako o svědectví očitých svědků se opírala dlouhá řada dějepisců.⁹ Svědectví vtělovaná do textů se velmi často dotýkala období, která bychom dnes nazvaly soudobými dějinami. Příběhy, zachycované v textové podobě, měly na rozdíl od těch, které byly předávány standardní mluvenou formou, tu výhodu, že bylo fixováno jejich obsahové jádro i případná struktura, a tudíž se snížilo riziko jejich deformace nebo úplné ztráty, a to v případě, že selhalo živé médium přenosu, lidská paměť.¹⁰ Její specifika, výpadky, nepřesnost, spojení s obrazotvorností a třeba i podřízení konkrétnímu záměru vypravěče – zaujmout posluchače, oslavit „hrdinu“, povzbudit k určitému počínání nebo před ním varovat,

⁶ VANĚK, 2007, s. 15

⁷ VANĚK, 2007, s. 25

⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. Nová aliance pro 21. století aneb: Od faktopisu k dějepisu. Přednáška pronesená v říjnu 2001 na Katolické teologické fakultě UK v Praze. Text je k dispozici na <http://www.sendme.cz/trestik/faktopisci.htm>, staženo 10. 5. 2006

⁹ VANĚK, 2007, s. 26

¹⁰ VANĚK, 2007, s. 26

vedla k tomu, že se vlastní obsah i poslání příběhu postupně modifikovalo a měnilo.¹¹

Již od dob antického starověku však starořeční a římsí historikové a myslitelé využívali ústních sdělení svých současníků jako jednoho ze zdrojů historického poznání. Historik peloponéských válek Thúkydídés se ve své práci opíral o ústní svědectví účastníků těchto válek, Platónovy Dialogy ukazují Sokrata jako filozofa, pro něhož byl dialog, rozhovor, důležitým nástrojem při sdělování i získávání filozofických poznatků. Středověká literatura zachycuje „životní příběhy“ světců formou legendy, jež se stala jedním z hlavních literárních žánrů a provázela biografii světce paralelně s ústně tradovanou pověstí. Kronikáři křížáckých výprav (Fulchert z Chartres, Guibert de Nogent, Vilém z Tyru) byli často sami účastníky některého z křížáckých tažení a sdělení, k nimž jim byla pramenem vlastní zkušenost, doplňovali o vyprávění dalších očitých svědků a účastníků výprav. I kronikář Kosmas využil ve své „Kronice české“ ústní svědectví současníků, jež navíc rozdělil na svědectví očitých svědků („visa“ – viděná) a sdělení získaná zprostředkovaně, z doslechu („audita“ – slyšená). Vynález knihtisku spolu s postupným šířením gramotnosti vedl k rozšíření a později doslova explozi písemných pramenů. Pozornost historiků se soustředila téměř bezvýhradně na jejich vyhledávání, vypracování metod jejich vnější a vnitřní kritiky, rozbor, výklad a editování. Vyprávění a ústní svědectví sice existovat nepřestala, ale prakticky nebyla chápána jako „historický pramen“. Teprve v 19. století lze konstatovat určitou změnu v přístupu části historiků k hodnotě a využitelnosti ústního sdělení. Francouzský historik Jules Michellet zdůraznil v předmluvě ke své „Historii francouzské revoluce“ (1847–1853), že písemné dokumenty jsou pouze jedním druhem jeho pramenů, neboť se opíral i o vlastní paměť a mluvená svědectví, jež systematicky shromažďoval po deset let. Osvícenské a obrozenecké snahy 18. a 19. století v zemích Koruny české sice přitáhly pozornost učenců k lidové tvorbě, včetně ústně tradovaných příběhů a vyprávění, avšak zájem o tuto formu nazírání a zachycování minulosti se stal spíše doménou literárního bádání, sběratelství a původní umělecké tvorby než vlastního historického výzkumu. Teprve 20. století se dvěma světovými válkami a širokou škálou sociálních otřesů a změn zaměřilo

¹¹ Karlova Univerzita – skriptum k orální historii
<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5
(kontrola 14. 7. 2014)

pozornost historiků k bezprostřední, osobně prožité minulosti a na důležitý pramen jejího poznání – svědectví přímých účastníků událostí.¹²

Jako výzkumná metoda se tedy začala orální historie vyvíjet až ve 20. století. Za kolébkou orální historie jsou považovány Spojené státy americké. Na University of Columbia v USA se od čtyřicátých let 20. století začalo formovat orálně historické centrum pod vedením Allana Nevinsse a jeho žáka Louise Starra. Zabývali se spíše prostředím elit. Další proud, který začal vznikat na chicagské univerzitě v čele s Williamem Thomasem, si stanovil jako předmět výzkumu nižší společenské vrstvy. Tak se prvními zkoumanými tématy stala světová hospodářská krize a druhá světová válka.¹³

Nejen ve Spojených státech amerických se vyvíjela orální historie. Pod vlivem Ameriky vznikají v celé Evropě další výzkumná centra – ve Velké Británii, v Itálii, v Německu či ve Francii. V zemích někdejšího východního bloku, včetně Československa, se mohla orální historie bez omezení rozvíjet teprve po pádu totalitních režimů v roce 1989.¹⁴ Sepisování pamětí však i u nás mělo dlouhou tradici. Po roce 1948 se sběr a případné publikování vzpomínek stalo nástrojem podpory věci socialismu.¹⁵ Od počátku šedesátých let se v české historiografii rozvíjí tzv. práce s pamětníkem, kde od pamětníka byly získávány nejen psané paměti, ale byl s nimi veden také rozhovor zaznamenávaný buď stenograficky, nebo na zvukový nosič.¹⁶ V této době vzniká také metodická příručka kolektivu autorů s názvem „Práce s pamětníky a vzpomínkami“ z roku 1967.¹⁷ Po znovuzískání svobody bádání se začala zaplňovat bílá místa v české orální historii. Hned po listopadových dnech roku 1989 se pokusilo několik českých historiků zajistit nejen písemné prameny, ale také v tematicky vedených rozhovorech s vůdčími osobnostmi listopadových událostí zaznamenat pomocí magnetofonové nahrávky jejich osobní zkušenosti a zážitky právě uplynulých týdnů a měsíců.¹⁸ Ve druhé polovině devadesátých let se pak již začal vytvářet tým, který se zaměřil na výzkum

¹² Karlova Univerzita – skriptum k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 59 (kontrola 14. 7. 2014)

¹³ VANĚK, 2007, s. 27-34

¹⁴ VANĚK, 2007, s. 55

¹⁵ VANĚK, 2007, s. 55

¹⁶ MYŠKA, Milan – ZÁMEČNÍK, Stanislav – HOLÁ, Věra: *Práce s pamětníky a vzpomínkami. Metodická příručka*. Ostrava: Pdf, 1967, s. 25 (dále jen MYŠKA, 196, s. 25)

¹⁷ MYŠKA, 196, s. 26

¹⁸ VANĚK, 2007, s. 57

vedený metodou orální historie. Pod vedením Miroslava Vaňka a Milana Otáhalu byl vypracován projekt „Studenti v období pádu komunismu. Životopisná interview.“ Souběžně se rozvíjely další projekty, mezi které patří například práce Milana Otáhalu a Zdeňka Sládka „Deset pražských dnů“,¹⁹ dále práce Květy Jechové o lidech Charty 77²⁰ nebo Dany Musilové s názvem „Životní příběhy ročníku 1924“²¹, kde autorka vydala řadu rozhovorů, které byly vedeny v rámci projektu „Československo 1945-1967“.²²

Průkopníkem české orální historie je především Miroslav Vaněk, z jehož prací jsem převážně vycházela. Miroslav Vaněk na základě svých zkušeností vypracoval několik metodických a teoretických prací na téma orální historie. V roce 2000 pak bylo založeno v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR Centrum orální historie. Založením centra, se všemi úkoly, které na sebe vzalo, se stalo určitým mezníkem v dalším vývoji orální historie v České republice.²³

2.3 Orální historie a problematika lidské paměti

Paměť je velice rozšířeným tématem, které se nachází na pomezí mnoha vědních oborů a jejím studiem se zabývá široký okruh nejen humanitních a společenských věd, ale také věd lékařských. Paměť je podle francouzského historika Jacquese Le Goff možné definovat jako: „... vlastnictví, které uchovává určité informace, odkazuje tedy k určitému souboru psychických funkcí, díky kterým je člověk schopen obnovovat své minulé pocity nebo informace, které se mu jako minulé jeví...“²⁴ Paměť můžeme z jednotlivých hledisek dělit různě: na paměť individuální a kolektivní, paměť krátkodobou, střednědobou či dlouhodobou, epizodickou či sémantickou... Předpokladem paměti je zapomínání. Na druhé straně je uchováváno především to, co má své opodstatnění a co se stále opakuje. Co se týče selektivity paměti, slovenská socioložka Zuzana Kusá v souvislosti s orální historií upozorňuje na několik důležitých aspektů, které by měl každý výzkumník při

¹⁹ OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk. *Deset pražských dnů. 17. - 27. listopad 1989*. Praha: Academia, 1990, ISBN 80-200-0340-1

²⁰ JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha, 2003

²¹ MUSILOVÁ, Dana: *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století I – III*. Praha: ÚSD, 1999

²² VANĚK, 2007, s. 57

²³ VANĚK, 2007, s. 59

²⁴ LE GOFF, Jacques. *Historie et Mémoire*. Gallimard, 1988, ISBN 9782070324040

nahrávání i při následné práci s rozhovory respektovat.²⁵ Například to, že každé vyprávění je rekonstrukcí minulosti z dnešního pohledu, v němž se prolínají naše současné a minulé postoje anebo také to, že naše paměť má tendenci se neustále přizpůsobovat proměňujícím se obrazům utvářeným v rámci společenských skupin.²⁶ Další velmi důležitou otázkou úzce spjatou s orální historií i s fungováním paměti je téma zkreslování vzpomínek.²⁷ Zcela zvláštním případem, se kterým se výzkumník zcela jistě setká, je problematika mlčení a tabuizovaných témat v rozhovorech. V zásadě je možné říci, že narátoři buď z různých důvodů nehovoří o některých událostech a okolnostech ze svého života, anebo pokud už se k takovému „tabuizovanému“ tématu dostanou, zpravidla jej vyličí zkratkovitě nebo neutrálně a pokud možno se snaží vynechat jakýkoliv „osobní“ komentář.²⁸ V tomto bodě je potřeba zmínit, že narátora v žádném případě nesmíme nutit do vyprávění a že je čistě jenom na narátorovi co nám chce sdělit

2.4 Interview a životní příběh (životopisné vyprávění)

Za autentický historický pramen je považováno i sdělení jednotlivce formou pamětí, deníků, osobních dopisů, privátních filmů, které sice zachycují důležité životní události, ale postrádají nezbytné kritérium orální historie, tedy formu rozhovorů mezi tazatelem a narátorem. Písemné sdělení má totiž odlišnou formu a řídí se jinými zákonitostmi než promluva z očí do očí. K orální historii má pak blízko i interview vedené zkušeným žurnalistou, ale i přes to je práce žurnalisty a historika odlišná.

Hlavními formami využití orální historie pro historika či osobu historií se zabývající, jsou interview (rozhovor) a životní příběh (životopisné vyprávění).²⁹ Interview je spíše zaměřeno na určitou událost a tazatel vstupuje do rozhovoru častěji. Váže se především k určité historické události, kterou dotazovaný prožil a v níž vystupoval. Historik respektuje charakter prožitků a postojů dotazovaného a klade své otázky tak, aby jej udržel u daného tématu a získal tak od něj maximum

²⁵ VANĚK, 2007, s. 66

²⁶ KUSÁ, Zuzana: *Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach*. In: *Genealogicko-heraldický hlas* 5, 1995, č. 2, s. 17–21. Cit. dle: CHREŇKOVÁ: *Reflexia spôsobu*., 1995

²⁷ VANĚK, 2007, s. 68

²⁸ VANĚK, 2007, s. 68 - 69

²⁹ VANĚK, 2007, s. 75

relevantních odpovědí.³⁰ Druhou formou je pak životní příběh či životopisné vyprávění, které se snaží objasnit určitý historický proces nebo etapu ze zorného úhlu narátora, či přímo jeho osudy a prožitky.³¹ Vyprávění je zpravidla vedeno ve dvou nebo více setkáních tazatele a narátora. Při prvním rozhovoru je narátorovi ponechán co největší prostor k vyprávění svého životního příběhu. Tazatel do rozhovoru vstupuje co nejméně, případně stanoví okruhy témat, ale i v těch nechává narátorovi co největší prostor. Teprve při dalších společných setkáních dochází k upřesnění informací z prvního rozhovoru. Tazatel své otázky specifikuje a hledá možnosti zpřesnění z počátečního setkání.

Životní příběh, rozhovor, sledující celoživotní vývoj či dráhu jednotlivce, může být veden dvěma různými způsoby a to chronologicky nebo strukturovaně.³² Chronologický postup vyhovuje spíše starším narátorům a většinou mapuje osudy narátora od jeho dětství až po současnost. Sleduje jeho profesní, osobní, společenský vývoj a životní dráhu a počítá s tím, že v narátorově hodnocení minulosti se budou střídat, prolínat či překrývat jeho někdejší postoje s postoji současnými.³³ Strukturované vyprávění je naopak bližší těm narátorům, kteří jsou zvyklí oddělovat jednotlivé složky svého života. Tazatelovým úkolem je pak přesvědčit narátora, že pro výzkum je důležitá komplexnost celého jeho života jako celek a že jeho život nebude v žádném případě kritizován či jinak hodnocen.³⁴

2.5 Rozhovor

Rozhovor je založen především na budování vztahu mezi tazatelem a narátorem.³⁵ Důvěra je hlavním předpokladem kvalitního příběhu a celé posezení by se co nejvíce mělo podobat nenucenému přátelskému vyprávění. Jen tak dostaneme nejkvalitnější materiál pro náš výzkum.

³⁰ Karlova Univerzita – skriptum k orální historii
<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5
(kontrola 14. 7. 2014)

³¹ Karlova Univerzita – skriptum k orální historii
<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5
(kontrola 14. 7. 2014)

³² VANĚK, 2007, s. 78

³³ Karlova Univerzita – skriptum k orální historii
<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5
(kontrola 14. 7. 2014)

³⁴ VANĚK, 2007, s. 80 - 81

³⁵ VANĚK, 2007, s. 84

Pokud se rozhodneme pro práci s pamětníkem, musíme na prvním místě vypracovat projekt a kontaktovat narátory. Každý projekt by měl začít vytyčením hlavního cíle a postupných kroků, které nás dovedou k stanovenému cíli.³⁶ Předtím než začneme se samotným výzkumem, je potřeba si uvědomit, že orální historie je výzkum časově i finančně náročný, zvláště pokud je potřeba nakoupit příslušné nahrávací zařízení, cestovat za narátorem do cizích zemí či využít služeb profesionální písanky, korektorů či překladatelů. Samotný doslovný přepis rozhovorů je pak záležitostí několika dnů. Proto je potřeba si vypracovat jak časový, tak také finanční plán. Pro úspěšné zvládnutí orálně historického výzkumu je tedy nezbytná kvalitní příprava. Já osobně doporučuji si před samotným projektem projít několik metodických příruček o orální historii a o pravidlech vedení rozhovoru. Nezbytná je také historická příprava. Badatel by si měl zjistit co nejvíce informací o zkoumaném historickém období z dostupných zdrojů – archivy, knihovny, soukromé sbírky... Dalším důležitým bodem je pak výběr a kontaktování narátorů. Tazatel musí mít ujasněny důvody volby osobnosti, ještě dříve než ji kontaktuje. Měl by být také obeznámen alespoň se základními údaji o pamětníkovi a s aktuální situací, aby se tazatel při osobním setkání vyhnul dotazům nebo poznámkám, které by mohly narátora uvést do rozpaků. Pokud jsme se tedy rozhodli pro daného pamětníka, je důležité ho před samotnou návštěvou kontaktovat. Zde se nám nabízí více možností. Narátora můžeme kontaktovat buď přímo – osobně či přes společného známého. Dalšími variantami je kontaktování telefonicky, dopisem či v dnešní době i prostřednictvím e-mailu. Poté, co sdělíme narátorovi své jméno, to, kde jsme na něj vzali kontakt a důvod proč jej kontaktujeme, ho můžeme poprosit, zda je ochotný nám pomoci při našem výzkumu. Je potřeba si uvědomit, že většina narátorů se při prvním kontaktu bude zdráhat a nebude nám chtít rozhovor poskytnout. Je jen na nás, jak šetrně pamětníka k rozhovoru přimět. Zde bych ráda zdůraznila, že narátora nikdy nesmíme k ničemu nutit či ho přivést do rozpaků! Než se s narátorem poprvé setkáme, měli bychom ho srozumitelně seznámit s projektem, jeho cílem a smyslem. Tazatel by pak měl narátorovi umožnit, aby vyprávěl svůj příběh ve formě, v jaké si jej přeje podat.

Ještě před schůzkou je potřeba nakoupit a připravit příslušnou techniku, kterou během rozhovoru budeme potřebovat. Nejvhodnější jsou různá nahrávací zařízení,

³⁶ VANĚK, 2007, s. 86

například diktafon. Je možné k němu připojit i mikrofon pro lepší kvalitu nahrávky. Nahrávací zařízení je pak nastaveno tak, aby do něj narátor mluvil a nahrávka byla co nejčistější, ale zároveň aby narátor nebyl mikrofonem stresován. Je potřeba, aby tazatel dokázal zařízení plně ovládat a tak se vyhnul trapným situacím či situacím, kdy se dlouhé hodiny budeme snažit zařízení před pamětníkem neúspěšně během rozhovoru zapojit. Před samotným rozhovorem zapojíme techniku, zkontrolujeme, zda funguje a zda jsme v prostředí, které nenarušuje rozhovor. I výběr vhodného prostředí hraje důležitou roli během rozhovoru. Rozhovory by se měly konat tam, kde se narátor cítí nejlépe a uvolněně. Většinou se rozhovory konají u nich doma, je však možné rozhovory nahrávat i v pracovišti narátora či v kavárnách. Kavárny a restaurace se ale příliš pro důvěrný rozhovor nedoporučují z důvodu velkého ruchu kolem. Ať se rozhovor koná kdekoliv, měli bychom zajistit prostředí co nejvíce tiché, klidné a vzbuzující důvěru.

Pro zjištění aktuální situace narátora se často doporučuje tzv. přípravný rozhovor. Při přípravném rozhovoru se tazatel dostaví na předem určené místo, jak jsem psala již výše, nejlepší je přímo bydliště narátora, osobně se seznámí s pamětníkem a s prostředím, ve kterém se pak rozhovor bude konat. Jedná se většinou o krátkou schůzku, která se koná týden nebo dva týdny před zahájením samotného rozhovoru. Tato schůzka může tazateli i narátorovi pomoci zbavit se počátečních rozpaků a nervozity. Při schůzce pak s narátorem v klidu můžeme probrat celý náš výzkum a lépe se připravit na samotný rozhovor. Pokud je z důvodů časových či z důvodů velké vzdálenosti mezi tazatelem a narátorem nemožné se před rozhovorem setkat, je vhodné s pamětníkem udržovat alespoň korespondenci.³⁷

2.6 Vedení rozhovoru

Po důkladných přípravách a po seznámení se s narátorem můžeme přistoupit k samotnému rozhovoru. Rozhovor by se měl konat nejlépe ve dvou či více sezeních.

Při prvním rozhovoru po úvodních zdvořilostech při setkání, dle mého názoru je vhodné narátorovi jako poděkování přinést malý dárek či květinu, a zkontrolování nahrávacího zařízení, zapíná tazatel diktafon a rozhovor začíná. Zde je potřeba zdůraznit, že narátor musí s nahrávkou souhlasit! Je například vhodné podepsat

³⁷ VANĚK, 2007, s. 83 - 101

smlouvu o tom, k čemu nahrávka bude sloužit. Tím se jednak chrání samotný narátor, jednak i tazatel. Po zapnutí nahrávacího zařízení tazatel uvede název projektu, jméno narátora, své jméno, místo a datum konání rozhovoru a účel, za jakým je rozhovor poskytnut. Během prvního sezení by bylo optimální, kdyby narátor sám vyprávěl svůj životní příběh, bez toho aniž by tazatel do toho zasahoval. V běžné praxi se pak ale často setkáváme s tím, že narátor, alespoň na začátku vyprávění, potřebuje pomoci a povzbudit. Je důležité, aby sám pamětník navrhl osnovu svého vyprávění, je však možné vyprávění pro lepší přehlednost pamětníka rozdělit na několik vyprávěcích okruhů. To vše však záleží na narátorovi. V prvním rozhovoru, jak již bylo řečeno, by měl tazatel ponechat narátorovi co největší prostor a do rozhovoru vstupovat jen minimálně. Tazatel by měl dát najevo, že důkladně pamětníka poslouchá, například přikyvováním hlavy či slovně narátora povzbuzovat k dalšímu vyprávění. Nikdy by neměl dát najevo, že se při vyprávění nudí! Pokud tazatel již během prvního sezení do rozhovoru vstupuje otázkami, měly by tyto otázky pouze objasňovat dosavadní sdělení. Pokud pamětník vybočí z tématu, z celé tematiky rozhovoru, je namístě, aby tazatel šetrně vstoupil do rozhovoru a rozhovor navrátil k původnímu tématu.

Při únavě narátora je lépe rozhovor ukončit a smluvit si další termín. Tazatel by měl poznat signály únavy a také ty, kdy se samotný pamětník nudí. Proto pro delší životní příběh je potřeba počítat také s více sezeními. Během rozhovoru je vhodné dělat i kratší pauzy, například na kávu nebo oběd, aby jak pamětník, tak i tazatel nebyli příliš unaveni. První rozhovor by měl končit poděkováním a domluvením se na případném dalším rozhovoru.

Druhá fáze rozhovoru již často konkretizuje témata zmíněná v rozhovoru prvním. Tomu se přizpůsobuje i forma tazatelových vstupů do rozhovoru, který se obvykle stává dialogem mezi narátorem a tazatelem, případně se díky specifickým dotazům tazatele více blíží formě interview. Pokud během této fáze tazatel klade otázky, neměly by být kladeny tak, aby narátor na ně odpověděl pouze „ano“ či „ne“. Na tzv. otevřené otázky pamětník nemůže takto odpovědět, musí začít více vysvětlovat. Tyto otázky jsou proto pro nás vhodnější. Druhá fáze rozhovoru může být jakýmsi pokračováním rozhovoru prvního, prohloubením a rozšířením jednotlivých sdělení či víceméně opakováním prvního rozhovoru s doplňujícími informacemi.

Po dvou sezeních může rozhovor skončit. Někdy však na druhý rozhovor navazuje třetí, který může být uskutečněn hned po rozhovoru druhém. V této fázi přichází na řadu soubor témat a dílčích otázek, jež tazatel podává všem narátorům. Touto cestou je možné shromáždit podrobné informace z různých hledisek. Často je však tento rozhovor veden při velkých výzkumech, kde pracujeme s velkým počtem narátorů.

K ukončení jakékoli fáze rozhovoru by mělo dojít spíše z iniciativy narátora než tazatele. Pokud pamětník skončil se svými vzpomínkami nebo nám došly připravené otázky, slušně narátorovi poděkujeme a vypneme nahrávací zařízení. Pokud je ještě čas, je vhodné si jen tak popovídat, například o pocitech z rozhovoru, nad šálkem kávy či čaje. Při rozloučení narátorovi ještě jednou poděkujte, ujistěte ho o tom, že jeho životní příběh je cenným pramenem poznání a že přepis rozhovoru jim bude v dohodnutém termínu dodán.³⁸ Dle mého názoru je ještě vhodné později narátorovi poslat děkovný dopis za jeho čas.

2.7 Záznam, přepis a redakce rozhovoru

Záznam o rozhovoru poskytuje více podrobností o rozhovoru samotném. Je dobré si hned po rozhovoru zaznamenat první dojmy a postřehy a posléze je spolu s dalšími poznatky využít při celkovém sepsání záznamu o rozhovoru. Záznam o rozhovoru není pouze formálním doplňkem rozhovoru, ale plnohodnotnou součástí.³⁹ Samotný záznam by měl postihnout mimoslovní projevy narátora, jeho uvolnění či napětí, jistotu nebo nervozitu, místa, kde se rozhovor dotkl citlivého tématu, pomlky, přemýšlení nebo také neobvyklé události, k nimž došlo v průběhu prvního rozhovoru, tj. například selhání techniky... Čím je záznam o rozhovoru konkrétnější, tím nám lépe poslouží jako důležitý pramen při závěrečné analýze, protože zachycuje i to, co zvuková nahrávka nepochytí.⁴⁰

Přepis rozhovoru je ideálním způsobem, jak rozhovor zpřístupnit ostatním badatelům. Samotný přepis je časově velmi náročný a provádí ho buď tazatel sám, nebo profesionální písárka. Přepis je velmi detailní a měl by především zachytit následující specifika: přesný smysl a obsah rozhovoru, stylistická a jazyková specifika narátora. V závorce události, které ovlivnily průběh rozhovoru, zachycení

³⁸ VANĚK, 2007, s. 101 - 110

³⁹ VANĚK, 2007, s. 112

⁴⁰ VANĚK, 2007, s. 112

výplňkových slov narátora, mimoslovní zvukové projevy, jako je například smích a pláč, se v textu vyznačují hranatými závorkami, stejně tak se vyznačí třemi tečkami v hranatých závorkách odmlky. Přepis, který prošel důkladným procesem oprav, často i za spolupráce narátora, je považován za finální verzi rozhovoru. Samotný přepis není redakcí rozhovoru! Styl narátorova sdělení by při přepisu neměl být upravován a korigován. Tyto úpravy jsou až záležitostí následné redakce rozhovoru.⁴¹

Pro potřeby odborníků, kteří se orální historií zabývají, není potřeba rozhovor redigovat a ani by to nebylo přínosné a účelné. Pro širší čtenářskou veřejnost, která se bude zajímat především o samotný děj vyprávění, je vhodné rozhovor upravit tak, aby byly odstraněny negativní rysy, které rozhovor doprovázejí, ale zároveň aby rozhovor neztratil na své jedinečnosti. Snahou redaktora je tedy jednak zachovat specifické, individuální rysy vyprávění narátorů v co nejpřesnější shodě s původním vyprávěním, jednak upravit rozhovor tak, aby sdělení byla co nejsrozumitelnější a vycházela vstříc běžnému vnímání tištěného textu. Rozhovory se konají nejčastěji ve dvou či více sezeních. Je tedy možné zachovat strukturu jednotlivých sezení a publikovat je tak, jak vycházela za sebou. Často se ale narátor v druhém rozhovoru vrací již k tématům, která probíral v rozhovoru prvním. Proto taková místa, která jen rozvíjejí či doplňují vyprávění z prvního rozhovoru, tematicky přiřčujeme k místům z rozhovoru prvního a jednotlivá sezení propojujeme do jednoho celku.⁴²

2.8 Analýza a interpretace rozhovoru v orální historii

Závěrečnou fází orálně historického výzkumu je pak analýza (rozbor) a interpretace (výklad) získaného materiálu. V současné době není zcela dáno, jestli jsou tyto konečné fáze nezbytnou součástí rozhovoru. V českém prostředí jsou však obě fáze legitimní a často vystupují paralelně vedle sebe.⁴³ Bez analýzy a interpretace se ze získaného materiálu stává pouze uložený archivní materiál, který čeká na to, až se jej badatel ujme a vytěží z něj důležité informace a jednotlivá sdělení.⁴⁴

⁴¹ VANĚK, 2007, s. 112 - 115

⁴² VANĚK, 2007, s. 116 - 121

⁴³ VANĚK, 2007, s. 121 - 122

⁴⁴ Karlova Univerzita – skripta k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5 (kontrola 14. 7. 2014)

Předpokladem náležité analýzy a interpretace je seznámení badatele s historickými fakty a událostmi v období, na které je jeho projekt zaměřen. Nejprve se snažíme vyprávění rozčlenit na několik témat a zjistíme, kolik bylo čemu věnováno pozornosti. Rozlišujeme také to, kdy narátor mluví o sobě samém či jiných osobách, dále nás zajímá to, o čem vypravěč nechtěl mluvit, či se zabýváme místy, kde se narátor spletl nebo kde se vyloženě mýlí a porovnáváme to s dostupnou literaturou či prameny. Rozhovor v této části můžeme zkoumat z několika hledisek. Cílem interpretace je vyložit smysl a zachytit jeho význam.⁴⁵ Předmětem analýzy a interpretace se stává jak nahrávka, tak vše, co si vybaví tazatel z mimoverbální komunikace narátora. Při provádění vlastní analýzy a interpretace rozhovoru nad jeho nahrávkou a přepisem by měl historik využít svých znalostí nejen z vlastního oboru historie, ale i jazykových a psychologických poznatků, jež tvoří nedílnou součást průpravy při využití metody orální historie.⁴⁶

2.9 Pojetí šlechty v povědomí lidí

Ve své práci se věnuji šlechtickému rodu Rohanů, konkrétně posledním majitelům zámku Sychrov, ve vzpomínkách pamětníků. Můj výzkum je tedy založen na metodě orální historie. Výše jsem zmínila problematiku lidské paměti, neméně důležitá je také tzv. kolektivní paměť lidí. Proto ještě dříve, než se budu v práci zabývat konkrétním šlechtickým rodem, ráda bych provedla pohled do podvědomí českých lidí o šlechtě. V knize „Mýtus šlechty u nás a v nás“ se autorka zabývá negativním a pozitivním nahlížením na šlechtu.

Co se nám vůbec vybaví, když se řekne šlechta? Pro jednoho to bude Trávníček, jak jede na koni, rozumějme tím postavu patřící jen do filmových pohádek, pro druhého polorozpadlé zámky patřící do minulosti, třetí se podiví nad tím, že šlechta dnes stále existuje.⁴⁷ Všechno nahrává tomu, že šlechta je dnes spojena pouze s minulostí a již nepatří do současného světa. V podstatě tomu tak opravdu je, alespoň u nás, v České republice. Za Československé republiky byla šlechta oficiálně zrušena. To však neznamená, že šlechtici přestali existovat. Dodnes žijí v České republice a ve světě potomci českých šlechticů, zmiňme například Karla Schwarzenberga, Josefa

⁴⁵ VANĚK, 2007, s. 136

⁴⁶ Karlova Univerzita – skripta k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>, s. 5 (kontrola 14. 7. 2014)

⁴⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás*. Praha: Lidové noviny, 2012, ISBN 978-80-7422-223-8 (dále jen ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 51)

Kinského, Dianu Sternbergovou či Bettinu Lobkowiczovou.⁴⁸ Šlechta je zvláštní fenomén a zároveň zvláštní paradox. Neexistující, a přesto stále tak živá. V letech 2004 – 2005 proběhlo dotazníkové šetření, při němž byl zjišťován postoj obyvatelstva České republiky ke šlechtě. Šetření se odehrálo ve třech lokalitách, přičemž každá z nich měla symbolizovat odlišný vztah obyvatelstva k předmětu tázání.⁴⁹ Jednalo se o tyto lokality: Přerov, kde šlechta již ve 20. století neměla žádný majetek, ve Valticích, kde Liechtensteinové neměli nárok na restituce a v Boskovicích, kde majetek získal v restituci rod Mensdorff – Pouilly.⁵⁰ Emočně záporné asociace ke šlechtě u respondentů jednoznačně převládaly. Nejčastější odpovědi byly: zloději, zbohatlíci, hrabou si, mají vše, mají peníze, hodně peněz, bohatí lidé, milionáři, miliardáři.⁵¹ Nejčastější skupinou asociací spojených se šlechtou byly pojmy vztahující se k nadřazenosti: elita, honorace, modrá krev, nadlidi, moc, nadvláda.⁵² V naší kolektivní paměti je šlechta stále zakódována jako vrstva nadřazená ostatním, obyčejnému lidu. Jakási nevraživost vůči šlechtě v kolektivní paměti lidí sahá poměrně hluboko. Ze začátku 20. století je znám hanlivý pamflet Gustava Horlivého, ve kterém je šlechta obviňována z lupičství. Podle Horlivého byla šlechta vyžilými modrokrevníky, na jejichž hrabivých spárech dosud neoschly stopy robotnické krve a kteří chtějí dříť kůži z vychrtlých těl svých dělníků.⁵³ Respondentům v dotazníkovém šetření se vybavila ke slovu šlechta také slova jako pořádek, kultivovanost, vzdělanost, добрta, dobročinnost, humanitární činnost, sponzorství, charita, pomoc chudým či starost o majetek.⁵⁴

Na základě výše uvedených zjištění tak docházíme k závěru, že dominance tříd stále přetrvává, je v naší paměti nadále uložena. Tato paměť pak ovlivňuje naše vnímání šlechty a formuje naše názory na ni.⁵⁵ Zaměřme nyní pozornost na šlechtu samotnou. Dosud jsem se věnovala tomu, jaký obraz o šlechtě vytvářeli a vyvábějí jiní. Jak se však šlechta vidí sama? Jaký obraz nám o sobě poskytne?

⁴⁸ DOČEKAL, Boris. *Osudy českých šlechticů*. 1. vydání. Jihlava: Listen, 2002, ISBN 80-86526-00-3

⁴⁹ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 51

⁵⁰ GLÓZOVÁ, Martina - MALOŇ, Lubor – SPURNÁ, Marie – ZEMÁNKOVÁ, Michaela. *Šetření o postoji obyvatel České republiky ke šlechtě*. Olomouc, 2004

⁵¹ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 51

⁵² ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 58

⁵³ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 54

⁵⁴ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 61

⁵⁵ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 60

3. Historie rodu Rohanů

3.1 Rohanové ve Francii

Počátky rodu Rohanů jsou úzce spjaty s Bretaní, krajem v severozápadní Francii. Právě zde se již v desátém století začala psát historie rodu, jehož členové se postupně zařadili mezi nejvlivnější a nejbohatší šlechtu Francie. Kolébkou rodu je hrad Josselin a své rodové jméno Rohanové odvozují od městečka Rohan nad řekou Oust, kde jsou zachovány trosky starobylého zámku a chrám ze 13. století.⁵⁶

Mnozí z členů rodiny sehráli významnou úlohu ve francouzských dějinách při královském dvoře, ve vojenské službě a duchovních hodnostech. Spřízněním s mnoha panovnickými rody v Evropě zaujímali důležité postavení, počínaje bretaňskými vévody ve 12. století a konče Bourbony a královským rodem savojským v 18. století.⁵⁷

Dějiny rodu bychom mohli rozdělit do tří období, kdy první zahrnuje nejstarší období, které je spjato s bretaňským vévodstvím. Za důležité mezníky druhého období lze považovat příchod Rohanů na královský francouzský dvůr a počátek Velké francouzské revoluce, která zároveň započala také třetí etapu – období emigrace a integrace do prostoru habsburské monarchie, která se tak stala na více jak sto let jejich novým domovem.

První zmínka o původu Rohanů je uváděna v listině z roku 1088, v níž bretaňský vévoda potvrzuje, že Rohanové pocházejí od vládců této země.⁵⁸ Ve starších dobách středověku stávali Rohanové v řadách obránců Bretaně a Francie proti anglickým výbojům. Tehdy si zajistili silné pozice na dvoře vévody bretaňského. Jelikož se téměř vždy zúčastňovali všech domácích nepokojů, sporů a válek té doby, zaujímali důležitá vojenská a diplomatická místa, jak ve sporech bretaňsko – francouzských, tak později ve válkách náboženských, ve vnitřní politice francouzského království i v mezinárodních konfliktech.⁵⁹

Za praotce rodu je pak považován Guéthenoc, hrabě Porhoét, mladší syn z bretaňského vévodského rodu, jehož otec byl bretaňský vévoda Conan I.

⁵⁶ BALADOVÁ, Hana. *Rodinný archiv – Rohanové*. Archivní inventář Litoměřice: SOA, 2005 (dále jen BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 4)

⁵⁷ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 4

⁵⁸ ROHAN, Inge. *Zámek Sychrov: Novogotický památník rodu Rohanů*. Spolek přátel zámku Sychrov, 1996 (dále jen ROHAN, 1996. s. 6)

⁵⁹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 10

Guéthenoc, který se narodil v polovině 10. století, obvykle se uvádí rok 951. Jeho syn Josselin se stal zakladatelem stejnojmenného města a hradu, rodového sídla v departmentu Morbihan. Jeho syn Eudon se v roce 1066 zúčastnil tažení do Anglie, vedeného jeho bratrancem Vilémem z Normandie, zvaným Dobyvatel. Rohanové měli od té doby državy i v Anglii. Ve 14. století byl jeden z členů rodu Rohanů arcibiskupem v Yorku a zároveň primasem Anglie. V 15. století se pak na základě sňatku vytvořilo také příbuzenské spojení i se skotským královským rodem Stuartovců.⁶⁰

Jméno Rohan se ale poprvé objevuje až v listině z roku 1127, kdy Alain I., Eudonův syn, daroval klášteru v Josselinu vesnici poblíž svého nového hradu Rohan. Alain I. se pak poprvé pojmenovává jako vikomt z Rohanu.⁶¹ Rohanové byli až do konce 15. století spojeni s bretaňským vévodstvím, v jehož čele také nejednou stáli, zároveň však obratnou sňatkovou politikou pronikali i do dalších vévodských, knížecích a královských rodin (Normandie, Léon, Navarra). Své významné postavení Rohanové uplatňovali i na poli vojenském. Při hájení bretaňských zájmů před územními nároky Angličanů se vyznamenal Alain IV. z Rohanu, který se postavil do čela lenního státu, a v boji zvítězil nad legendárním anglickým králem Richardem Lví srdce.⁶²

Připojením Bretaně k Francii a příchodem Rohanů na francouzský královský dvůr nastala pro členy rodu éra nebývalého vzestupu a vybudování si silné společenské prestiže. A to nejen díky sňatkové politice, ale zejména díky službám králi a zisku mnoha vysokých vojenských, církevních a dvorských úřadů. Ve druhé polovině 16. století byli příslušníci rodu Rohanů povýšeni francouzským králem Karlem IX. do knížecího stavu a prohlášení za pairy Francie. Rodu tak náležel titul a hodnost „princes de naissance“ nebo „princes par définition d'état“, neboli princové z rodu královského či také princové modré krve. Tomu předcházela řada šlechtických titulů, souvisejících s rozsáhlým pozemkovým majetkem. V roce 1128 se počínají Alainem I. vikomti de Rohan, povýšení v roce 1485 na barony a v roce 1570 Karlem IX. na prince Guéménée. V roce 1547 získávají titul hrabat de Montbazon.

⁶⁰SYLLABUS, průvodcovské slovo zámku Sychrov, Sychrov: SZ Sychrov, s. 3 (dále jen SYLLABUS, s. 3)

⁶¹ROHAN, 1996. s. 15

⁶²MŽYKOVÁ, Marie. *Rohanská portrétní galerie*. Sychrov: SZ Sychrov, 1985, s. 3 (dále jen MŽYKOVÁ, *Rohanská portrétní galerie*, 1985, s. 3)

V roce 1588 se stávají vévody de Montbazon. Od roku 1667 princové de Soubise, v roce 1714 vévodové de Rohan, v roce 1728 princové de Rochefort a od roku 1816 jsou také vévody de Bouillon.⁶³ Od poloviny 14. století postupně došlo k rozdělení rodu na několik větví. Jako první se oddělila větev Poulduc, která zanikla v 18. století. Koncem 14. století, za Jana I., vikomta z Rohanu, se z hlavní vikomtské větve vyčlenila na základě sekundogenitury větev Rohan – Guéménée. Další aliancí se stala větev Guéménée – Montbazon. Tato větev se posléze stala větví hlavní a dodnes pokračuje. Z ní se v dalším vývoji postupně oddělily další tři větve – Rohan - Gié, která po meči vymřela v 17. století. Dále pak Rohan – Soubise a Rohan – Rochefort – Montbazon. V osobě nejvýznamnějšího majitele Sychrova, knížete Kamila Rohana, se díky poměrně složité příbuzenské sňatkové politice spojily všechny větve dohromady.

Rohanové figurovali také v náboženských válkách, které tou dobou Francií otráslly. Jedna z větví rodu totiž skrze příbuzenské svazky a osobní vztahy s navarrským královským dvorem přijala kalvinismus a v osobě Jindřicha II. z Rohanu, jedné z nejvýznamnějších osobností rodu, stanula v čele hugenotů. Nastala tedy paradoxní situace, kdy dvě větve rodu bojovaly proti sobě. Zatímco příslušníci větve Rohan - Gié, v čele s Jindřichem II., bojovali po boku jeho bratrance bourbonského krále Jindřicha IV. Navarrského, příslušníci větve Rohan-Guéménée - Montbazon zůstali věrni katolicismu a dosáhli vysokého postavení u královského dvora. Právě příslušníci této větve byli králem Karlem IX. povýšeni do knížecího stavu a prohlášeni za prince královské krve. Tohoto titulu směly používat pouze čtyři šlechtické rody ve Francii.⁶⁴

Vraťme se ale ještě na chvíli k jednomu z nejvýznamnějších předků rodu Rohanů, jímž byl bezpochyby Jindřich II., vévoda z Rohanu Gié, princ z Leonu. Jindřich II. se narodil 21. srpna 1579 na zámku Blain v Bretani. Je považován za jednoho z nejschopnějších vojevůdců a vojenských teoretiků své doby. Roku 1603 mu udělil francouzský král Jindřich IV. Bourbon, bratranec Jindřicha II., titul vévody a paira. Sympatie si získal Jindřich II. i u skotského krále Jakuba I, jehož dvůr na své kavalírské cestě Evropou navštívil. Na královo přání se Jindřich II. stal kmotrem jeho syna, budoucího anglického krále Karla I., jehož vír revolučních událostí,

⁶³ BALADOVÁ, *Rodinný archiv - Rohanové*

⁶⁴ SYLLABUS, s. 4

v jejichž čele stál Oliver Cromwell, přivedl roku 1649 na popraviště.⁶⁵ Po zavraždění Jindřicha IV. roku 1610 se stal Jindřich II. vůdcem francouzských hugenotů, kterým byl až do porážky u La Rochelle v roce 1628. Král svému bratranci zprostředkoval sňatek s Markétou z Béthune, dcerou ministra Sullyho, která se stala nejen jeho věrnou chotí, ale zastávala v jeho prospěch řadu poslání, zejména v Benátkách.⁶⁶ Kvůli své víře se Jindřich II. během náboženských válek ocital v obtížných situacích, zvláště v době Ludvíka XIII., kde vládl první královský ministr kardinál Richelieu. V průběhu dlouhých a krvavých náboženských válek se francouzská protestantská města několikrát vzbouřila, ale nakonec byla obklíčena královskými vojsky.⁶⁷ Po obléhání La Rochelle měl Jindřich II. velký podíl na sjednání míru, který vedl k náboženské svobodě. Po uzavření míru se Jindřich II. zabýval spíše diplomatickým posláním. Poté odešel do Benátek, kde se věnoval svým literárním a historiografickým zájmům a byl jmenován senátem vrchním velitelem benátské armády.⁶⁸ V roce 1631 jej Ludvík XIII. učinil vrchním velitelem francouzských vojsk v Grisonsku, které bylo spojencem Francie, a později se stal mimořádným vyslancem ve Švýcarsku.⁶⁹ V roce 1637 se Jindřich II. přidal k vojsku Bernarda Sasko-Výmarského. Své podřízené postavení údajně okomentoval slovy: „*Když není možno sloužit na kormidle, je třeba sloužit u lanoví nebo kdekoli, pokud je to pro dobrou věc.*“⁷⁰ V roce 1638 byl ve vítězné bitvě u Rheinfeldenu těžce zraněn a následkům zranění o rok později podlehl ve švýcarském klášteře Königsfeld. Jeho smrt znamenala konec větve Rohan - Gié.⁷¹ Do hrobky byly také roku 1660 uloženy ostatky vdovy Markéty z Béthune a jeho syna Tancreda z Rohanu, který byl na popud svého otce vychováván v tajnosti. Vévoda se totiž obával možného únosu dítěte ze strany kardinála Richelieua, který by z něho chtěl, jak se domníval, vychovat katolíka.⁷² *Tomuto v tajnosti drženému synu vévody Heinricha Rohana, Tancredovi, však hrozilo největší nebezpečí od jeho vlastní sestry Marguerite Rohanové, která byla duchaplná a krásná, byla považována za*

⁶⁵ MŽYKOVÁ, *Rohanská portrétní galerie*, 1985, s. 5

⁶⁶ KADLEC, Miloš. *Rohanové*. Sychrov: SZ Sychrov, 2013, ISBN 978-80-905555-5-6, s. 2 (dále jen KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 2)

⁶⁷ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 2

⁶⁸ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 30

⁶⁹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 30

⁷⁰ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 2

⁷¹ SLAVÍČKOVÁ, Hana. *Ústřední správa rohanských statků Sychrov*. Archivní inventář Litoměřice: SOA, 1973/1975

⁷² KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 2

nejbohatší partii ve Francii a v tak pečlivě utajované existenci svého bratra viděla hrozbu pro své velké dědictví. Přemluvila přítele, aby jejího mladého bratra unesl, a dala ho odklidit na jednu indickou loď. Rodičům však nechala oznámit jeho únos a jeho smrt, jako by je způsobili vévodovi nepřátelé. Poněvadž byl vévoda Heinrich 18. února 1638 těžce raněn v první bitvě u Rýnských polí a 13. dubna svým zraněním podlehl, nemohl osobně zjišťovat souvislost této intriky, nýbrž v dobré víře testamentem ustanovil svou dceru Marguerite svou jedinou dědičkou. Mladý Rohan však nebyl poslán do Indie, ale do jedné vesnice a později, když mu bylo 11 let, byl pod fingoaným jménem opatrován u jednoho kupce jménem Potevicq v Leydenu, kde navštěvoval školu a potom univerzitu až do chvíle, kdy se při svatbě jeho sestry s hrabětem Chabotem, proti níž jejich matka bez úspěchu protestovala, rozšířila pověst, že on prý je ještě naživu. Vše se matce doneslo. Poté, co matka zjistila, kde její po šest let oplakávaný syn pobývá, již neotálela a veřejně se ke svému synovi přiznala. Rychlostí větru se pak roznesla zpráva, že má mladá vévodkyně z Chabot – Rohan bratra, který s ní bude soupeřit o její bohaté dědictví. Nyní vznikl mezi dcerou a matkou spor, při němž se mladá vévodkyně nestyděla prohlásit, že její údajný bratr je jen dítě, které podstrčila její matka ze zlosti kvůli jejímu sňatku s hrabětem Chabotem.⁷³ Dcera Jindřicha II. Marguerite se totiž provdala za markýze de Chabot, čímž vznikla nová linie Rohan – Chabot, která žije dodnes na zámku Josselin v Bretani.⁷⁴ Jindřich de Chabot přijal pro sebe a své dědice titul de Rohan – Chabot a francouzské pairství a jeho potomci se považovali za další rohanskou linii. V 19. století právě z této linie pocházel také známý francouzský politik a poslanec Alain Louis de Rohan – Chabot, který se narodil v roce 1814.⁷⁵

Mezi dalšími osobnostmi z rodu Rohanů, které se výrazněji zapsaly do dějin Francie, bylo také několik žen, z nichž nejznámější je bezpochyby Marie Aimeé, vévodkyně de Chevreuse, které se velmi často říká „krásná intrikánka“. Marie z Rohanu se narodila v prosinci roku 1600 jako dcera Herkula z Rohanu, vévody z Montbazonu a Madeleine z Lenoncourt. Ve svých sedmnácti letech se provdala za vrchního velitele francouzské armády Karla d'Alberta, vévodu z Luynes, který později tragicky zahynul v souboji. Marie byla králem Ludvíkem XIII. jmenována

⁷³ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820–1834*, 2006

⁷⁴ Ottův slovník naučný, s. 893

⁷⁵ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 31

hofmistřyní královny domácnosti.⁷⁶ Marie se tak stala dvorní dámou a první rádkyní královny Anny Rakouské. Často pořádala pro královnu velkolepé plesy. Při jednom z nich došlo k neštěstí a královna potratila. Ludvík XIII. z této události obvinil Marii a důrazně ji požádal, aby opustila francouzský dvůr.⁷⁷ Marie se tak obrátila na nejvyššího komořího krále Clauda z Lorraine, vévodu de Chevreuse, aby se s ní oženil. Ten souhlasil a Marie tak mohla zůstat u královského dvora. Život této dvorní dámy Anny Rakouské byl propleten mnoha milostnými aférami a intrikami na královském dvoře. Její jméno figuruje u všech spiknutí, která byla namířena především proti kardinálu Richelieuovi, kterého považovala za svého úhlavního nepřítele.⁷⁸ A údajně právě o této dámě pronesl kardinál Richelieu známou větu „cherchez la femme“ neboli „za vším hledej ženu“. Asi nejvíce se Marie proslavila aférou s vévodou z Buckinghamu, do kterého byla mimochodem také velmi zamilovaná. Tento skandál nejvíce kompromitoval královnu Annu Rakouskou a celou aféru velmi zpopularizoval slavný román „Tři mušketýři“ od Alexandra Dumase, kde Marie ztvárnila roli madame Bonacieux. Marie si svým jednáním dokázala nadělat mnoho nepřátel a po prozrazení tzv. spiknutí dam v roce 1626, v jehož čele stála, musela opustit Francii. Teprve po smrti krále Ludvíka XIII. se mohla vrátit do Francie, kde se znovu politicky angažovala ve straně „importants“ (důležitých), vedených de Beaufortem, požadujícím zrušení poslední vůle Ludvíka XIII. ve prospěch vlády Marie Medicejské.⁷⁹ Vévodkyně de Chevreuse se také velmi rychle zapojila do šlechtického povstání fronda, které bylo zaměřené proti Mazarinovi.⁸⁰ Tito „frondeurs“ tj. „práčata“, bojovali opět v čele s Condém, vévodou z Beaufortu, přezdívaným „král tržnic“. De Beaufort trávil konec života ve vězení patrně jako onen tajemný „muž se železnou maskou“.⁸¹ Marie Aimeé z Rohanu nakonec zemřela v roce 1679 v klášteře v Gagny.

Další ženou, která velmi ovlivnila dějiny Francie, byla šarmantní rudovlasá Anna Julie Rohan – Soubise, která byla jednou z mnoha milenek francouzského krále Ludvíka XIV.⁸² Přízně „krále Slunce“ uměla Anna velmi chytře využít ve prospěch své rodiny. Doba vlády Ludvíka XIV. a později i Ludvíka XV. byla pro Rohany

⁷⁶ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 4

⁷⁷ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 4

⁷⁸ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 4

⁷⁹ MŽYKOVÁ, *Rohanská portrétní galerie*, 1985, s. 6

⁸⁰ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 4

⁸¹ MŽYKOVÁ, *Rohanská portrétní galerie*, 1985, s. 6

⁸² ROHAN, 1996, s. 17

dobou slávy, bohatství a moci. Členové rodu tak zastávali ty nejvýznamnější dvorské úřady, jako byl například nejvyšší lovčí, nejvyšší komoří či vychovatelka králových dětí. Působili také v nejvyšších církevních, správních a vojenských funkcích. Rohanové rychle nabývali majetku a zařadili se tak mezi nejpřednější a nejbohatší rody ve Francii. Trvalé památky na zlatou éru Rohanů ve Francii nám dnes připomínají paláce Soubise a Rohan v Paříži i kardinálský palác ve Štrasburku.

V 17. století získali Rohanové také titul štrasburského biskupa. Štrasburskými biskupy se stali celkem čtyři příslušníci z rodu Rohanů. Nástupci Armanda Gastona v tomto úřadu byli Francois Rohan-Soubise, Louis Constantin Rohan - Guéménée, jenž se zasloužil o rozmach výroby fajánse a porcelánu ve Štrasburku, a Louis René Rohan-Guéménée.⁸³ Posledně jmenovaný byl zapleten do jednoho z posledních velkých skandálů před vypuknutím revoluce, do takzvané „náhrdelníkové aféry“.⁸⁴

Prvním kardinálem z rodu Rohanů byl syn Anny Julie Rohan, Armand Gaston z Rohanu- Soubise. Svou církevní kariéru začal jako pomocný biskup Egona Fürstenberga, po němž nastoupil v roce 1704 na biskupský stolec ve Štrasburku.⁸⁵ O osm let později získal také kardinálský klobouk a stal se tzv. královským velkoalmužníkem. Tento vysoký a velice výnosný úřad získali i další kardinálové z rodu Rohanů.⁸⁶ Armand Gaston získal velmi kvalitní vzdělání, stal se doktorem Sorbonny a byl jedním ze čtyřiceti členů Akademie française.⁸⁷ V roce 1752 si zvolil za koadjutora svého prasynovce Františka Armanda, který po smrti Armanda Gastona převzal veškeré jeho úřady a hodnosti.⁸⁸ Třetím kardinálem se stal Ludvík Konstantin z linie Rohan – Guéménée. Právě tento kardinál vítal v roce 1770 Marii Antoinettu v Saverne. Asi nejznámějším kardinálem je pak čtvrtý v řadě a to tedy Ludvík René z Rohanu, přezdívaný „krásná eminence“, jehož jméno provází řada legend, anekdot a pamfletů. Ludvík René z Rohanu byl ve své době nejbohatší duchovní vrchností v zemi, získal dobré vzdělání, ale údajně trpěl slabostí pro něžné ženské pohlaví a tíhl k přírodním vědám, zvláště k alchymistům, kteří se pohybovali i na jeho dvoře, mezi které patřil i hrabě Cagliostro, který při spiritistických seancích v kardinálově domě vyvolával duchy Rohanových předků, kteří mu

⁸³ ROHAN, 1996, s. 18

⁸⁴ SLAVÍČKOVÁ, *Rodinný archiv Rohanů*. In: Sborník archivních prací 35

⁸⁵ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 6

⁸⁶ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 6

⁸⁷ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 32

⁸⁸ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 6

prorokovali skvělý životní vzestup!⁸⁹ Nejslavnějším skandálem byla tzv. „náhrdelníková aféra“, která výrazně poškodila pověst královny Marie Antoinetty, manželky francouzského krále Ludvíka XVI. Jednalo se o předem připravený plán, který zosnovala Jeanne de Valois Saint Rémy, hraběnka de La Motte. Hlavní úlohu v aféře sehrál zlatý náhrdelník, zdobený modrobílými diamanty, který zhotovili dvorní klenotníci Charles August Bähmer a Paul Bassenge. Tento šperk v hodnotě asi 1 600 000 liber byl původně zhotoven pro metresu Ludvíka XV., madame du Barry. Ludvík XV. však zemřel ještě před dokončením náhrdelníku a ten pak zůstal bez kupce. Tato situace umožnila plán hraběnky de La Motte, která oslovila Louise Reného Rohana. Namluvila mu, že královna Marie Antoinetta by o onen šperk měla zájem. Louis René, který již dlouho usiloval o místo prvního ministra, se potřeboval dostat do královniny přízně, a tak na návrh hraběnky de La Motte, ve kterém spatřoval vhodnou příležitost pro realizaci svých plánů, přistoupil. Náhrdelník od klenotníků získal, zaručil se za něj a předal ho hraběnce de La Motte, která jej měla odevzdat královně. K Marii Antoinettě se však šperk nikdy nedostal. Jeanne de La Motte jej totiž nechala rozebrat na jednotlivé kusy, které následně rozprodala v Anglii. Podvod byl nedlouho poté odhalen. Jeanne de La Motte byla uvězněna stejně jako kardinál Rohan. Ten byl po krátké době, na přímlovu svých příbuzných, z vězení propuštěn a zbytek života strávil v ústraní a splácel dluh za náhrdelník, který splatili jeho dědicové až roku 1863.⁹⁰ Chybný kardinálův krok je potřeba připočíst k celkovému úpadku Rohanů, který byl již na počátku 18. století téměř nezadržitelný.⁹¹

Poslední osobností, o které bych se ráda zmínila, je osoba Karolíny Louisy z Rohanu – Rochefort, která je známá zejména díky vztahu s Ludvíkem Antonínem Jindřichem Bourbon Condé, vévodou d'Enghien⁹². Tento muž sehrál důležitou roli v napoleonské éře. Jedná se o posledního mužského potomka rodu Condé, který se narodil v roce 1772 na zámku Chantilly. Jeho otcem byl Ludvík VI., princ Condé a

⁸⁹ MŽYKOVÁ, *Rohanská portrétní galerie*, 1985, s. 40

⁹⁰ MAŤÁTKOVÁ, Petra. *Sychrovská pamětní kniha*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011. Bakalářská práce obhájená na Ústavu historických věd UP pod vedením Mileny Lenderové (dále jen MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 12)

⁹¹ SLAVÍČKOVÁ, Rodinný archiv Rohanů. In: *Sborník archivních prací* 35

⁹² O Ludvíkovi Bourbon Condé a Karolině Louise Rohan se zmiňují zejména proto, že se jedná o významné osoby té doby. Ludvík Bourbon Condé sice není přímo Rohan, ale pro Sychrov je významnou osobností, jeho srdce bylo uloženo v rohanské rodinné hrobce v Loukově.

vévoda z Bourbonu a matka Luisa Marie Terezie, princezna Orleánská.⁹³ V roce 1801 přesídlil Ludvík do bádenského města Ettenheim, kde žil se svou velkou láskou princeznou Karolínou Louisou z Rohanu – Rochefort. Žili zde v poklidu až do roku 1804, kde se stal vévoda obětí ohavného politického zločinu.⁹⁴ Ve Francii bylo v té době zadrženo několik osob, které byly podezřelé z pokusu o atentát na Napoleona Bonaparta. Bonaparte na spiknutí zareagoval nejprve tím, že se rozhodl pro pomstu na rojalistech, neboť věřil, že nyní ohrožují jeho plány mnohem více než republikáni.⁹⁵ V zemi se povídalo, že do čela spiknutí se měl postavit princ z rodu Bourbonů. Podle ministra zahraničí Talleyranda byl tím mužem právě vévoda d'Enghien. Je možné, že v tomto bourbonském princovi viděl Napoleon osobního rivala, neboť jeho arcipokladník Lebrun později vzpomínal, že když on, Lebrun, jednou popisoval Bonapartovi velkomyslnost a charakter vévody z Enghienu a řekl, jak moc by jeho kvality zapůsobily na vojáky⁹⁶, „*náhle mohl člověk v jeho ztuhlém pohledu, v sevření jeho rtů vidět, že ho tato chvalořeč na nešťastného Enghiena přiměla k hlubokému zamyšlení...*“ Vévoda byl zatčen roku 20. března 1804 v pět hodin večer⁹⁷ a i přes to, že se prokázala jeho nevina, byl odsouzen k trestu smrti zastřelením. Dne 21. března 1804 ve čtyři hodiny ráno byl vévoda popraven zastřelením v příkopě vincennského zámku.⁹⁸ Před svou smrtí požádal o nůžky, ustříhl si pramen vlasů a svou kadeř nechal poslat milované Karolíně. Tělo vévody bylo vhozeno přímo do jámy vykopané chvíli před činem. Když se pak ujal vlády Ludvík XVIII., přikázal 15. března 1816 vyzdvihnout tělo vévody. Jeho ostatky byly pak po osmi letech uloženy do kaple Saint – Chapelle ve Vincennes, kde spočívají dodnes. Po vyzvednutí těla v roce 1816 bylo jeho srdce jako vzácná relikvie balzamováno a v kanopě ho Rohanové převezli do rohanské hrobky v Loukově. Zde ho koncem sedmdesátých let 20. století z rozbité kanopy vyzvedla paní Margareta Kottulinsky, druhorozená dcera posledního majitele JUDr. Alaina Rohana, a převezla do Francie, kde bylo pietně pohřbeno vedle Karolíny Louisy Rohan – Rochefort. Na Sychrově připomíná tuto osobnost v sakristii kanopa, ve které bylo vévodovo srdce uloženo, vyřezávaná kazeta, v níž je látka

⁹³ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 8

⁹⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 8

⁹⁵ BARNETT, Cornelli. *Bonaparte*. 1. vydání. Brno: Jota, 2005, ISBN 80-7217-352-9, s. 89 (dále jen zkrácená verze)

⁹⁶ BARNETT, 2005, s. 89

⁹⁷ BARNETT, 2005, s. 89

⁹⁸ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 37

z vévodovy košile prosáklá jeho krví a suché květy. Osobnost připomíná v rodovém muzeu jeho čapka a portfej.⁹⁹

3.2 Velká francouzská revoluce a emigrace

V roce 1789 vypukla ve Francii revoluce. Politická i hospodářská situace se neustále horšila, rostla nenávist ke královské rodině a docházelo k perzekuci šlechty, a tak většina jejích příslušníků volila odchod do zahraničí, zejména Německa, Anglie a Nizozemí.

Jak jsem psala již výše, tak od 80. let 18. století se Rohanům ve Francii moc nedařilo, pro ně nepříznivá situace se pak vyhrotila právě v roce 1789 vypuknutím Velké francouzské revoluce. Dlouhou dobu docházelo ke kumulování dluhů a Rohanové již nedokázali dobře hospodařit. Situaci se snažil zlepšit Jindřich Ludvík, který započal slibnou kariéru a stal se velkokomořím Francie, jeho žena Viktorie Armanda se stala dokonce vychovatelkou králových dětí. Rohanské jmění se sice na nějakou dobu značně rozrostlo, ale pro úroveň života ve Versailles jej nebylo nikdy dost.¹⁰⁰ Spletité finanční záležitosti vyústily v roce 1782 a Rohanové museli vyhlásit bankrot s pasivy dosahujícími 33 miliónů liver.¹⁰¹ Viktorii bylo odňato guvernantství a Jindřich Ludvík byl zbaven úřadu velkokomořího. Oba se se svými třemi syny a jednou dcerou vystěhovali a získali statky v Rakousku. Viktorie se však za konzulátu vrátila zpět a žila až do své smrti v Paříži.¹⁰²

V roce 1792 emigrovali z Francie také tři synové Jindřicha Ludvíka a Viktorie Armandy. Byli to právě ti, kteří později koupili v Čechách rozsáhlé pozemky, a usídlili se na zámku Sychrov. Karel Alain Gabriel se svými bratry Viktorem Ludvíkem Meriadecem a Julesem Armandem Louisem odešli nejprve do Bruselu ke své pratetě Louise de Marsan, později se v Bádensku zapojili do royalistického odboje a posléze vstoupili do habsburských vojenských služeb, v nichž setrvali až do konce napoleonských válek. Karel postavil pluk lehké pěchoty a pluk husarů a zapojil se do bojů za znovuoobnovení pořádků ve Francii.¹⁰³ Viktor utvořil v Holandsku a přilehlých krajích říše vlastní emigrantský pluk, který se stal součástí

⁹⁹ Národní památkový ústav – tisková zpráva < <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/tiskove-zpravy/news/7450-tiskova-zprava-srdce-busta-a-osobni-veci-vevody-d-enghien-na-zamku-v-sychove/>> (kontrola 21. 11. 2014)

¹⁰⁰ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 25

¹⁰¹ SLAVÍČKOVÁ, *Rodinný archiv Rohanů*. In: *Sborník archivních prací* 35

¹⁰² BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 25

¹⁰³ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 10

legie Rohanovy, jíž s Louistem velel. Když byly legie v roce 1801 rozpuštěny, vstoupili Rohanové do rakouských služeb a účastnili se koaličních válek, hlavně válečných operací v Itálii. Hodnostně dospěli na generály a Karel se stal maršálem.¹⁰⁴ Za jejich zásluhy byl bratrům udělen rytířský řád Marie Terezie a Karlovi dokonce Řád zlatého rouna. Po míru amienském v roce 1802 povolil Napoleon velkoryse emigrantům návrat do Francie. Když však Karel neuposlechl několikrát výzvy francouzského dvora k návratu do vlasti, kvalifikovala Francie jeho činnost jako velezradu a byl v roce 1809 odsouzen na základě císařského dekretu o francouzských občanech ve vojenské službě cizí mocnosti v Paříži zvláštním soudem k trestu smrti.¹⁰⁵ Rozsudek však nemohl být vykonán a po pádu Napoleona ho Ludvík XVIII. naopak jmenoval francouzským párem a pokoušel se jej povolát zpět.¹⁰⁶ Na rozdíl od jiných šlechtických rodů se po obnovení monarchie Rohanové již do Francie nevrátili a rozhodli se usadit v Rakousku, respektive v Čechách, natrvalo.

V roce 1808 udělil císař František I. v Rakousku Jindřichu Ludvíkovi a jeho synům s platností pro jejich potomky inkolát, obdobu dnešního státního občanství, a zároveň indigenát, jímž byla uznána Rohanům knížecí hodnost. Potomci Jindřicha Ludvíka tak byli považováni za rakouské poddané jako substituovaní dědici princezny Lotrinské (hraběnky de Marsan), jejich tety, která držela velké statky v rakouském Nizozemí.¹⁰⁷

Roku 1808 císař František I. potvrdil Jindřichu Ludvíku také jeho erb.¹⁰⁸ Počátky rodového znaku spadají do konce 12. století a první poloviny 13. století, kdy nositelé titulu vikomt de Rohan začali na svých pečetích vedle obecných znamení používat také skutečné heraldické figury.¹⁰⁹ Základním rodovým znakem se stal červený štít, v němž je položeno devět prolamovaných zlatých rout (německy *durchgebrochene Raute*, francouzsky *macle*) v pozici 3, 3, 3.¹¹⁰ O heraldickém významu rout se badatelé přou, v případě Rohanů poměrně pravděpodobné vysvětlení hovoří o výskytu nerostu chiasolitu na místě kolébky rodu, hradu Rohan

¹⁰⁴ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 6

¹⁰⁵ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 6

¹⁰⁶ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 7

¹⁰⁷ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 25

¹⁰⁸ MYSLIVEČEK, Milan. *Velký erbovník, svazek 2*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2006, ISBN 80-7238-521-6, s. 157

¹⁰⁹ SYLLABUS, s. 9

¹¹⁰ Obrázek 1: Erb rodu Rohanů

v Bretani. Tento nerost tvoří v řezu geometrické tvary velmi podobné heraldickým prolamovaným kosočtvercům. Počet devíti rout má snad odpovídat devíti písmenům jména praotce rodu Guethenoca.¹¹¹ Znak prošel v průběhu staletí vývojem, jednotlivé rodové linie používali pro odlišení různé varianty, doplněné jinými heraldickými figurami. Až na konci 17. století se ustálil základní rodový znak ve formě svisle polceného štítu, v jehož pravé polovině je výše zmíněné pole Rohan. Vlevo se pak na stříbrném podkladě nachází pole Bretaň, které je ozdobeno černými hranostajími ocásky. Štít je pak po stranách doplněn štítonoši, zlatými lvy, pocházejícími také ze znaku bretaňských vévodů. Nad štítem se pak nachází buď knížecí koruna, nebo přilbice. Na erbu můžeme často najít i rodové heslo – „Potius mori quam foedari“ neboli „Raději zemřít nežli se podrobit“. Mezi další rohanská hesla patří „Macle sine macula“ či „Náš štít je bez poskvrny“ nebo francouzské heslo „Roi ne puis, duc ne daigne, Rohan suis!“ „Králem být nemohu, vévodským titulem pohrdám, jsem Rohan!“.¹¹²

Nyní bude má pozornost zaměřena na větev rodu, jejíž působení je pro tuto práci stěžejní. Jedná se o příslušníky hlavní rodové větve Rohan - Guéménée, jejíž potomci patřili mezi nepočetnou skupinu původem francouzské šlechty, která se po Velké francouzské revoluci do vlasti již nevrátila a rozhodla se natrvalo zůstat v emigraci.

¹¹¹SYLLABUS, s. 9

¹¹² SYLLABUS, s. 10

3.3 Rohanové v Čechách

3.3.1 Zámek Sychrov

Na místě dnešního zámku Sychrov¹¹³ byla v roce 1367 doložena existence vsi Svojkov, v níž se nacházel poplužní dvůr Mikuláše z Lažan. Po smrti jeho dědice majetek připadl králi Zikmundovi. Od roku 1548 panství vlastnili Kyjové z Kyjova, kteří vystavěli ve Svojkově panský dům. Po konfiskaci panství ve prospěch Albrechta z Valdštejna se zde vystřídalo několik vlastníků. V roce 1688 koupil zadlužený statek Sychrov bojovník z třicetileté války Vincenc Lamotte z Frintropu. Zápis z této transakce poskytuje zřejmě první písemnou zmínku o Sychrově. Na místě poplužního dvora byl vystavěn barokní zámek. Jeho podobu zachytila Wernerova kresba z roku 1752.¹¹⁴ Od roku 1740 panství opět vlastnili Valdštejnové a Ferdinand Valdštejn jej roku 1820 prodal Karlu Alainu Rohanovi.¹¹⁵

3.3.2 Osudy tří bratrů

Roky 1806 – 1808 byly pro bratry, Karla Alaina Gabriela¹¹⁶, Viktora Ludvíka Meriadeca¹¹⁷ a Julese Armanda Louise¹¹⁸, stěžejními. Právě v této době se rozhodli natrvalo usadit v Rakousku. Rohanové zakoupili první pozemkové majetky v rakouské monarchii, a to na Boleslavsku. Mezi prvními zakoupenými statky bylo panství Řepín na Mělnicku, které Jules Armand, bratr Karla Alaina, zakoupil od Josefa Defours – Walderode. Když Karel Alain získal v roce 1808 inkolát, započal budovat rodu majetkovou základnu.¹¹⁹ Téhož roku koupil statek Velké Všelizy od Františka Martuse a o rok později přikoupil statek Skalsko. 30. srpna 1820 koupil Karel Alain od Františka Adama Valdštejna – Vartenberka panství Svijany se statky Sychrovem, Loukovcem, Albrechticemi a Kurovodícemi.¹²⁰ Tento majetek se stal jádrem pozemkové držby Rohanů. O čtyři roky později vyměnil Karel Alain statky Velké Všelizy a Vrutici s Jakubem Veithamem za panství Semily – Jesenný.¹²¹

¹¹³ Obrázek 2: Zámek Sychrov

¹¹⁴ KADLEC, Miloš. *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*. Praha: Uniprint, 2013, ISBN 0418-5129, s. 26 (dále jen KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26)

¹¹⁵ POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*. Sychrov: SZ Sychrov, 1987, s. 1 (dále jen POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, s. 1)

¹¹⁶ Obrázek 3: Karel Alain Gabriel z Rohanu

¹¹⁷ Obrázek 5: Viktor Ludvík Meriadec Rohan

¹¹⁸ Obrázek 6: Jules Armand Ludvík Rohan

¹¹⁹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 7

¹²⁰ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 41

¹²¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 41

V roce 1831 přikoupil ke Svijanům statek Jílový a Malý Rohozec od Antonína Desfoursa.¹²² Jako poslední panství koupil Karel Alain v roce 1834 Lomnici od pražského měšťana Ignáce Volgeho. Tak rod získal poměrně rozsáhlý majetek o celkovém rozsahu 32. 522 ha, který zůstal bez podstatných změn v držbě rodu až do roku 1945.¹²³

Pozemkový komplex vytvořený Karlem Alainem Gabrielem:¹²⁴

Svijany	12 709 ha
Lomnice	4 616 ha
Semily	13 680 ha
Jesenný	1 517 ha
Celkem	32 522 ha

Rozsáhlý majetkový komplex se tedy nacházel převážně na severu Čech a zahrnoval oblasti Pojizeří, Českého ráje, Jablonecka, Podkrkonoší, Semilska, Lomnicka, Podještědí a území severně od Mnichova Hradiště, kde se rozkládalo jádro pozemkové držby rodu, panství Svijany.¹²⁵

Rohanové se dostali také do Prahy, kde na Malé straně v Karmelitské ulici koupil Karel Alain Gabriel v roce 1816 od Viléma IV., kurfiřta hessenského, velký palác. Palác byl postaven v roce 1796 Vojtěchem Černínem na místě tří domů podle návrhu stavitele Josefa Zohela, praktika a projektanta pražského měšťanského empiru.¹²⁶ Tento palác však zpočátku Rohanové obývali jen částečně.

1. září 1820 se stal vlastníkem panství Svijany se zámkem Sychrov Karel Alain Gabriel Rohan, za jehož života došlo k největším stavebním zásahům ve stylu pozdního klasicismu.¹²⁷ V pamětní knize zámku Sychrov se dochoval také úryvek, který se váže k příjezdu Karla Alaina Gabriela Rohana. „Vysoce urozený pán Franz Adam hrabě z Waldsteina dal vrchnímu úřadu ve Svijanech vznešeným dekretem datovaným 30. srpna 1820 na Duchcově na vědomí, že panství Svijany s připojenými statky Loukovec, Koryta, Sychrov a Albrechtice přechází dnem 1. září

¹²² BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 41

¹²³ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 8

¹²⁴ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 63

¹²⁵ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 12

¹²⁶ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 50

¹²⁷ KADLEC, Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech, s. 26 - 27

1820 do vlastnictví Jeho Jasnosti knížete Carla Rohana, vévody z Bouillon a Montbazou, prince z Guéméné, c.k. polního podmaršála, přičemž pan hrabě vybídl všechny úředníky a služebníky a také věrné poddané, aby zachovávali svému novému nejjasnějšímu pánu a veliteli nezvratnou věrnost, úctu a lásku, nicméně všechny doporučil milosti Jeho Jasnosti. Nedlouho poté, již ve čtvrtek 7. září 1820, ráčila poprvé vévodská ratolest ze starého bretaňského rodu, Jeho Jasnost kníže Carl Rohan obšťastnit poddané panství Svijany svou urozenou návštěvou. Tato nanejvýš radostná zpráva se s neuvěřitelnou rychlostí rozšířila po celém panství Svijany. Bylo možné pozorovat čilý ruch ve všech obcích panství, které se předháněly, aby své urozené vrchnosti, svému pánu a veliteli připravily důstojné uvítání. Sotva 7. září 1820 závoj noci vystřídaly nejskvostnější ranní červánky, spěchaly nespočetné houfy lidí k liberecké státní silnici, která vedla přes statek Svijany. Na hranici obce stálo veledůstojné duchovenstvo, učitelé a žactvo, rychtářové s místními obyvateli, všichni ve svátečním oděvu, a čekali na příjezd nejjasnějšího knížete. Nedaleko odtud u osady Březina přivítali Jejich Jasnosti velmi uctivě místní farář, školní mládež, rychtář a několik set tamějších obyvatel. Zde poprvé zaznělo z věrných hrudí svijanských poddaných provolání slávy jejich jasné vrchnosti. Mnoho sedláků na koních se zařadilo do čela průvodu, který pomalu a nanejvýš slavnostně pokračoval k hranici obce Loukov. Na hrázi žabakorského rybníka předneslo Jasné vrchnosti svá přání všeho nejlepšího duchovenstvo z Loukova, u podolského mostu přes Jizeru duchovenstvo z Všeně, na státní silnici poblíž Čtveřína duchovenstvo z Přepěří se školními dětmi, místními rychtáři a několika tisíci obyvateli: poddaní radostně plesali a všude volali "Sláva!" Jezdecký průvod se prodlužoval od hranice jedné obce ke druhé tak, že u Čtveřína už se shromáždilo několik stovek sedláků. Pak tento velkolepý průvod spěchal ze Čtveřína k malému zámku Sychrov. Přivítání Jejich Jasností, které začalo u Březiny a pokračovalo až k Sychrovu, se opravdu podobalo triumfálnímu průvodu. Ve tváři jasného knížete se dala číst vrozená knížecí velikost, laskavost a otcovská láska; kníže srdečně lidem děkoval za neutuchající pozdravy a ráčil během této jízdy nechat rozdělovat mezi školní děti a chudé značné peněžité dárky.¹²⁸

Karel Alain upustil od svého původního záměru vytvořit na Sychrově své letní sídlo a trvale se tam usadil. Pro jeho výzdobu dal dovézt z pařížských rodových paláců

¹²⁸ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820–1834*, 2006

vzácné obrazy ze 17. a 18. století, z nichž byla vytvořena cenná portrétní galerie a začal budovat honosné romanticko – novogotické sídlo.¹²⁹ V roce 1822 dal původní jednopatrový zámek zvýšit o druhé patro a rozšířit o dvě postranní křídla. V roce 1834 bylo zvýšeno západní křídlo koníren a připojena dvě dlouhá křídla, tzv. Bertin zámek a galerie.¹³⁰ V letech 1834 – 1835 již v nově přestaveném zámku pobýval francouzský král Karel X. se svou rodinou a doprovodem, vévodou Angoulême.¹³¹ O přestavbě zámku Sychrov hovoří také Pamětní kniha. „*Jeho Jasnost kníže Carl Rohan svým dekretem datovaným 29. ledna 1821 na Sychrově nařídil vrchnímu úřadu ve Svijanech toto: 1. Stavební kámen, potřebný k přestavbě zámku, dát nalámat a přivést ještě během této zimy, v průběhu příštího léta udělat a vypálit cihly a střešní tašky, stavební dřevo vytěžit v libereckém revíru, a vůbec všechno připravit tak, aby se zkraje roku 1822 mohlo začít se stavbou zámku.* 2. Truhlář z Řepína vyrobí parkety, truhlář z Podolí, který se jmenuje Zeimann, zhotoví zařízení z ořechového dřeva, dveře a okenní rámy z dřeva dubového. 3. Bylo nařízeno strhnout zchátralou věž. Dále následovaly další dva dekrety ze Sychrova, datované 20. září 1821 a 30. října 1821, jimiž Jeho Jasnost svijanskému vrchnímu úřadu nařizuje: 1. Podle zhotoveného plánu založit a osázet velký park, 2. Položit velký vodovod, 3. Materiál, který ještě bude třeba ke stavbě, dovézt na místo stavby, 4. Od jara r. 1822 rychle pokračovat ve stavebních pracích zahájených v roce 1821, 5. Udělat hlavní příjezdovou cestu směrem na východ od zámku přes sychrovský dvorec až k liberecké státní silnici a na jaře 1822 tam po obou stranách vysázet dvojitou alej z topolů.“¹³²

Již výše jsem naznačila, že Karel Alain měl dva bratry. Nejmladší z bratrů Jules Armand Ludvík sloužil v císařské armádě, kde postoupil na generála. Jako druhý z Rohanů trvale zakotvil v Čechách, kde v roce 1806 zakoupil statek Řepín a Nebužely.¹³³ Roku 1800 se oženil s Kateřinou Vilemínou, známou kněžnou Zaháňskou, dcerou Petra Birona, vévody Kuronského. Manželství skončilo po pěti letech z popudu Kateřiny Vilemíny rozvodem. Jules Armand obdržel jako odstupné sto tisíc tolarů. Jules Armand měl pak ještě milostný vztah s mladší sestrou Kateřiny

¹²⁹ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 49

¹³⁰ MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus. Novogotika*, Výběrový katalog expozice na zámku Sychrově a hradu Bítově, Sychrov: SZ Sychrov, 1995, s. 22 (dále jen MŽYKOVÁ, *Romantický historismus. Novogotika*, s. 22)

¹³¹ POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Sychrov*. Sychrov: SZ Sychrov, 1987, s. 3

¹³² KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820–1834*, 2006

¹³³ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 22

Vilemíny a to Paulinou Hohenzollern – Hechingen, z něhož se narodila nemanželská dcera Marie ze Steinachu.¹³⁴ Victor Ludvík Meriadec, mladší bratr Karla Alaina se účastnil napoleonských válek, hlavně v Itálii, jako generál. Za své zásluhy získal vojenský řád Marie Terezie.¹³⁵ Poté se Victor Ludvík oženil se svou neteří Bertou, dcerou Karla Alaina.

Pokud jde o samotného Karla Alaina Gabriela, jeho manželství s Luisou Aglae z Conflans d'Armentieres¹³⁶ zůstalo bez mužského potomka. Narodila se jim pouze dcera Bertha Antoinette Aglae, princezna Rohan. Mládí prožila Bertha ve Francii u prarů Marsan a u své babičky, princezny Guéméné. V roce 1809 se provdala za svého vlastního strýce Victora Ludvíka Meriadeca. K tomuto příbuzenskému sňatku bylo zapotřebí papežské dispenze konsaguinity, kterou získali od papeže Pia VII.¹³⁷ Přes velký věkový rozdíl obou manželů bylo manželství údajně šťastné, ale bohužel po nešťastném porodu roku 1818 zůstalo bezdětné.¹³⁸ Rohanové stanuli před problémem dědice. U Rohanů platil v dědické posloupnosti tzv. majorátní princip, majetek vždy dědil nejbližší mužský potomek (a v případě rovnosti starší) člen rodu v mužské linii. Proto nemohl dědictví získat přímo syn Karlovy sestry Marie Louisy, ale musel být nejprve adoptován.¹³⁹ Jelikož v generaci nebylo mužských potomků, zabýval se již tehdy Karel Alain otázkou možnosti adopce svých synovců, synů jeho sestry Marie Louisy z Rohanu – Rochefort.¹⁴⁰ Adopci, její uskutečnění však bylo pro nezletilost dcery Berthy, (jejíhož souhlasu bylo třeba), musel odložit, a mezitím synovce adoptoval Jules Armand Ludvík adoptivní listinou 15. 5. 1833.¹⁴¹ Jméno, titul a statky přešly pro bezdětnost jeho dcery Berthy na synovce Kamila a Benjamína z větve Rohan – Rochefort, které v roce 1833 adoptoval Jules Armand Ludvík, v jehož práva a stavovské hodnosti adopcí nastoupili. Tímto splynula opět větev Rohan – Rochefort s hlavní rodovou linií, od té doby zvanou Rohan – Guéméné – Rochefort. V roce 1836 zemřel Jules Armand a o pár měsíců později jej následovala i stávající hlava celého rodu, Karel Alain Gabriel. „Dne 24.

¹³⁴ SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007, ISBN 978-80-7185-844-7, s. 76-84

¹³⁵ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 22

¹³⁶ Obrázek 4: Luisa Aglae z Conflans d'Armentieres

¹³⁷ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 21

¹³⁸ Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begabenheiten verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen und in einem zeithistorischen Feuilleton In: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=4830345> (kontrola 10. 7. 2014)

¹³⁹ SYLLABUS, s. 31

¹⁴⁰ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 10

¹⁴¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 12

dubna 1836 v 10 hodin dopoledne odešel v sídelním zámku Sychrov a zaopatřen svátostmi umírajících, z čínorodého pozemského života do života věčného. Láskyplný, dobrotivý a dobrodějný knížecí pohled, který se při příjezdu velkého knížete na panství Svijany 7. září 1820 hluboce vryl do věrných srdcí poddaných a byl v nich svatě uchováván, požehnaně zářil na horizontu poddanských svazků. Úkol velkého knížete - totiž založit chudinský ústav, zbavit poddané jejich břemene prostřednictvím mírného a levného vykoupení robotní povinnosti, která je utlačovala a tím založit jejich blahobyť - byl během přeslavné vlády Jeho Jasnosti vyřešen takovým způsobem, že roh hojnosti vrchnostenské milosti byl naplněn mnohem víc, než se smělo právem očekávat."¹⁴² Po smrti svého chráněnce Julese Armanda zdělili Kamil a Benjamin Řepín a Nebužely, které Jules Armand koupil v roce 1806 a které Kamil později postoupil Benjaminovi, neboť koupil od sestřenice Berthy všechny její statky.¹⁴³

Majetkový komplex však po Karlovi Alainovi zdělila nejdříve jeho dcera a dědička Bertha, která však již v roce 1837 prodala všechna panství a statky svému bratranci Kamilovi, následníkovi rodu.¹⁴⁴ Po dobu svého života si ovšem vyhradila důchod ze všech statků a v případě své smrti ustanovila manželovi důchod z panství Svijany s příslušenstvím po dobu trvání jeho života. Bertha v letech 1836 – 1840 nechala rozšířit rodinnou hrobku přiléhající ke kostelu v Loukově přístavbou v novogotickém stylu.¹⁴⁵ V této hrobce je Bertha Rohan také pochována. „*Nebeská Prozřetelnost se rozhodla povolat k věčnému životu jasnou kněžnu Berthu z Rohan – Guémenée. Jako perla všech křesťanských ctností a vzor nejčistší dobroty srdce zemřela jasná kněžna tiše s andělským klidem dne 22. února 1841 po jedné hodině odpoledne, zaopatřena svátostmi umírajících a v náruči svého manžela, Jeho Jasnosti knížete Victora z Rohan - Guémenée, vévody z Bouillon a Montbazou, na sídelním zámku v Sychrově, truchlivě oplakávána všemi jasnými členy rodiny, všemi svými úředníky, služebníky a poddanými, jejichž dobrodějkyní, těšitelkou a matkou byla. Její tělesné pozůstatky byly dne 26. února 1841 v 11 hodin dopoledne slavnostně pohřbeny vším důstojným duchovenstvem knížecího rohanského patronátu za smutečního doprovodu všech jasných členů rodiny, úředníků a*

¹⁴² KADLEC, Miloš. Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850, 2007

¹⁴³ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 8

¹⁴⁴ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 41

¹⁴⁵ KADLEC, Rohanové, 2013, s. 10

*služebníků a za účasti více než 5000 lidí, kteří se shromáždili zblízka i zdaleka, do knížecí rodinné hrobky Rohanů v Loukově.*¹⁴⁶

3.3.3 Kamil Filip Josef Idesbald z Rohanu (1800 – 1892)

Kníže Kamil Filip Josef Idesbald¹⁴⁷ se narodil 19. prosince 1800 v Bruselu jako nejstarší syn Karla Ludvíka Kašpara z Rohanu – Rochefort a Marie Louisy, princezny z Rohanu – Guéménée, sestry Karla Alaina Gabriela, prvního rohanského majitele Sychrova. I tato rodina prchla před hrůzami francouzské buržoazní revoluce do Nizozemí, kde je přijala starostlivá teta, komtesa z Marsan.¹⁴⁸ Rodina patřila k politicky umírněnější části rodu, která se nakonec smířila s Napoleonem a vrátila se do Francie. A tak tedy až do svých 16 let byl Kamil vychováván ve Francii. Jeho další osud předurčila skutečnost, že jeho rodiče měli jako jediní z této generace Rohanů mužského potomka. Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, ani jeden z jeho strýců, kteří se usadili v Rakousku, se totiž mužského potomka nedočkal.¹⁴⁹ Zhruba okolo roku 1816 se tedy začalo jednat o adopci Kamila a jeho bratra Benjamina jejich strýcem Karlem Alainem. I když tento akt fakticky uskutečnil až v roce 1833 Karlův bratr Jules, byl Kamil od svých 16 let připravován na úlohu budoucího dědice a pokračovatele hlavní rodové linie.¹⁵⁰ V 16 letech přišel Kamil do Čech, kde se zprvu zdržoval především v Praze. Ačkoliv měl velice rozsáhlé filozofické vzdělání, byl připravován rovněž na vojenskou kariéru a dosáhl hodnosti poručíka.¹⁵¹ Nakonec však u schwarzenberského hulánského pluku nenastoupil, a to z důvodu rozhodnutí rodiny, která ho jakožto dědice nechtěla vystavit žádnému možnému nebezpečí.¹⁵² Pro Kamila tak vojenství zůstalo pouze celoživotní zálibou, která se projevovala zejména sběratelstvím různých vojenských artefaktů, portrétů slavných vojevůdců z rodu Rohanů, podporou vojenských nemocnic apod.¹⁵³ Portréty a sochy svých slavných předků – vojevůdců často umisťoval na nejčtetnějších místech v zámeckých interiérech.¹⁵⁴ Velké imaginární portréty rohanských vojevůdců od českého malíře Karla Javůrka, které byly

¹⁴⁶ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, s. 68–84.

¹⁴⁷ Obrázek 7: Kamil Filip Josef Idesbald Rohan

¹⁴⁸ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

¹⁴⁹ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 14

¹⁵⁰ SLAVÍČKOVÁ, Rodinný archiv Rohanů. In: *Sborník archivních prací* 35

¹⁵¹ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

¹⁵² ROHAN, 1996. s. 6

¹⁵³ ROHAN, 1996. s. 6

¹⁵⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

namalovány právě z podnětu knížete Kamila, dodnes zdobí chodbu jižního křídla na zámku Sychrov. Kníže Kamil Rohan podnikal v padesátých letech 19. století mnoho cest po Evropě, při nichž se snažil vypátrat roztroušené rodinné památky v Paříži, Štrasburku, Mnichově, Norimberku a v Holandsku. Bohužel se mu podařilo na zámku Sychrov shromáždit pouze nepatrnou část věcí z bývalého pařížského paláce.¹⁵⁵

Pokud jde o šlechtické vzdělávání, bývalo tradičně zaměřeno zejména na oblast práva a zemědělství, což vycházelo z přesvědčení, že vlastnictví a správa půdy byly odjakživa hlavní doménou šlechtického stavu.¹⁵⁶ Kamil se tedy vzdělával ve filosofii, vedle toho tedy také získával výuku ohledně hospodaření, konkrétně se jednalo o praktickou ekonomii a hospodářskou botaniku v Loukovci, které mu přednášel knížecí purkrabí Franz Spengler.¹⁵⁷ Neméně důležitá byla také výuka němčiny a historie, přičemž velká pozornost byla věnována dějinám Francie a historii rodu.

Další etapu svého života začal Kamil ve svých 26 letech, kdy splnil rodinnou povinnost a oženil se.¹⁵⁸ Pokud jde o šlechtický sňatek, na city budoucích manželů se příliš nehledělo. Jeho hlavním cílem bylo zajistit pokračování rodu v podobě mužských potomků. Při výběru partnerky rozhodovalo hlavně postavení a majetkové poměry její rodiny.¹⁵⁹ 28. května 1826 se Kamil oženil s Adélou z Löwensteinu – Wertheim – Rosenberg.¹⁶⁰ Manželství nebylo moc šťastné a nakonec zůstalo bezdětné. Následovnictví však bylo zajištěno, neboť Kamilův bratr Benjamin a jeho choť Štěpánka, princezna Croy, měli pět synů.¹⁶¹ „Vždycky, když dobré nebe obdarovalo princem manželství Jeho Jasnosti prince Benjamina Rohana a Její Jasnosti princezny Stephanie Rohanové rozené princezny Croy, uzavřené 3. října 1825, byl na vrcholku Kozího hřbítu vysazen jeden dub. Postupně, počínaje 13. červnem 1826 a konče 9. prosincem 1835, zkrášluje "Pět dubů" toto nádherné místo: budou zde jako symbol jasných princů: Arthura, narozeného 13. června

¹⁵⁵ NEZNÁMÝ Autor, *Paříž a okolí*, s. 2

¹⁵⁶ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 14

¹⁵⁷ *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3,

inv. č. 3357. fol. 5r.

¹⁵⁸ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 16

¹⁵⁹ BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*. 1. vydání. Praha: Academia, 1999, ISBN 80-200-0685-0, s. 88-93

¹⁶⁰ Obrázek 8: Adéla z Löwenstein – Wertheim - Rosenberg

¹⁶¹ ROHAN, 1996, s. 6

1826, Victora, narozeného 15. října 1827, Alaina, narozeného 8. října 1829, Louise, narozeného 17. června 1833, Benjamina, narozeného 9. prosince 1835 ještě po staletích opatrovány a zvány: "u pěti knížecích bratrů".¹⁶² Kamil s Adélou i přes to, že neměli žádného potomka, spolu v manželském svazku zůstali velmi dlouho. Jak dokládá pamětní kniha zámku Sychrov: „28. května t. r. bylo Jeho Jasnosti knížeti Camillovi a jeho manželce Adelheid, rozené princezně z Löwenstein - Wertheim – Rosenbergu, z Boží milosti dopřáno oslavit vzácný svátek. Tohoto dne uplynulo totiž padesát let, co byly Jejich Jasnosti spojeny posvátným manželským svazkem. Svou zlatou svatbu oslavily toho dne ve vší tichosti a v ústraní v karmelitánském kostele v Praze. Poněvadž však Jeho Jasnost kromě církevní slavnosti nejpřísněji zakázala jakékoli jiné oslavy tohoto výročí, uspořádali všichni knížecí úředníci a služebníci z podnětu knížecího dvorního rady pana Wilhelma Janiga dobrovolnou sbírku, aby byla vzpomínka na tento radostný den a nejjasnější knížecí rod v nejvděčnější oddanosti uchována na věčné časy. Požádali uctivě také Jeho Jasnost a bylo jim laskavě povoleno, aby se tato sbírka o kapitálu 1200 zl. r. č. ve státních obligacích mohla použít na vytvoření nadace a ta aby se mohla jmenovat "Knížecí nadace Camilla a Adelheid Rohanových".“¹⁶³

V dobových materiálech je Kamil popisován jako člověk vysoce vzdělaný, uměnímilovný, lidumilný, nadšený sběratel a botanik.¹⁶⁴ Často byl také označován jako „otec chudých“.¹⁶⁵ „V měsíci květnu 1849 bylo město Lomnice těžce postiženo pustošivým požárem, při němž padly za oběť plamenům také kostel, fara a škola. Krátce poté ráčil Jeho Jasnost kníže Camill z Rohanu navštívit místo požáru. Když dorazil k budově školy, nejmilostivěji pronesl k nešťastné reprezentaci města útěšná slova: „I když už nejsem vrchnost, postavím podle starodávných zvyklostí svým milým Lomničanům školu znovu. Přítomní lidé hleděli na Jeho Jasnost zvlhlým zrakem, který vyjadřoval pocit hlubokého díku. Knížecí slovo se stalo skutkem.“¹⁶⁶ Jak se dozvídáme i z dobových pramenů, byl Kamil Rohan také velmi dobrým zaměstnavatelem, který myslel na své sloužící a na jejich rodiny. „Když skončil

¹⁶² KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, 2007, s. 68–84

¹⁶³ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, 2007, s. 68–84

¹⁶⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

¹⁶⁵ ROHAN, 1996, s. 6

¹⁶⁶ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, 2007, s. 68–84

svatý týden - 17. dubna - odebrala se Jeho Jasnost na lov tetřevů do Borečku a Strassdorfu. Během jeho tamějšího pobytu zemřel 22. dubna ve Svijanech kníže nadlesní Josef Titlbach. Když o tom Jeho Jasnost, nejmilostivější pán a kníže Camill Rohan, obdržel nejposlušnější zprávu, velkomyslně ocenil jeho poctivé působení a také osvědčenou oddanost knížecí rodině, jíž měl to štěstí sloužit 40 let, a nejenže ráčil zarmoucené vdově svým nejmilostivějším vlastnoručním dopisem vyjádřit svou soustrast a s pravou knížecí štědrostí se postaral o její budoucnost, nýbrž i přerušil potěšení z lovu a 24. dubna se vrátil zpátky na Sychrov, aby se následujícího dne osobně zúčastnil pohřbu svého věrného služebníka. V milostivé blahosklonnosti byl přítomen vykropení mrtvého těla v domě smutku a dokonce ho pěšky vyprovodil až na loukovský hřbitov. Když byl zemřelý pohřben a skončila smuteční bohoslužba, jíž se Jeho Jasnost zúčastnila až do konce, ráčila nejmilostivěji přítomným c. k. úředníkům, kteří zemřelému vzdali poslední poctu, vyjádřit za zemřelého svůj dík. Rovněž tak nechala vyslovit prostřednictvím svých radů dík početným úředníkům z jiných panství a smutečním hostům. Bolest pozůstalých se ihned po příjezdu knížete do domu smutku zmírnila.“¹⁶⁷ Na příkladu tohoto úryvku můžeme dobře vidět, že pamětní kniha měla za hlavní úkol „oslavovat“ knížecí rodinu. Kníže Kamil je zde vyličen jako dobrák, který se o své bývalé poddané s láskou stará. Ještě jednou bych na tomto místě ráda zdůraznila, že citace z pamětní knihy, jsou pouze doprovodem textu a neustále musíme mít na mysli kritiku daného pramene.

Kamil byl osobností v českých kruzích oblíbenou a dobře známou, zejména jako horlivý ctitel a štědrý podporovatel toho, co vedlo k obecnému dobru, k ulevění bídě a k zvelebení umění.¹⁶⁸ Kamil Rohan svým působením vstoupil i do české literatury. Jan Neruda ve svých „Povídkách malostranských“ líčí poněkud anachronicky působící postavičku v černém šatě, Kamila Rohana, vášnivého botanika výrazně zušlechťujícího sychrovský přírodní park.¹⁶⁹ Kníže Kamil Rohan často ve spolcích zastával funkci presidenta či protektora. Byl protektorem Žofínské akademie, uvádějící ve 40. letech díla českých skladatelů Jelena a Škroupa.¹⁷⁰ Kamil se tedy horlivě zapojoval do spolkového života, především od 40. let 19. století. Jeho spolková činnost se dělí především na činnost ve spolcích zaměřených

¹⁶⁷ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, 2007, s. 68–84

¹⁶⁸ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 23

¹⁶⁹ MŽYKOVÁ, *Romantický historismus, novogotika*, 1985, s. 28

¹⁷⁰ POSPÍŠILOVÁ, *Sychrov*, 1987, s. 4

charitativně a hospodářsky (případně regionálně na rohanských panstvích). Mezi charitativní spolky, které Kamil podporoval, patřil Soukromý spolek na podporu bydlící chudiny (Privatverein zur Unterstützung der Hausarmen), kde stál v čele od roku 1844 a podařilo se mu ho dosti pozvednout, dále Ústav pro hluchoněmé, Pražský spolek vojenských veteránů, Týnský podpůrný spolek či zastával prozatímní řídicí funkci Armeninstitutu v Praze.¹⁷¹ Z hospodářských podporoval samozřejmě c. k. Vlastenecko-hospodářskou společnost, s ní spojenou Ovčáckou jednotu a Lesnický spolek.¹⁷² Vzhledem k jeho zájmu o botaniku asi největší význam měla podpora České společnosti pro zvelebování zahradnictví, v kterém dokonce od roku 1844 zastával funkci protektora i prezidenta. Kamil z Rohanu roku 1843 v Praze obnovil „Český svaz pro zvelebení zahradnictví“, který získal během jeho působení stovky členů a značné jmění. Byl prezidentem řady dendrologických a botanických společností v různých městech (v Liberci, Vídni, Erfurtu i v Kyjevě). Na Sychrově založil botanickou zahradu a dodnes jmenují botanické zahrady některé zdařilé rostliny jeho jménem.¹⁷³ Za zásluhy při zakládání nových zahrad a parků, za hospodářskou a veřejně prospěšnou činnost mu bylo roku 1846 propůjčeno čestné občanství města Prahy, roku 1861 se stal nositelem velkokříže Leopoldova řádu, 1865 rytířem Řádu zlatého rouna a zároveň jako prvním z Rohanů mu byla propůjčena hodnost říšského rady rakouských panských domů.¹⁷⁴ „Podle nejvyššího rozhodnutí ze 16. srpna t. r. ráčil Jeho c. k. apoštol. Veličenstvo rakouský císař František Josef I. nejmilostivěji jmenovat našeho jasného pana knížete Camilla Rohana, vévodu z Montbazou a Bouillon, prince z Guéméné, Rochefort a Montauban, velkokřížníka c. k. Leopoldova a královského saského ernestinského domácího řádu, rytíře suverénního johanitského a královského portugalského řádu Vykupitele, dědičného člena urozené panské sněmovny etc. etc. "Rytířem řádu zlatého Rouna".“¹⁷⁵ Když byl Kamil Rohan takto vyznamenán, přijali to jeho poddaní s velkou slávou a nadšeně přivítali knížete na zámku

¹⁷¹ K tomu OLŠÁKOVÁ, Doubravka. Spolková a politická činnost knížete K. Rohana ve 40. letech 19. století. In: KADLEC, Miloš (ed). Kníže Kamil Rohan. Sychrov: Správa SZ Sychrov, 2004. s. 30–34

¹⁷² K tomu OLŠÁKOVÁ, Doubravka. Spolková a politická činnost knížete K. Rohana ve 40. letech 19. století. In: KADLEC, Miloš (ed). Kníže Kamil Rohan. Sychrov: Správa SZ Sychrov, 2004. s. 30–34

¹⁷³ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 23

¹⁷⁴ KADLEC, Rohanové, 2013, s. 12

¹⁷⁵ KADLEC, Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1861–1863, 2010, s. 95–112

Sychrov. „Venkovský lid s dobře sehrahou kapelou a asi 50 svítícími lampiony zaplnil v dlouhém průvodu širokou zahradní alej a rozestavil se před zámkem. Pak byly otočeny trojstěnné lampiony a najednou zazářilo pestrými písmeny blahopřání: "Bože žehnej vysoce oslavenému, to vřelé přání naše!" Uprostřed se skvěla dekorace řádu zlatého rouna a na ostatních lampionech byla jména zastoupených obcí (Radostín, Třtí - Vrchovina - Sedlejšovice, Hvězda, Zlatá Hvězda, Žďárek, Jenčovic a Paceřice). Za doprovodu hudby byla zazpívána národní hymna. Jeho Jasnost nejmilostivější kníže se svou jasnou paní manželkou kněžnou předstoupil na terasu schodiště, a když hymna dozněla, sešel dolů k lidem. Když se jasný knížecí pár vrátil na terasu schodiště, vydal se slavnostní průvod za zvuku hudby na zpáteční pochod. Celá ovace byla nanejvýš dojemným aktem a zřetelným důkazem toho, jak upřímný je svazek, kterým je venkovský lid spojen s Jeho Jasností, naším knížecím pánem, jenž je prodchnut nejčistší a nejušlechtlejší lidskostí.“¹⁷⁶ Kníže Kamil jako hlavní představitel Rohanů v habsburské monarchii velmi dbal na společenskou reprezentaci rodu, snažil se svými činy zařadit mezi nejvýznamnější českou zemskou šlechtu a vybudovat si tak co nejprestižnější postavení. Mezi společenské aktivity, kterými se Kamil snažil zviditelnit, patřilo například financování šlechtického divadla v rohanském paláci v Praze, či pravidelné návštěvy Karlových Varů, které byly v letních měsících oblíbeným místem pobytu příslušníků vysoké šlechty. Do okruhu Kamilových přátel patřili například Lobkovicové, Schwarzenbergové, Auerspergové, Dietrichsteinové, či Valdštejnové.¹⁷⁷

Díky cennému historickému pramenu jako je „Sychrovská pamětní kniha“, o které napsala práci Petra Maťáková, si můžeme udělat obrázek o tom, jakým způsobem a kde trávil kníže Kamil danou část roku. V prvních jarních měsících kníže přijížděl na několik týdnů na Sychrov, odkud podnikal kratší výjezdy do okolí, často spojené s lovem. Na začátku května cestoval přes Prahu na měsíční lázeňskou kúru do Karlových Varů. Od června do prosince pak pobýval převážně na Sychrově, pouze v srpnu pravidelně navštěvoval lázně Gastein a v průběhu podzimu vždy na několik dní odcestoval do Prahy nebo do Vídně. Právě na podzim probíhala hlavní lovecká sezona, proto se kníže zdržoval převážně na Sychrově, kde v tuto dobu hostil

¹⁷⁶ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1861–1863*, 2010, s. 95–112

¹⁷⁷ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 16

největší počet návštěv. V prosinci ze Sychrova odcestoval do Prahy, kde v tamějším rohanském paláci trávil zimní sezónu.¹⁷⁸

Dokladem Kamilovy hospodářské dalekozrakosti, ale i odpovědnosti vůči budoucnosti rodiny bylo zřízení fideikomisu, což znamenalo, že majetek se nemohl prodat, ale pouze zdědit následující hlavou rodu.¹⁷⁹ V roce 1859 tedy pojistil Kamil celistvost svého majetkového komplexu zřízením fideikomisu, který byl císařským rozhodnutím potvrzen a dodatečně rozmnožen o panství Lomnice.¹⁸⁰ Panství se tedy skládalo z panství Svijany, Český Dub a Lomnice nad Popelkou. Panství Semily – Jesenný do fideikomisu zahrnuto nebylo.

Pozemkový komplex vytvořený Kamilem Rohanem:¹⁸¹

Svijany	13 709 ha
Lomnice	4 616 ha
Český Dub	11 974 ha
Starý Dub	1 505 ha
Celkem	30 904 ha - FIDEIKOMIS

+ Semily – Jesenný 15 197 ha – ALODNÍ PANSTVÍ

Na svých panstvích se Kamil snažil zavádět nové metody v zemědělství a oživit hospodářské aktivity.¹⁸² Poté, co začal hospodařit na sychrovském majetku, pokračoval v nákupu dalších nemovitostí. Výnos z pozemkové držby měl být hlavním zdrojem příjmů Rohanů. Po zrušení roboty přešel ke kapitalistickému způsobu hospodaření a dal se na průmyslové podnikání.¹⁸³ Statky hospodařily ve vlastní režii. Rohanové zřídili vlastní železářnu a slévárnu v Jesenném u Železného Brodu.¹⁸⁴ Právě zde vznikla kolem roku 1860 i litinová mříž s reliéfními erby, která oddělovala panstvo a úřednictvo od prostých sloužících v předkapli sychrovského zámku.¹⁸⁵ Kamil také založil cukrovar a škrobárny v dnešním Loukově, pivovar ve Svijanech a Semilech, tkalcovnu a později také sýrárnu v Loukově¹⁸⁶ Co se týká cukrovaru, tak v pamětní knize se dochoval záznam o tom, jak místní lidé při velké

¹⁷⁸ *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII/0/3, inv. č. 3357 In MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 22

¹⁷⁹ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

¹⁸⁰ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 8

¹⁸¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 63

¹⁸² MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 18

¹⁸³ POSPÍŠILOVÁ, *Sychrov*, 1987, s. 4

¹⁸⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

¹⁸⁵ POSPÍŠILOVÁ, *Sychrov*, 1987, s. 4

¹⁸⁶ ROHAN, 1996. s. 6

neúrodě pomohli knížeti Kamilovi. „V době sklizně cukrové řepy týdný panovalo deštivé počasí a způsobilo, že se na sklizení nedostávalo pracovních sil. Téměř nastaly obavy, že cukrová řepa, která byla na panství Svijany pěstována pro nový cukrovar, který měl být zprovozněn, z velké části zmrzne, protože v první polovině listopadu ležela řepná pole většinou ještě nedotčena. Když dobří Újezd'ané upozorovali hrozící nebezpečí, jednomyslně a ušlechtilě se rozhodli ze všech svých sil mu zabránit. Poté, co svůj úmysl vyjádřili na knížecím hospodářském ředitelství, ihned přikročili k činu a objevili se se svými syny, dcerami a volnou čeledí, celkem v počtu 137 osob, na knížecích řepných polích u svijanského dvorce. Odložili svou vlastní neméně nutnou práci a neúnavně pak pracovali celých 8 dnů. Odmítali každou odměnu a říkali: "Kníže pán nám pomohl a teď chceme my pomoci jemu!" Když se Jeho Jasnost kníže Camill Rohan dozvěděl o šlechetném jednání Újezd'anů, pocítil je 10. listopadu v doprovodu svého dvorního rady návštěvou a vyslovil vlídnými slovy reprezentaci obce své uznání a ujištění, že jejich krásný čin nebude zapomenut.“¹⁸⁷ V padesátých letech byl Kamil z Rohanu také podílníkem stavby liberecko – pardubické železnice, jejíž součástí se stala stavba monumentálního viaduktu přes údolí říčky Mohelky a dlouhý tunel mezi Doubím a Sychrovem, který byl v době svého vzniku nejdelší v Čechách.¹⁸⁸

Velkou pozornost kladl Kamil Rohan také na zaměstnávání místních lidí. Tuto zásadu dodržoval i při přestavbě zámku. Vybíral si zručné řemeslníky, kterým nechával podle předlohových knih G. G. Ungewittera, J. Nashe a A. W. Pugina kopírovat zahraniční nábytek a kování. Na Sychrovsku se tak vytvořila celá huť českých řemeslníků, jako byl například kovář Jan Novák, kameník Vincenc Smolík, čalouník Ludvík Grein nebo truhlář Petr König.¹⁸⁹

Kamil Rohan se snažil zdůraznit tisíciletou historii rodu nejrůznějšími prostředky. K naplnění tohoto cíle výrazně napomohlo získání unikátní sbírky rodinných a královských portrétů z 16. až 18. století, k nimž patřily originály tak významných umělců jako Pierre Mignard, Hyacinth Rigaud či Jeanne Mare Nattier. Obrazy přivezené na Sychrov tvořily z velké části součást výzdoby nákladně a luxusně vybaveného rohanského paláce Soubise v Paříži. Aby kolekce byla kompletní, dal ji

¹⁸⁷ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1861–1863*, 2010, s. 95–112

¹⁸⁸ ROHAN, 1996, s. 6

¹⁸⁹ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

Kamil doplnit o imaginární podobizny významných předků, které namaloval Karel Javůrek.¹⁹⁰ Hlavní snahou knížete Kamila Rohana bylo, aby z celkové atmosféry jeho sychrovského sídla byla cítit slavná minulost a významné postavení rodu. Novogotickou přestavbu zámku tak tedy chápal jako viditelný důkaz historické kontinuity.¹⁹¹ Kamil Rohan se rozhodl nechat sychrovský zámek přestavět v módním stylu romantického historismu. K přestavbě došlo v letech 1847 – 1862. Měl být změněn vnější vzhled stavby, zámecká budova měla být druhotně opatřena atributy „starobylého hradního stavitelství“ – věžemi, obloučkovými vlysy apod.¹⁹² Při romantické přestavbě byly vztyčeny mohutné věže, které měly modernímu zámku znovu dodat vzhled starého feudálního sídla. Hranolová věž byla nazývána Rakouská a válcová Bretaňská, podle rodného kraje Rohanů.¹⁹³ Rovněž interiéry měly původně dostat podobu gotizující hradní architektury. Nejslavnější návrhy interiérů pocházejí od Bernarda Gruebera, stoupence akademicky orientované, přísné středoevropské novogotiky, čímž byl určen charakter jeho návrhů.¹⁹⁴ Na základě Grueberova projektu určil Kamil Rohan se svým stavitelem Josefem Pruvotem konečnou podobu hlavních i vedlejších zámeckých budov do nejmenších podrobností.¹⁹⁵ Pruvot tehdy ještě nevyužíval vlastních nápadů, nýbrž jen vybíral náměty z vycházejícího čtyřsvazkového předlohového díla anglického architekta Josepha Nashe „The Mansions of England in the Olden Time“, vydávaného v Londýně v letech 1839, 1840, 1841 a 1849.¹⁹⁶ Architektonické motivy, kupříkladu tudorské oblouky a tvary komínů, jsou typickými anglickými prvky. Sychrov, na rozdíl od ostatních novogotických sídel ovlivněných Anglií, má navíc určitý francouzský nádech, který představují lomené oblouky nad okny, řada vikýřů, válcová věž Bretaňská, kterou inspirovala věž na francouzském sídle Pierrefonds. Celkový vzhled stavby Sychrova připomíná Josselin, rodové sídlo Rohanů v Bretani.¹⁹⁷ Na Sychrově se projevuje v období romantického historismu nostalgické tíhnutí k středověké minulosti, snaha připomínat dávnou heroickou dobu předků. Historizující novogotická přestavba Sychrova měla prodlužovat trvání dávných tradic, propojovat je s přítomností, připomínat slavnou éru rodiny

¹⁹⁰ KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26 - 27

¹⁹¹ KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26 - 27

¹⁹² POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 3

¹⁹³ POSPÍŠILOVÁ, *Sychrov*, 1987, s. 4

¹⁹⁴ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 3

¹⁹⁵ KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26 - 27

¹⁹⁶ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 6

¹⁹⁷ KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26 - 27

v Bretani i Francii, a tím jednoznačně deklarovat opodstatnění výjimečného postavení rodu v budoucnosti.¹⁹⁸

Pro provedení Pruvotových návrhů potřeboval Kamil Rohan především najít zručného řezbáře, který by je byl schopen realizovat.¹⁹⁹ Z řady vynikajících umělců a uměleckých řemeslníků, podílejících se na gotizující přestavbě zámku, zřetelně vyčnívá postava Petra Buška, díky němuž získaly sychrovské interiéry svou neopakovatelnou atmosféru.²⁰⁰ Petr Bušek se narodil v Praze 5. 5. 1824. Jeho otec byl dlabáčem forem a dozorcem ve známé smíchovské kartouzce.²⁰¹ Prvního základu v řezbě se tedy Petr Bušek naučil u něj. Petr Bušek se vyučil řezbářem, později navštěvoval Akademie v Praze a Vídni a od roku 1846 samostatně pracoval v Praze na Kampě. Záhy si získal výborné renomé. V polovině 50. let se seznámil s knížetem Kamilem Rohanem, který mu nabídl, aby se přestěhoval na Sychrov a opatřil zámek nábytkem a řezbářskou výzdobou.²⁰² Bušek nabídku přijal a v polovině srpna 1856 se přestěhoval na Sychrov. V zámku však nebylo vhodné místo, a proto mu byla vybrána dílna a byt v panském bytě čp. 18 v nejbližší vesnici Huse, kde potom Bušek pracoval 38 let až do své smrti.²⁰³ Podle Pruvotových plánů Petr Bušek vyzdobil řezbářskými pracemi většinu interiérů sychrovského zámku. Při výzdobě nábytku se nechával inspirovat anglickými, německými a francouzskými předlohovými knihami, jako byly například knihy „Entwürfe zu gotischen Möbeln“ od G. G. Ungewittera a „Gothic furniture in the style of the 15th century“ od A. W. N. Pugina.²⁰⁴ Tvorbu Petra Buška pak můžeme rozdělit do tří etap. V první etapě, do počátku 60. let, převládala čistá novogotika, v polovině 60. let začal Bušek ve svých dílech spojovat novogotiku s druhorokokovými prvky a od počátku 70. let hojně používal lidovou rostlinnou ornamentiku. Právě díky Petrovi Buškovi se Sychrovu dodnes přezdívá „vyřezávaná pohádka“. Od poloviny 60. let již dílna nepracovala výhradně pro Kamila Rohana, jedním z významných odběratelů byla také římskokatolická církev. Časem stoupal počet zakázek, a tak roku 1882 požádal Petr Bušek Kamila Rohana o svolení, aby směl oba své syny

¹⁹⁸ KADLEC, *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*, s. 26 - 27

¹⁹⁹ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 10

²⁰⁰ SYLLABUS, s. 2

²⁰¹ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 11

²⁰² SYLLABUS, s. 2

²⁰³ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 11

²⁰⁴ MŽYKOVÁ, Marie. *Kamenná kniha. = The Stone Book*. Sychrov: SZ Sychrov, 1997, s. 197

Dominika a Konstantina vést ve firmě jako společníky. Tak vznikla firma „Petr Bušek a synové“, po smrti Petra Buška se firma přejmenovala na „Petra Buška synové“.²⁰⁵

Kamil Rohan, proslulý svou zálibou v zahradnictví, zahradní architektuře, botanice a dendrologii, zahájil v roce 1847 zároveň s romantickou přestavbou zámku také rozsáhlé úpravy zámeckého parku. Na tvorbě sychrovského zámeckého parku se vedle majitele podílel také stavitel Josef Pruvot, autor návrhů zahradních staveb, a zahradník Vojtěch Mašek, dodávající Kamilovým romantickým představám odbornou botanickou a zahradnickou náplň.²⁰⁶ Skladba parku byla koncipována do tří os, koncepce „Patte d’oie“ neboli tzv. „husí nohy“, sbíhající se ke středovému oválnému parteru před schodištěm do zámku.²⁰⁷ Hlavní travnatá osa byla zakončena novorenesanční budovou oranžerie, což byla budova určená k přezimování teplomilných rostlin – citrusů, oleandrů, fíkovníků, akácií, granátových jablek apod.²⁰⁸ Vpravo od zámku vybíhá alej pyramidálních dubů tzv. „Rohanka“²⁰⁹, ukončená litinovou branou a dvěma strážními domky.²¹⁰ Za hranicí parku se dvouřadá alej mění na čtyřřadou lipovou. Alej pohledově směřuje ke kostelu v Jenišovicích a původně u něj měla i končit, pro spory s majitelem sousedního panství hrabětem Defoursem však tento záměr nakonec nebyl realizován.²¹¹ Třetí osa, která se nachází nalevo od zámku, končí u romantické zříceniny „středověké“ brány Arturova hradu.²¹² V souladu s dobovým pojetím zahradní architektury byly do parku doplněny i další stavby a solitéry – lidová „švýcarská“ chaloupka, Rudolfova vyhlídka, pojmenovaná na počest korunního prince Rudolfa, nebo také novogotická vodárenská věž.²¹³ Do ní byla přiváděna užitková voda z údolí říčky Mohelky a odtud rozváděna potrubím do celého areálu parku a zámku. Výškový rozdíl více než 70 m překonával důmyslný čerpací systém Romualda Božka.²¹⁴ V tzv. „hoření vodárně“ byly stroje poháněné vodními koly, které vytlačovaly říční

²⁰⁵ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1985, s. 15

²⁰⁶ SYLLABUS, s. 28

²⁰⁷ ROHAN, 1996. s. 12

²⁰⁸ KADLEC, Miloš. *Oranžerie na Sychrově*. Sychrov: SZ Sychrov, 2009, s. 1

²⁰⁹ ROHAN, 1996. s. 13

²¹⁰ ROHAN, 1996. s. 12

²¹¹ SYLLABUS, s. 28

²¹² ROHAN, 1996. s. 13

²¹³ ROHAN, 1996. s. 13

²¹⁴ SYLLABUS, s. 28

vodu prudkou strání do nádrže v zahradě.²¹⁵ Pro pohodlí návštěvníků byla zřízena odpočívadla. Měla podobu laviček, sedátek či hub a byla uměleckou prací kamenickou a kovodělnou. Ve sklenících byla buď železná, nebo japonská sedátka v podobě porcelánových soudků.²¹⁶

Při zvláštních příležitostech, jako byla například „sychrovská pout“, byl lidu dovolen přístup do parku, ovšem za dozoru zahradníků. Při návštěvě parku si lidé vyprávěli mnoho historek o „starém pánu“, že se prý rád prochází mezi lidem, ale že mění šat, aby nebyl poznán. *„Pro venek míval zvláštní oblek, spíše myslivecký „špencer“, srnčí barvy, vysoké boty jako nosívali snad Valdštejnovi rejtaři, malý, hnědý, kulatý „slovanský“ klobouček s pérkem. Měl úzké nožky, na rukou rukavice, při jednom boku mu visela trubka, při druhém pouzdro na doutníky. Kouřil stále velmi dobré a silné doutníky. Přestrojení nebo úkryt v hustém loubí chránilo ho před zraky nepovolaných a umožnilo mu, že mohl vyslechnouti rozhovory mimojdoucích. Ve chvílích dobrého rozmachu sám se přidružoval ke skupinkám návštěvníků, a nepoznán, prohlížel s nimi, rozmlouval, kritizoval a vyzvídal. Někdy slýchal o sobě chválu, že je hodný, veselý, bohatý, uměnímilovný, že na každého žebráka a ubožáka pamatuje peněžitým dárkem. Ale často se doslechl věcí nepříjemných, že je starý mrzout a podivín, tropící si žerty ze služebníků, že ve zlých chvílích služebnictvo bičkem spráská, že se doma mnoho nedrží a jen po světě jezdí a peníze rozhazuje...“*²¹⁷

Kamil Rohan se budování a úpravám zámku a parku věnoval po celý zbytek života. Podařilo se mu shromáždit unikátní a z dendrobiologického hlediska nesmírně cennou sbírku dřevin, ve své době jednu z největších v Evropě. Vojtěch Mašek šlechtěním vytvořil novou odrůdu buku, tzv. Rohanův buk (*Fagus Sylvatica cult. Rohani*) s červenými listy. Jeden exemplář tohoto buku je v londýnské zahradě Kew Gardens.²¹⁸ Dodnes se pěstuje také cenná odrůda rododendronu, který v roce 1865 významný znalec Verchaffelt pojmenoval po Kamilu Rohanovi.²¹⁹ Proslulá byla též Rohanova sbírka orchidejí a dalších tropických rostlin.

²¹⁵ ADAM, Rudolf. *Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník českého severu*, 1926, s. 3(dále jen ADAM, 1926, s. 3)

²¹⁶ ADAM, 1926, s. 3

²¹⁷ ADAM, 1926, s. 4

²¹⁸ ROHAN, 1996. s. 14

²¹⁹ MŽYKOVÁ, Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu – novogotice, 1985, s. 279

Se zámek Sychrov je také neodmyslitelně spjato jméno významného českého skladatele Antonína Dvořáka. Na Sychrov přivedlo Antonína Dvořáka přátelství s Aloisem Göblem, tajemníkem knížete Kamila Rohana a nadaným amatérským hudebníkem. Alois Göbl se v Praze sblížil i s jinými osobnostmi hudebního světa – kromě Dvořáka i se Sukem, Bendlem, Foersterem a dalšími. Pro Zpěvácký spolek v Turnově, jehož byl členem, složil několik drobných skladeb. V jeho zálibě jej podporovalo i panstvo, například manželka Kamila Rohana, Adéla, mu věnovala klavír.²²⁰ Antonín Dvořák navštívil zámek Sychrov celkem devětkrát a to mezi léty 1877 – 1896, většinou v září, kdy se konala na Sychrově tradiční pouť. Dvořák na Sychrově nejen odpočíval, ale také tvořil. Vznikl zde jeho houslový koncert a moll op. 53, opera „Dimitrij“ a několik drobnějších vokálních skladeb, většinou se sakrálními náměty. Ty měly často premiéru v zámecké kapli, kde Dvořák na varhany doprovázel svou ženu Annu nebo Aloise Göbla, výborného zpěváka.²²¹ Mezi Antonínem Dvořákem a Aloisem Göblem se dochovala i četná korespondence, která má osobní charakter.

3.3.4 Návštěvy na Sychrově

Zámek Sychrov v té době poctilo svou návštěvou hned několik významných osobností. Z textu pamětní knihy vyplývá, že hosté přijížděli na Sychrov především v letních měsících a na podzim, tedy během hlavní lovecké sezóny. Jedním z důvodů jejich návštěvy tedy pravděpodobně byla účast na zde pořádaných honech.²²²

Francouzský král Karel X.

První zápis týkající se významné návštěvy se vztahuje k roku 1834 a informuje nás o návštěvě sesazeného francouzského krále Karla X. a jeho příbuzných.²²³ Karel X. navštívil zámek Sychrov ještě za života Kamilova příbuzného Karla Alaina Rohana. Během této návštěvy se na Sychrově konaly celkem čtyři hony na zajíce, bažanty a koroptve. Na prvním honu došlo k jisté události, která je v knize vylíčena takto: *„Zde připravil jeho jasnost princ Benjamin Rohan královskému princí Jindřichovi vévodovi z Bordeaux, kterému tehdy bylo 15 let, překvapení. Předal mu malou, pěkně zdobenou brokovnici. Před očima jeho veličenstva krále a dědečka byla*

²²⁰ SYLLABUS, s. 7

²²¹ SYLLABUS, s. 7

²²² MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 27

²²³ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 28

*královskému princí udělána radost a ten si směl pod dohledem jeho jasnosti prince Benjamina Rohana poprvé ve svém životě vypálit ránu z brokovnice.*²²⁴ Jak vyplývá z dalších záznamů k této návštěvě, Karel na Sychrově strávil několik klidných podzimních dnů. Kolem osmé hodiny ráno se v zámecké kapli každý den konala mše, o deváté se podávala snídaně a den byl vyplněn buď lovem, nebo malými procházkami po okolí zámku. Kolem šesté hodiny večer se pak všichni sešli ke společně podávané večeři. Pokud jde o večerní zábavu, konala se například kratší pěvecká vystoupení knížecích kancelistů nebo si pánská část společnosti krátila večery při hře kulečnicku. Podrobnější informace o průběhu jednotlivých dnů v pamětní knize bohužel nejsou zmíněny.²²⁵ Karel X. poctil svou návštěvou zámek Sychrov ještě jednou a opět se konaly velkolepé hony. *„Jeho Veličenstvo Karel X. francouzský král trvale sídlil na zámku v Buštěhradě. Pamětliv svého královského slova ráčil po předchozím ohlášení dne 21. září 1835 podruhé potěšit a obšťastnit jasnou knížecí rodinu Rohanů na Sychrově svou osvícenou návštěvou. Jeho Veličenstvo obývalo tytéž pokoje jako v roce 1834 a každý den v 8 hodin ráno se s ostatním panstvem účastnilo v zámecké kapli mše svaté. Snídaně se podávala v 9 hodin ráno, večeře v 6 hodin večer; čas, který zbýval do doby, než se chodilo spát, trávil Jeho Veličenstvo nejvýš spokojeně v úzkém kruhu královských Výsostí a jasných členů knížecí rodiny.*²²⁶

Rakouský císař Ferdinand I. Dobrotivý

Další významná návštěva pochází z habsburského rodu a jedná se o rakouského císaře Ferdinanda I. Ferdinand I. obdržel lichotivý přívlastek Dobrotivý. Snad proto, že z panovnických ctností chápal pořádně jen jedinou, totiž aby se laskavě choval ke svým poddaným. To dělalo jeho ochráncům těžkou hlavu, poněvadž při procházkách rozdával kolemjdoucím všechno, co měl právě po ruce. Vídeňáci mu proto často říkali „der arme Trottel Nandel“ neboli „chudáček blbeček

²²⁴ „Hier bereiteten Seine Durchlaucht Benjamin Prinz Rohan dem Königlichen Prinzen Heinrich Herzog von Bordeaux, derzeit 15 Jahre alt, eine Ueberraschung mittelst der Uibergabe einer kleinen, niedlich verzierten Schrottbüchse. Vor den Augen Seiner Majestaet des Königs Großvaters war dem Königlichen Prinzen die Freude zu Theil geworden, unter Anleitung Seiner Durchlaucht Benjamin Prinzen Rohan in Hochseinem Leben zum Erstenmale aus einer Schrottbüchse den Schuß abfeuern zu dürfen...In: Gedenkbuch des Schlosses

Sichrow. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3, inv. č. 3357. fol. 11r., překlad Veronika Kašíčková

²²⁵ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 30

²²⁶ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, 2007, s. 68–84

Ferd'áček“. Ferdinand pochopitelně vládl jen podle jména, nikoli fakticky. Dne 2. 12. 1848 abdikoval v Olomouci ve prospěch svého synovce Františka Josefa. Klečícího nástupce údajně pohladel a přátelsky k němu prohodil: „Jen buď hodný!“²²⁷ Zbytek svého života strávil Ferdinand na Pražském hradě, kde se věnoval především svým zálibám, mezi které patřila zejména hra na klavír nebo botanika. Botanikou se Ferdinand zabýval již léta. Zpočátku jen zakládal herbáře, ale později se vyučil i zahradnictví. Stejně jako před ním jiní Habsburkové zakládal nejružnější botanické sbírky. Měl také k dispozici „Kabinet rostlin a zvířat“, který založil již jeho otec František I.²²⁸

Ferdinand navštívil sídelní zámek knížete Kamila během svého letního pobytu v Zákupích roku 1853. Na Sychrov přijel 29. srpna v doprovodu svého hofmistra hraběte Bombellese a hraběte Bessingena. O pobytu císaře Ferdinanda na zámku se nám v pamětní knize dochovalo poměrně hodně informací. Český přepis se objevil v neprodejné brožuře o sychrovské oranžerii, proto použiji již český překlad. „*Její Jasnost kněžna Adelheid Rohan, rozená kněžna Löwenstein, přivítala jeho Veličenstvo na stupních právě nově postaveného zámeckého balkonu a zavěšena do Jeho Veličenstva jej doprovodila do pokojů, které pro něj byly skvostně připraveny. Byly to pokoje, které kdysi obýval Jeho Veličenstvo Karel X., francouzský král. V jednu hodinu odpoledne byla dvorní tabule, k níž také přišli Jeho Veličenstvo uctivě pozdravit příchozí hosté, zástupce krajského prezidenta c. k. krajský rada z Hasslinger, c. k. rytmistr baron Böhm, c. k. okresní přednosta Arlt a hejtman střelců Baumheier, kteří měli to štěstí, že byli pozváni. Urozená návštěva platila Jeho Jasnosti knížeti Camillu Rohanovi. Jak známo, Jeho Veličenstvo císař je velkým milovníkem rostlin, zvláště kvetoucích. Nikde člověk nemůže uspokojit tuto zálibu tak snadno jako ve světově proslulé zahradě na Sychrově, v níž rostou vzácné rostliny ze všech podnebních pásem a která je navštěvována a obdivována lidmi zblízka i zdaleka. V zahradě, která byla velkolepě založena, je rozmístěno přes 100 000 hrnců s rostlinami a květinami. Pobyt na Sychrově nejvíce zpříjemňují mnohé vkusné skleníky, které byly vybudovány s velkým nákladem, a až jednou bude dokončena velmi drahá přestavba zámku, kterou zahájil Jeho Jasnost kníže Camill*

²²⁷ ČORNEJ, Petr. *Panovníci českých zemí*. 5. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004, ISBN 80-7200-848-3, s. 103

²²⁸ HOLLER, Gerd. *Ferdinand I.* 1. vydání. Praha: Brána, 1998, ISBN 80-85946-90-4, s. 81

Rohan, hned tak se nenajde zámek, který by se Sychrovu vyrovnal. Když dvorní tabule ve 4 hodiny odpoledne skončila, došlo na prohlídku zahrady, po níž prováděl osobně Jeho Jasnost kníže Camill Rohan. Jeho Veličenstvo císař si prohlédl v doprovodu jasné kněžny Adelheid Rohan a obklopen všemi hosty, kteří byli na Sychrově přítomni, nejprve sbírku rodu *Erica* o přibližně 500 ušlechtilých druhích, z nichž 100 exemplářů vynikalo zvláštní krásou. Měly většinou pevné listy a byly pokryty tisíci květy. Byly to opravdu výstavní rostliny. Pak následovala prohlídka rodu *Proteacea*, kterou Jeho Veličenstvo a přítomní páni hosté obzvlášť chválili. Tato sbírka je jednou z nejbohatších na kontinentě a kdo ví, jak obtížně se tato citlivá rostlina pěstuje, ten nemůže odepřít svůj obdiv zdravému vzrůstu sychrovských exemplářů. Pak přišla na řadu velmi vybraná sbírka rodu *Cactea* o 200 exemplářích, mezi nimi *Mamillaria*, *Echinocactea* velkého objemu a zřídka viditelné krásy, dále nadmíru bohatá sbírka teplomilných rostlin, mezi nimiž lze najít velmi drahé a vzácné rostliny. Zvláštní pozornosti se těšilo okrasné aranžmá domu orchidejí a bohatá sbírka těchto vzácných nádherných rostlin. Vedro, které tyto rostliny vyžadují, bylo bohužel tak velké, že Jeho Veličenstvo mohlo v této místnosti prodlévat pouze asi 10 minut. Odtud se šlo ke skvostnému domu palem, nově budovanému z ladných železných prutů, který však v té době nebyl ještě zcela dokončen a nemohl své výjimečně krásné a vynikající obyvatele přijmout. Palmy byly provizorně rozptýleny v ostatních domcích, kde ovšem jejich obdivuhodné tvary listů nemohly mezi sebou soupeřit ve svých přednostech, jako kdyby společně obývaly svůj dům, nehledě k tomu však získaly všechny, zvlášť ale nádherné velké exempláře a jejich zdravý a utěšený vzrůst plné uznání Jeho Veličenstva. Každý, komu se dostalo toho velkého štěstí, že směl pobývat v blízkosti Jeho Veličenstva, může dosvědčit, že se císař na Sychrově mezi dětmi Flory cítil dobře, neboť žádný skleník – a je jich deset – nebyl opominut, a že každý rod pečlivě schraňovaných rostlin byl hoden pozornosti a chvály Jeho Veličenstva. Také krásné a rozkošné údolí Mohelky, totiž obora přiléhající k velké zámecké zahradě, k sobě přitáhla pozornost Jeho Veličenstva. Po hodinové promenádě v této oboře se ráčil císař po boku Její Jasnosti kněžny Adelheid Rohan vozem vrátit k Arthursburgu ve velké zámecké zahradě. Zde vystoupil u květinové galerie a zároveň oranžerie a odpočíval. Hlavně tato partie se těšila společné chvále Jeho Veličenstva a jeho urozeného doprovodu. Líbezná stavba, zpola v gotickém a zpola ve švýcarském stylu, důmyslně obepnutá préríjními růžemi a jinými krásnými popínavými

rostlinami, květinovou galerii ozvláštňuje a právem ji řadí mezi pamětihodnosti Sychrova. Nastávala noc, která znemožnila jakoukoliv další prohlídku zbývajících částí zámecké zahrady, a proto se Jeho Veličenstvo ráčilo vrátit do svých pokojů.²²⁹ Druhý den ráno se císař zúčastnil bohoslužby v zámecké kapli, udělil audienci knížecím úředníkům, poté knížecí pár pozval na oplátku na svůj zámek do Zákup a vydal se na zpáteční cestu, při které ho až do Mnichova Hradiště doprovázel také kníže Kamil.²³⁰

Pruský král Vilém I.

Dalším panovníkem, který Sychrov navštívil, byl pruský král Vilém I., který pobýval na zámku v roce 1866 za prusko-rakouské války. Na Sychrovsku byly známky války patrné již na konci května 1866, kdy na Sychrov dorazili první rakouští vojáci, byly to části husarského pluku č. 5 Graf Radetzky a dragounského pluku č. 9 Fürst von Liechtenstein, později sem přijel ještě husarský pluk č. 10 Friedrich Wilhelm III. König von Preußen. Na zámku bylo usazeno přes 1000 vojáků, které musely okolní obce zásobovat. Situace se obrátila 26. června, kdy na zámek dorazil generální štáb první pruské armády, velitelem byl bratranec pruského krále Friedrich Karl mívající do okolí Sychrova usadit téměř celou první armádu, tedy opět na tisíc mužů, která se sem dostala přes Hodkovice, Jílové a s většími ztrátami přes rakouskou baterii na Žďárku. Na počátku operací byly Rakušany vytrhávány koleje, dokonce existovaly plány na odstřelení sychrovského viaduktu, ale k tomu nedošlo. Vítězící pruská armáda po řádné rekvizici v okolí postupovala dále, svedla bitvu o most v Podolí. Část pokračovala přes Lažany, část také přes Radostín a mohelským údolím Slavíkovem k Trávníčku a dále.²³¹

Prvního červencového dne slavil Sychrov návštěvu samotného pruského krále Viléma, který sice původně zamýšlel jet z Liberce rovnou do Turnova, ale na doporučení bratrance zvolil Sychrov. Během této doby ale kníže Kamil pobýval v lázních Gastein a s Vilémem se tedy nesetkal.²³² Kníže Kamil Rohan se prusko-rakouské války nezúčastnil z toho důvodu, že nebyl vojákem a měl již svá léta. „30.

²²⁹ *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, s. 46, 1853, II. in KADLEC, *Oranžerie na Sychrově*, 2009, s. 4 - 6

²³⁰ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 33

²³¹ REJHA, Adam. *Pamětní kniha zámecké kaple na Sychrově 1862 – 1867*. Praha: Univerzita Karlova, 2013, Bakalářská práce obhájená na Filosofické fakultě UK pod vedením Zdenka Hojdy, s. 38 (dále jen REJHA, 2013, s. 38)

²³² MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 37

června přišla depeše, že Jeho Veličenstvo pruský král Vilém se svým doprovodem dorazí příštího dne na Sychrov a bude zde nocovat. Nezbytné přípravy k přijetí královského hosta začaly bez odkladu, avšak na výzdobu zámku ani na nějaké úpravy zahrady, která byla značně poničena zpupností nepřátelské soldatesky, nebylo ani pomyšlení. 1. července krátce po poledni dorazil Jeho Veličenstvo král se svým převelmi početným doprovodem do Sychrova - a ubytoval se v pokojích, které pro něj byly připraveny. Během odpoledne po prohlídce zámku a zahrady telegrafovalo Jeho Veličenstvo prostřednictvím polního telegrafu přes Berlín a Paříž následující depeši: "Jeho Jasnosti knížeti Camillu Rohanovi v Bliembachu, pošta Werfen u Gasteinu u Salcburku. Místo z Gasteinu Vás zdravím ze Sychrova. Quel changement, Grand Dieu! Zámek a sady m° enchantent. Au revoir. Můj bratr Karel Vás pozdravuje." Vilém král. Při odjezdu - 2. července v 7 hodin ráno pronesl Jeho Veličenstvo král Vilém ke knížecímu radovi: "Řekněte knížeti, že mu děkuji a že bych si přál, abych ho mohl na Sychrově navštívit v pokojnějších časech." Král Vilém I. byl při návštěvě na Sychrově nepřítelem Rakouska ve vyhlášené válce, ale zároveň osobním přítelem Kamila Rohana, což samozřejmě vytvářelo delikátní situaci.²³³ Celá záležitost s návštěvou pruského krále na Sychrově byla diplomaticky dobře inscenovaná. Kníže Kamil se jakožto poddaný rakouského císaře nekompromitoval osobním setkáním s panovníkem nepřátelského státu, což jistě chápal i Vilém, avšak stavovskému kodexu bylo učiněno zadost.²³⁴ S králem se na Sychrov dostali i vedoucí osobnosti pruské politiky a války, jako byl Otto von Bismarck, Albrecht von Roon a Helmuth von Moltke. Královský dvůr pokračoval následujícího dne do Jičína, vlastní okupace Sychrova skončila až 5. září.²³⁵

O návštěvě Viléma I. koluje rodinná historka, kterou zaznamenala Inge Rohan. „*O pruském králi se ve společnosti vypráví, že když byl zámeckým hostem, rád si vzal suvenýr. Ze Sychrova si zřejmě odvezl cennou čínskou vázu, jednu z páru. Když to Kamil zjistil, poslal mu druhou vázu s poznámkou, aby se ta první necítila tak sama.*

²³³ ADAM, 1924-1925

²³⁴ Vysvětlení od Prof. PhDr. Víta Vlnase

²³⁵ REJHA, 2013, s. 38

Pak pohotově obdržel obě vázy nazpátek. Tolik krátká exkurze do rodinné historie.“²³⁶

Císař František Josef I. a korunní princ Rudolf

Návštěva rakouského císaře Františka Josefa I. proběhla krátce po prusko-rakouské válce 1866. Císař se o škodách chtěl přesvědčit osobně a tak se po svém pobytu v Praze vydal na sever Čech, kde si jako místo přechodného ubytování vybral zámek Sychrov. Návštěva samotného císaře byla pro knížete Kamila samozřejmě velkou poctou, a tak se přípravám na jeho příjezd a uvítání věnovala velká pozornost. Uvítání císaře bylo podle záznamů v pamětní knize doslova velkolepé:²³⁷ „*U vstupu do sychrovské dvojité aleje byla postavena impozantní slavobrána, na níž byl v obou zemských jazycích nápis „Vítejte, Otče vlasti!“ Podél celé aleje až k zámku bylo umístěno několik set lampiónů. Sám zámek ovšem hýřil pravou knížecí nádherou. Cimbuří věží byla poseta barevnými skleněnými koulemi, všechna zámecká okna byla brilantně osvětlena.*“²³⁸ *Před schodištěm, které bylo přebohatě a vkusně vyzdobeno květinami, byli rozestaveni duchovní patronáti a vyšší knížecí lesní a hospodářští úředníci. Za salev z moždíře, které se nejprve ozývaly z dálky a přicházely ze stále větší blízkosti, bouřlivého jásotu a zvuků národní hymny konečně krátce před šestou hodinou s hukotem přihrčel c. k. dvorní vůz k vjezdu do zámku. Jeho Veličenstvo bylo uctivě přivítáno Jeho Jasností knížetem Camillem Rohanem a po krátkém laskavě opětovaném projevu doprovázeno k hlavnímu schodišti. Zde císařského pána s úctou očekávala Její Jasnost kněžna Adelheid Rohanová a měla tu čest dovést ho do čarokrásně osvětlených zámeckých komnat.*“²³⁹ Před večeří se ještě na císařovu počest konal lampiónový průvod, kterým mu přišli vyjádřit svou

²³⁶ „Vom König von Preußen erzählte man sich in der Gesellschaft, daß dieser sich von Gastschlössern unaufgefordert, gerne ein „Souvenir“ mitgenommen hat. Aus Sychrov war dies offenbar eine wertvolle chinesische Vase, eine von einem Paar. Als Camille davon erfuhr, schickte er ihm die zweite mit der Bemerkung nach, daß eine allein sich einsam fühlen könnte. Worauf er prompt beide Vasen zurück erhielt. Soweit ein kleiner Exkurs in die üblichen Familienhistörchen.“ In: ROHAN, Inge. *Schloss Sychrov, Ein neugotisches Denkmal der Familie Rohan*, s. 7, překlad Veronika Kašíčková

²³⁷ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 34

²³⁸ „Eingangs der Sichrower Doppelallee war eine imposante Ehrenpforte errichtet, welche in beiden Landessprachen die Aufschrift trug „Willkommen Landesvater!“ Längs der ganzen Allee bis zum Schloße waren viele hundert Lampions angebracht. Im wahrhaft fürstlicher Pracht erglänzte aber das Schloß selbst. Die Zinnen der Thürme waren mit farbigen Glaskugeln besetzt, sämtliche Schloßfenster brilliant illuminiert“ In: Gedenkbuch des Schlosses Sichrow. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3, inv. č. 3357. fol. 65v., překlad Veronika Kašíčková

²³⁹ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, 2012, s. 68–93

oddanost obyvatelé několika obcí z okolí²⁴⁰, a u zámecké oranžerie byl odpálen ohňostroj.²⁴¹ Druhý den ráno císař vlakem odjel do Liberce. „1. listopadu - v půl osmé ráno se Jeho Veličenstvo zúčastnilo na velké oratoři dvorní kaple bohoslužby a v osm hodin následoval jeho odjezd k vlaku. Jeho Jasnost princ Benjamin Rohan měl tu čest doprovázet Jeho Veličenstvo, dobrého milovaného císaře, jemuž seděl po boku Jeho Jasnost kníže Camill Rohan, až na improvizované nástupiště v Radostíně, kde čekal separátní dvorní vlak. Na štítu při výjezdu, který byl proměněn ve slavobránu, se skvěl nápis: "Myslivecký zdar!" a byly zde vkusně umístěny odznaky ušlechtilého myslivectví: jelení hlavy, různá paroží, tokající tetřevi atd. Za výstřelů z mozdíře a nekonečného volání "Sláva!" se dal dvorní vlak do pohybu a odvážel milovaného otce vlasti, který si získal jak na Sychrově, tak všude jinde díky své laskavé srdečné povaze nejhlubší úctu a neomezenou lásku poddaných, k Hodkovicím a Liberci." ²⁴²

V červenci roku 1871 navštívil zámek Sychrov také korunní princ Rudolf, jediný syn císaře Františka Josefa I. a jeho ženy Alžběty Bavorské, přezdívané Sisi. Radotínská kronika, zvaná „Pamětnice“ zaznamenává, že: „10. července 1871 přijel korunní princ Rudolf vlakem od Liberce do Radotína, kdež vlak zastavil. V průvodu knížete prošel řadami radotínských a vlastibořických dětí a sešel dolů nad prostranství nad školou. Tu byl přivítán žačkou A. Maškovou. Dceruškou knížecího ředitele zahrad slovy: Přijměte kytici na znamení radosti sychrovské mládeže. Princ odjel povozem do Sychrova. Po hostině prohlédl si zahradu. Při této příležitosti nazván druh v Sychrově vypěstovaných begónií jménem „Rudolfova“ nebo také „Kronprinz Rudolph“²⁴³ a místo v severozápadním cípu zahrady, odkudž je nádherná vyhlídka na ještědské horstvo, nazváno vyhlídkou „Rudolfovou“. Květiny byly odeslány princem ihned do Schönbrunnu.“²⁴⁴ Pamětní kniha zámku Sychrov připomíná tuto návštěvu podrobněji a barvitěji. „10. července poctil Jeho císařská Výsost korunní princ Rudolf svou urozenou návštěvou zámek Sychrov. Nejjasnější arcivévoda v doprovodu svého vychovatele Jeho Excelence generálmajora Latoura z Thurnburgu, nadporučíka barona Walterskirchena a ředitele českého

²⁴⁰ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 34

²⁴¹ KADLEC, *Oranžerie na Sychrově*, 2009, s. 6

²⁴² KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, 2012, s. 68–93

²⁴³ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, 2012, s. 68–93.

²⁴⁴ ADAM, 1926, s. 5

místodržitelství Riegera z Riegershofen dorazil v půl desáté dopoledne zvláštním vlakem k improvizovanému, slavnostně vyzdobenému perónu nad Radostínem, kde nejjasnějšího hosta očekával Jeho Jasnost kníže Camill Rohan se svými synovci princí Arthurem a Benjaminem, obklopen nejvyššími c. k. a vlastními lesními a hospodářskými úředníky. Urozeného hosta při příjezdu uctivě přivítal za zvuků národní hymny, dunění mozdíků a nekonečného "Sláva", které provolávali lidé z okolí, již se v hojném počtu shromáždili. Jeho císařská Výsost, mladý korunní princ, s vlídnou srdečností uchopil obě ruce knížete, který právě přispěchal z Bliembachu, a řekl: "Můj milý kníže, z takové dálky - jak velmi, velmi Vám děkuji!" Jeho císařská Výsost opětovala uctivý pozdrav obou princů přátelským stiskem ruky, pohovořila téměř se všemi osobnostmi, které jí představil Jeho Jasnost kníže, a laskavě přijala kytici od jedné školačky. Potom kráčela uprostřed jásajících zástupů k připravenému knížecímu čtyřspřeží. Když se Jeho císařská Výsost s Jeho Jasností knížetem a Jeho Excelencí generálem Latourem usadili, jasný princ Benjamin kočíroval čtyřspřeží ke knížecímu zámku, který se skvěl ve svátečním oděvu. Při prohlídce zámku se Jeho císařská Výsost zajímala o vzácné ptáky, připevněné na stěnách, o monstrózní paroží, o středověké zbraně a hlavně o skutečnost, že na stavbě a zařizování nádherného zámku pracovaly pouze domácí síly, ačkoliv se zde najdou opravdová mistrovská díla řezbářského umění, zámečnictví, truhlářství, kamenictví a malířství. Když si Jeho císařská Výsost prohlížela takzvané Květinové prostranství, spatřila, jak se blízko u země jeden mladý špaček cvičí v základech létání. V okamžiku, kdy byl malý ptáček zahlédnut, přispěchal jeden knížecí úředník a pomohl ho úspěšně lapit. Bylo dojemné pozorovat, jak mladistvý dědic rakouského trůnu zapomněl na všechno kolem a mazlil se s ptáčkem. Ještě dojemnější bylo přihlížet tomu, jak se na pokyn svého vychovatele se svým špačíčkem nedobrovolně rozloučil. Přestože hodina určená pro pobyt na Sychrově uplynula a dokonce končila i druhá, nespěchala Jeho císařská Výsost s odjezdem. Když její knížecí průvodce zamířil ke krásné vyhlídce, ochotně a i s radostí ho následovala. Zjevně uchválena rozkošně krásným pohledem, který se tu otevřel, neváhala Jeho císařská Výsost ani chvíli a radostně na prosbu Jeho Jasnosti knížete Camilla svolila, aby se směl tento plácek napříště nazývat jménem "Místo korunního prince Rudolfa". Krátce poté se Jeho císařská Výsost mile rozloučila s

Jeho Jasností, nastoupila do knížecího čtyřspřeží, které kočíroval jasný princ Benjamin, a v půl dvanácté odjela do Turnova.“²⁴⁵

Korunní princ navštívil Sychrov ještě jednou, aby se zde zúčastnil lovecké výpravy. Při návštěvě Rudolfově v roce 1880 byla zahrada každému přístupna. „*Opětne byl princ přivítán dceruškou pana ředitele Maška slovy: Císařská výsosti, ráčíž milostivě dovoliti, abych dítka zdejší flory, chovance mého otce, nejponíženěji k nohám Vašim položiti směla.*“²⁴⁶ Princ byl pozván na hony do lesů žehrovských a zastřeleno bylo tenkrát 49 kanců, 169 bažantů, 505 zajíců a 110 králíků.²⁴⁷ V zápisech týkajících se této návštěvy opět nechybí podrobné vyličení následníkovy příjezdu a jeho slavnostního uvítání. Jedné informaci je zde ale přeci jen věnován větší prostor a je patřičně zdůrazněna. Jedná se o popis slavnostního osvětlení improvizovaného železničního nástupiště v Radostíně, kterého bylo dosaženo pomocí elektřiny, tedy převratné novinky posledních let. Pro většinu přihlížejících to znamenalo něco do té doby nevídaného a nového, s tím se ve svém každodenním životě nesetkávali, proto se není čemu divit, že toto elektrické osvětlení vyvolalo patřičný úžas a obdiv:²⁴⁸ „Elektrické osvětlení, které z vlastní iniciativy instalovalo ředitelství drah, bezesporu tvořilo jeden z nejznamenitějších vrcholů tohoto slavnostního večera a bylo nespíš pro většinu lidí něčím novým.“²⁴⁹

Jako vzpomínka na vzácné návštěvy císaře Františka Josefa I, a jeho syna korunního prince Rudolfa slouží pamětní tabule, které jsou umístěny na stěnách zámecké kaple. „*Pro radostnou vzpomínku na tuto, ale i dřívější návštěvu Jeho císařské Výsosti korunního prince Rudolfa na Sychrově, a také aby lid pamatoval na osvíceného následníka trůnu v modlitbách, ráčil Jeho Jasnost kníže Camill Rohan vydat rozkaz, aby byly do zdi zámecké kaple vedle kazatelny vsazeny dvě mramorové desky s následujícím německým a českým nápisem: Jeho císařská Výsost nejjasnější korunní princ Rudolf ráčil poprvé dne 10. července 1871 a podruhé dne 8. prosince 1880 tuto kapli navštívit. Bože, rač nám zachovati Jej, v*

²⁴⁵ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, 2012, s. 68–93

²⁴⁶ ADAM, 1926, s. 5

²⁴⁷ ADAM, 1926, s. 5

²⁴⁸ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 36

²⁴⁹ „Unstreitig bildete die elektrische Beleuchtung, welche die Bahndirection aus eigener Initiative veranstaltete, einen der hervorragendsten Glanzpunkte diesesfeierlichen Abendes und war wohl für die Allermeinsten etwas Neues“ In: *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3, inv. č. 3357. fol. 112v. In MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 36, překlad Veronika Kašíčková

*ochraně své mocné vždy ho měj!*²⁵⁰ Stejný charakter má i tabule druhá, která je věnována císaři Františku Josefu I. „*Dne 1. listopadu 1866 byl Jeho c. k. ap. Veličenstvo František Josef, císař rakouský, král český atd. v této kapli službám Božím přítomen. Bože žehnej ho a zachovej, Maria v ochraně své měj.*“²⁵¹

3.3.5 Kamil Rohan a jeho žena Adelheid Rohan

Vraťme se ale v našem vyprávění ještě zpátky na Sychrov ke knížecímu manželskému páru. Kněžna Adelheid zemřela 16. listopadu roku 1884 na Sychrově ve věku 78 let. Její ostatky byly následně vykropeny a vystaveny v zámecké kapli až do 19. listopadu, kdy se konal pohřební průvod do nedalekého Loukova, kde byla rakev slavnostně uložena do rohanské hrobky. V den pohřbu se brzy ráno na Sychrově konala tichá smuteční mše a v sedm hodin odsud vyjel slavnostně vyzdobený pohřební vůz, který byl údajně i přes špatné počasí doprovázen značným množstvím lidí. Po dvou hodinách dorazil tento smuteční průvod do Loukova. Zde se k němu připojil litoměřický biskup, duchovenstvo a několik příslušníků šlechty, včetně příbuzných. V loukovském kostele pak biskup celebroid slavnostní zádušní mši a místní vikář Josef Němeček pronesl smuteční řeč, jejíž přesný přepis byl zaznamenán také do Sychrovské pamětní knihy. Vikář ve své řeči přirovnával život kněžny k životu biblické svěřice Tabity z Joppe, vyzdvihoval její zbožnost, dobročinnost a péči o chudé.²⁵² V pamětní knize zámku Sychrov je na kněžnu vzpomínáno téměř jako na svěřici: „*Kolik nesmírných obětí během svého sedmdesátiosmiletého putování přinesla pro církevní a humanitární účely a kolik dobrého učinila, je úplně zaznamenáno pouze v knize věčné Všemoudcnosti, poněvadž v Pánu zesnulá konala své dobré skutky vždy s podmínkou, že se nic z toho nedostane na veřejnost. Jakmile tedy z věže kaple zazněl hlas zvonu a oznamoval to velmi smutné poselství o jejím skonu, nastal pláč a nářek, který se s rychlostí blesku šířil dál a dál, neboť ji všichni milovali! Proto šel o její zbožnosti, nábožnosti a dobročinnosti jeden hlas a je- li hlas lidu hlasem Božím, pak má nebe o jednu spasenou obyvatelku více.*“²⁵³ „*Poněvadž neměla žádné děti, byla matkou chudých a svůj život zasvětila téměř výlučně péči o ně. V okolí Sychrova až do*

²⁵⁰ KADLEC, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, 2012, s. 68–93.

²⁵¹ Pamětní cedule v sychrovské kapli zámku

²⁵² MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 26

²⁵³ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

vzdálenosti několika hodin cesty nebylo prosebníka ani mrzáka, jehož by znovu a znovu nevyhledala v jeho nuzném příbytku a neobšťastnila ho svým laskavým pohledem a blahosklonným hovorem. Potkávali ji, jak s opravdovou samozřejmostí bez jakéhokoli doprovodu vstupuje v oděvu, který odpovídal nuzným poměrům obyvatel, hned do té, hned do oné chatrče, a pokud ji osobně neznali, nikdy netušili, že by to mohla být kněžna Rohanová. Jednal bych proti její pokoře, kdybych zacházel do jednotlivostí a chtěl uvádět další důkazy její přízně vůči poddaným, chudým a potřebným. Věřím ale, že smím s jistotou tvrdit, že za svého života snad nikoho nezarmoutila a záměrně ani vědomě nikomu nezpůsobila nějaké bezpráví."²⁵⁴ "Nejbližší očitý svědek jejich skutků po celých osmapadesát let, její jasný manžel kníže, říkával: „Moje žena je anděl! Proto byly oči tisíců lidí plné slz, když byl na sychrovské zámecké věži vztyčen černý prapor a žalostný tón zvonu do okolí Sychrova oznamoval, že milé, dobré, laskavé srdce kněžny Adély přestalo bít. Kníže Kamil Rohan téměř čtyřiaosmdesátiletý manžel zemřelé, který po týdny vytrval u lůžka nemocné se vzácnou, něžnou účastí, nebyl schopen se této dojemné smuteční slavnosti osobně zúčastnit.“²⁵⁵

Ve stáří se stal Kamil z Rohanu pro svůj poněkud konzervativní způsob života, styl oblékání i názor takřka legendární postavou v zemi.²⁵⁶ Roku 1890 ho ranila mrtvice a již se nikdy zcela nezotavil. „V noci z 19. na 20. října ve 3 hodiny byl Jeho Jasnost nejmilostivější pan kníže Camill Rohan na zámku Sychrov postižen mrtvicí. Pánové MUDr. Wilhelm a Wenzl Laufbergerové z Turnova konstatovali ochrnutí levé ruky a levé nohy, řeč byla obtížná. Z urozeného panstva nebyl na Sychrově nikdo přítomen. 20. října již dorazil na Sychrov Jeho Jasnost princ Alain s panem profesorem MUDr. Petřinou z Prahy. Díky Bohu se stav urozeného pacienta během několika dní zlepšil.“²⁵⁷ Ke stáří byl již Kamil Rohan velmi nemocný, jak nám dokládá i pamětní kniha. „Jeho Jasnost nejmilostivější pan kníže Camill Rohan, který 20. října 1890 náhle onemocněl záchvatem mrtvice, opět 21. února 1892 upadl třikrát do mdlob, takže staříčkový urozený zámecký pán na několik hodin ztratil vědomí. Dalšího dne nastaly u Jeho Jasnosti halucinace, které trvaly dva dny a pak

²⁵⁴ SMOLOVÁ, Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov), překlad, 1998 - 2000

²⁵⁵ SMOLOVÁ, Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov), překlad, 1998 - 2000

²⁵⁶ ROHAN, 1996. s. 7

²⁵⁷ SMOLOVÁ, Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov), překlad, 1998 - 2000

*úplně přestaly. V důsledku těchto mdlob ubývalo urozenému zámeckému pánu sil, takže značně zeslábl a jeho slabost se stále zvětšovala.“*²⁵⁸ Kamil z Rohanu zemřel 13. 9. 1892 v pět hodin ráno na Sychrově.²⁵⁹ Kníže Alain Rohan vystavil svému prastrýci slavnostní průvod a pohřeb. „13. září 1892 po půl páté ráno na zámku Sychrov tiše v Pánu zesnul po téměř dva roky trvající nemoci a opakovaném přijetí svátosti umírajících v 92. roce svého života (nar. 19. prosince 1800) letitý šéf jasného knížecího rodu Rohanů Jeho Jasnost nejmilostivější pan kníže Camill Rohan. Tělo urozeného zámeckého pána bylo v jeho úmrtní komnatě po 9. hodině večer uloženo do nádherné dvojité kovové rakve a zámeckým kaplanem P. Johannem Hůlkem v přítomnosti majorátního pána Jeho Jasnosti vysoce urozeného pana knížete Alaina Rohana, Jeho manželky Její Jasnosti paní kněžny Johanny Rohanové a praneteře urozeného zemřelého Její Jasnosti princezny Marie Berthy Rohanové, a také všech knížecích úředníků a služebníků vykropeno. Pak bylo tělo přeneseno do zámecké kaple, která byla krásně vyzdobena palmami a jinými exotickými rostlinami, a v ní vystaveno. Zde oděno do šatu maltézského rytíře odpočívalo mrtvé tělo bohobojného a zbožného knížete až do svého pohřbu, který se konal 15. září v půl třetí odpoledne. Ve dne i v noci drželi u těla stráž dva knížecí hajní, k nimž se v den pohřbu připojila také čestná stráž členů c. k. privileg. ostroželeckého sboru z Hodkovic, jehož protektorem nejjasnější pán byl. V době, kdy tělo leželo vystaveno v zámecké kapli, hojně přicházel lid ze sychrovského okolí, aby se vroucně modlil za spásu duše nejjasnějšího knížete.“²⁶⁰

Přestože manželství Kamila Rohana s Adélou z Löwenstein – Wertheim – Rosenberg zůstalo bezdětné, následovnictví bylo zajištěno, neboť Kamilův bratr Benjamin Armand Meriadec se svou ženou Štěpánkou, princeznou Croy, měli pět synů. Benjamin Armand Meriadec držel od roku 1837 v dědictví Řepín a Nebužely a v roce 1841 se stal universálním dědicem francouzského majetku své matky.²⁶¹ Štěpánka držela panství Lysá nad Labem a po smrti Benjamina vykonávala poručnickou správu nad svými nezletilými syny.²⁶² Po smrti bezdětného Kamila se

²⁵⁸ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

²⁵⁹ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 12

²⁶⁰ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

²⁶¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 24

²⁶² BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 24

ujal v roce 1892 sychrovského fideikomisu jako universální dědic, Kamilův prasnovec, Alain Benjamin Arthur.²⁶³

3.3.6 Alain Benjamin Arthur z Rohanu (1853 - 1914)

Alain Benjamin Arthur Rohan²⁶⁴ se narodil 8. 1. 1853 v Budapešti a po skončení domácí výchovy nastoupil v mladistvém věku jako kadet k 9. husarskému pluku. V roce 1880 absolvoval vojenskou školu ve Vídni, sloužil jako důstojník kavalerie, potom u škadrony osobní gardy a poté působil jako hejtman v generálním štábu v Brně a Haliči.²⁶⁵ Po 18 letech aktivní služby, jako velitel 7. dragounského pluku²⁶⁶, byl na svou žádost přeložen do zálohy. Kníže byl dědičným členem panské sněmovny, poslancem sněmu v Království českém²⁶⁷, komořím a tajným radou.²⁶⁸ V roce 1893 se stal členem Říšské rady²⁶⁹, kde se angažoval jako člen Strany ústavověrného velkostatku. Za tuto stranu byl také v roce 1901 zvolen do funkce přednosty stranického klubu. Během svého života získal řadu titulů. Byl rytířem Řádu zlatého rouna, Maltézským rytířem a Rytířem řádu železné koruny I. třídy. Tato vyznamenání získal za obětavou a čínorodou práci ve sněmu i na poli veřejného působení, kde podporoval hlavně spolkovou činnost.²⁷⁰ Roku 1892 se ujal celého sychrovského fideikomisu. Arturův bratr, Louis Anton Benjamin, se rovněž usadil v Čechách a založil vedlejší českou větev – choustnickou. Držel statky Choustník a Lysou nad Labem, které pak přešly na jeho syna Raoula a poté na vnuka Karla Viktora.²⁷¹

Alain Benjamin Arthur se v roce 1885 oženil s Johannou Marií Louisou Hildegardou Ernestinou z Auerspergu²⁷², nejstarší dcerou ministerského předsedy Adolfa Auersperga.²⁷³ Johanna byla první dámou Jejího Veličenstva císařovny, nositelkou Řádu hvězdného kříže²⁷⁴ a Alžbětina řádu I. třídy.²⁷⁵ Věnem přinesla

²⁶³ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 26

²⁶⁴ Obrázek 9: Alain Benjamin Rohan

²⁶⁵ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁶⁶ Národní politika, 1886 In: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7979025> (kontrola 10. 7. 2014)

²⁶⁷ Národní listy, 1901 In: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7336654> (kontrola 10. 7. 2014)

²⁶⁸ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 26

²⁶⁹ <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sph&datum=0011&page=11&size=45> (kontrola 9. 7. 2014)

²⁷⁰ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 26

²⁷¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 269

²⁷² Obrázek 10: Johanna Rohan

²⁷³ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 26

²⁷⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

panství Albrechtsberg na Pielachu. Za svoji veřejně prospěšnou činnost v různých podpůrných spolcích a akcích, v křesťanských ženských organizacích a v organizacích, které se staraly o lidi válkou postižené, hlavně v období 1. světové války, získala řadu ocenění a vyznamenání.²⁷⁶ V pamětní knize zámku Sychrov se také dochoval záznam o svatbě Alaina Banjamina Arthura Rohana a Johanny z Auerspergu, která se konala 10. října 1885 v kostele sv. Josefa v Praze na Malé straně. Nevěsta na sobě měla bílé atlasové šaty s krajkami a vlečkou²⁷⁷, které byly: „*Ozdobeny nejkrásnějšími diamanty zářícími majorátními šperky rodiny Rohanů: v blond vlasech měla nádherně se třpytící diadém, kolem krku dvě řady těch největších perel.*“²⁷⁸ Samotná svatební hostina se konala v paláci nevěstina strýce knížete Carlose Auersperga. Ještě téhož dne v odpoledních hodinách mladý pár odcestoval zvláštním vlakem do Turnova, odkud kočárem pokračoval na Sychrov, kde pobýval až do konce měsíce.²⁷⁹

Z tohoto manželství se narodily čtyři dcery a dva synové. Nejstarší dcera Gabrielle Berthe pracovala za války jako ošetřovatelka.²⁸⁰ Její sestra Berthe Ernestine vyhradila v tzv. Bertině křídle na počátku 20. století několik místností pro děti sloužících a sama o tyto děti pečovala a hrála si s nimi. V roce 1920 se pak provdala za Ottokara Herzogenberga, pána na Filipově.²⁸¹ Johanna Marie Berthe, která se narodila v roce 1890, se později provdala za velkostatkáře Rudolfa Colloredo – Mansfelda. Po nich se narodila v roce 1893 dvojčata Marie Anna, zvaná Maritschi a Alain, který se stal dědicem sychrovského panství. „*26. července se v sychrovském zámku Její Jasnosti nejmilostivější paní kněžně Johanně Rohanové šťastně narodila zdravá dvojčata, princ a princezna. Princezna přišla na svět v 5 hodin odpoledne, princ v 6 hodin odpoledne. Slavnostní křtiny novorozených dětí se konaly 31. července po 12. hodině ve svátečně vyzdobené sychrovské zámecké kapli.*“²⁸² Marie se nikdy neprovdala a působila v ženských křesťanských spolcích v pražském

²⁷⁵ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 26

²⁷⁶ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 26

²⁷⁷ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 24

²⁷⁸ „[...] geschmückt mit den schönsten Diamanten strahlenden Majoratsschmucke der Familie Rohan, im blonden Haar das prachtvollfunkelnde Diadem, um den Hals zwei Reihen der größten Gatons [...]“ In: *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3, inv. č. 3357. fol. 133r., překlad Veronika Kašíčková

²⁷⁹ MAŤÁKOVÁ, 2011, s. 24

²⁸⁰ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 26

²⁸¹ BALADOVÁ, Rodinný archiv – Rohanové, s. 26

²⁸² SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

ústavu péče a výchovy slabomyslných dětí. „V neděli 9. ledna 1898 ráno porodila Její Jasnost paní kněžna Johanna Rohanová v Albrechtsbergu u železniční stanice Loosdorf v Dolním Rakousku zdravého a silného prince.“²⁸³ Nejmladší z dětí byl tedy Carl Anton Arthur Adolf Victor, který po matce Albrechtsberg, kde později sídlil. V roce 1919 přijal rakouské státní občanství. Věnoval se politické publicistice, zastáváje pacifismus a spolupráci národů.

Kněžna Johanna se na Sychrově během svých pobytů často věnovala charitativním činnostem. Její působení dokládá zejména pamětní kniha „12. prosince Její Jasnost princezna Johanna Rohanová darovala 24 školním dětem a 6 dětem ve věku do 6 let, celkem 30 dětem, šaty a bačkory. 12 školních dětí – 6 chlapců a 6 dívek – bylo ošaceno zcela, ostatní částečně. Většinu práce udělala urozená dobrodinka sama. Kromě toho dostali všichni hajní na knížecích rohanských panstvích a mnozí ze služebnictva nátepníky. Bůh zaplať tento ušlechtilý čin křesťanské lásky.“²⁸⁴ Další záznam hovoří o tom, že Johanna obdarovávala chudé děti o Vánocích. „22. prosince, který byl posledním dnem vyučování, byla na náklady Její Jasnosti paní kněžny v radostínské škole uspořádána vánoční nadílka pro chudé děti. Zahájil ji zámecký kaplan promluvou ke shromážděným dětem, v níž zdůraznil význam názvu „Štědrý den“ a také připomněl dětem, které měly být poděleny, vděčnost k jejich dobrodincům, zvláště k Její Jasnosti, kterou jim Všemohoucí poslal jako svého dobro přinášejícího anděla. Slavnost skončila společnou modlitbou za všechny dobrodince, vzpomínkou na nejmilostivější paní kněžnu, nacházející se v požehnaném stavu, a zpěvem několika vánočních písní. Dárky, které bohatě zdobily vánoční stromeček, byly rozděleny dětem.“²⁸⁵ Tento krásný zvyk obdarovávat chudé děti hračkami a staré lidi zimním oblečením se konal každý rok.

Mladý knížecí pár zámek Sychrov často navštěvoval, jak se ostatně můžeme dočíst v pamětní knize, ještě za působení knížete Kamila. „Jejich Jasnosti princ Alain Rohan a jeho paní manželka princezna Johanna ráčili dobu od 1. ledna do 16. května strávit na sychrovském zámku. Během té doby podnikl Jeho Jasnost princ Alain několik výprav do knížecích loveckých revírů a jednu delší cestu do Prešpurku

²⁸³ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

²⁸⁴ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

²⁸⁵ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

od 21. do 26. března. 16. května odcestovali mladí jasní manželé ze Sychrova večerním vlakem na zámek Albrechtsberg, aby tam očekávali slehnutí Její Jasnosti princezny Johanny. Odtamtud přijel Jeho Jasnost princ Alain 10. července na Sychrov a již 11. července se vydal přes Prahu na lázeňskou kúru do Karlových Varů. 2. srpna se Jeho Jasnost princ Alain vrátil zpátky, podnikl výpravy do Žehrova a Polaun a 10. srpna se odebral do Albrechtsbergu. 8. září přijeli jasní manželé s malou princeznou Gabrielle v nejlepším zdraví k delšímu pobytu na Sychrov a 31. prosince odcestovali do Prahy.“²⁸⁶ Po smrti knížete Kamila pak mladý manželský pár pobýval na Sychrově zejména v letním a podzimním období.

Zvýšená potřeba obytných místností a nároky na větší komfort bydlení knížete koncem roku 1892 přivedly k rozhodnutí zahájit přípravy k adaptaci takzvaného královského bytu, kde jak jsem psala již výše, byly ubytovávány nejvýznamnější návštěvy, na obývací pokoje pro děti a jejich vychovatelky.²⁸⁷ Všechny úpravy interiérů zámku byly realizovány podle projektů Václava Karnolda st. a velké zásahy v interiérech narušily stylovou novogotickou jednotu zámku.²⁸⁸ Hned po roce 1892 se Alain Benjamin Arthur rozhodl obětovat nejreprezentativnější hostinské královské apartmá a změnit je na účelové obytné místnosti rodiny. Ložnice a salon královského apartmá měly sloužit jako pokoje princezen. Za tímto účelem byla rozlehlá prostora salonu rozdělena lehkou rákosovou příčkou na dvě menší místnosti.²⁸⁹ V královském apartmá však byl ponechán původní Buškem bohatě vyřezávaný strop salónu a také čínský kabinet si stále zachovával někdejší účel.²⁹⁰ Později byl kazetový strop z dílny Petra Buška, bohatě profilovaný, zdobený kružbami a rohanskými erbovními figurami, zakryt a snížen jednoduchým maltovým stropem bez jakýchkoli ozdob.²⁹¹ Výrazně rozdílná výška stropu v obou částech pokoje vedla k myšlence provést sondu. Výsledkem bylo, zhruba o 100 let později, objevení zachovalého původního kazetového stropu a začalo se s jeho restaurováním.²⁹² Rovněž v té době byla rozprodána řada uměleckým sbírek ze

²⁸⁶ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

²⁸⁷ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁸⁸ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁸⁹ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 45

²⁹⁰ POSPÍŠILOVÁ, *Sychrov*, 1987, s. 10

²⁹¹ SYLLABUS, s. 14

²⁹² SYLLABUS, s. 14

zámku Sychrov.²⁹³ K značným změnám došlo i v zámeckém parku. Rudolf Adam v publikaci „*Od Ještěda k Troskám*“ napsal: „A když po bezdětném knížeti Kamilu zdědil panství příbuzný kníže Alain (otec nynějšího majitele), nebylo peněz nejen na udržování všeho, ale ani na zaplacení dlužných obnosů. Bylo nutno uvažovati a počítati velmi střízlivě. Nový majitel neměl záliby a choutek svého strýce a střízlivé úvaze padlo za oběť velmi mnoho z toho, co dříve zbudováno. Nákladná zařízení, starožitné památky a obrazy v zámku rozprodány, drahocenné exempláře vzácných druhů rozdány a vyprodány. Zůstalo jen málo a nejnnutnější zařízení, stromy a ozdoby.“²⁹⁴ Alain Benjamin Arthur považoval udržování velkých a vzácných sbírek rostlin ve sklenících za neekonomické a za zbytečný přepych. V roce 1894 byly skleníky zbourány, dokonce se uvažovalo i o odstranění budovy oranžerie, jejíž provoz a údržba byly velice nákladné. Nicméně budova byla zachráněna na naléhání Johanny z Auerspergu. Park nedostával potřebnou údržbu, a proto do něho kníže Rohan zakázal vstup.²⁹⁵ Rozešel se také s vynikajícím zahradníkem Vojtěchem Maškem. Jako záminka mu posloužila Maškova koupě Korseltova zahradnického závodu v nedalekém Turnově.²⁹⁶

Na rozhraní 19. a 20. století došlo na panství k důležitým změnám. Alain Benjamin Arthur prodal městu Semily část semilského panství. Zbytek velkostatku, převážně lesy, připojil Rohan jednak lesní správě Sychrov, jednak lesní správě Polubný, kde vznikl až do roku 1945 trvající převážně lesní velkostatek Jesenný – Polubný se sídlem v Polubném. Za Alaina Benjamina Arthura se fideikomisní majetek rozšířením svijanského areálu poněkud rozmnožil.²⁹⁷ Provedení pozemkové reformy ve dvacátých letech znamenalo zmenšení majetku a přineslo hluboký zásah do struktury někdejších rohanských panství. Ze záboru 12 216 ha bylo propuštěno 3 754 ha, 2 975 ha bylo ponecháno do roku 1955 k obhospodařování. 5 518 ha bylo parcelováno a zestátněno. Jelikož došlo na velkostatku Český Dub k rozsáhlým změnám, byl spojen se zbytkem svijanského velkostatku v jediný celek Svijany – Český Dub.²⁹⁸ Pro lepší názornost níže uvádím tabulku rozsahu pozemkového majetku.

²⁹³ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁹⁴ ADAM, 1926, s. 6

²⁹⁵ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁹⁶ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 14

²⁹⁷ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 44

²⁹⁸ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 44

Rozsah pozemkového majetku před první světovou válkou:²⁹⁹

Svijany	5 392 ha
Český Dub	2 452 ha
Lomnice	1 332 ha
	9 176 ha - FIDEIKOMIS

+ Semily – Jesenný – 3 361 ha – ALODNÍ PANSTVÍ

Za Alaina Benjamina Arthura byla správa celého majetku značně centralizována. Po roce 1892 vznikl na Sychrově sekretariát a administrace, kam vplynula bývalá lesní a hospodářská ředitelství. Před první světovou válkou byla správa soustředěna již jen na třech ústředních úřadech, jimiž bylo lesní a hospodářské ředitelství Sychrov, sekretariát na Sychrově a důchodní úřad na Sychrově. Samostatně existovala lesní správa Rychnov a lesní správa Polubný. Po zrušení fideikomisu a po pozemkové reformě zůstaly jen dva centrální orgány: lesní a hospodářská správa Sychrov, vztahující se na Lomnici, Svijany a Český Dub a hospodářská správa Polubný.³⁰⁰

V tzv. „Schematismu velkostatků v království českém“ můžeme také vyčíslit zaměstnance, kteří pro knížete pracovali: Ludvík Patsch – hospodářský inspektor a řídící škrobárny, Veleslav Svoboda – knihvedoucí a revident, Jakub Kwaysser – likvidátor, Václav Karnold – kancelista, Karel Finger – c. a k. nadporučík na odpočinku a pokladník, František Košek – adjunkt při ústřední pokladně, Alois Göbl – knížecí sekretář a patronátní komisař, František Vordren – stavitelský ředitel a Václav Karnold – stavitelský mistr.³⁰¹

Roku 1910 se pak konala stříbrná svatba. Byla to jedna z největších událostí, která se na zámku Sychrov, odehrála. Na slavnost bylo pozváno přes 60 lidí, kteří byli ubytováni ve všech prostorách zámku a i v úřednických bytech. Byl naplánovaný i bohatý program: slavnostní průvod, blahopřání a mše v kapli. V zámecké galerii pak bylo uspořádáno divadelní představení, kdy děti knížecího páru sehrály pro rodiče kapitoly z jejich života. Poté se konala pro všechny hosty slavnostní večeře v zámku. Zhruba o měsíc později pak byla uspořádána ještě jedna velká slavnost

²⁹⁹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 45

³⁰⁰ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 45

³⁰¹ Schematismus velkostatků v království českém In:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=4523369> (kontrola 10. 7. 2014)

k příležitosti stříbrné svatby v Rakousku. Na této oslavě se dědičný princ Alain údajně poprvé opil tak, že se zapřísahal, že se již nikdy více neopije.³⁰²

Alain Benjamin Arthur z Rohanu zemřel 23. 2. 1914. O jeho úmrtí se také můžeme dozvědět z novin „Národní politika“, kde se píše: *„Kníže Alain Rohan zemřel. Včera zemřel v Praze ve svém paláci na Malé straně kníže Alain Rohan, vévoda z Montbazonu. Onemocněl před 14 dny těžkou chorobou jaterní. Příbuzenstvo se sjelo v neděli do Prahy, ježto lékaři se vzdali všech nadějí v záchranu těžce onemocnělého knížete. Zesnulý kníže, majitel panství sychrovského, narodil se 8. ledna 1853 v Pešti, byl tajným radou, dědičným členem panské sněmovny a byl jedním z předních stoupenců ústavověrné německé šlechty v Čechách.“*³⁰³ Císař František Josef I. nechal uspořádat pompézní pohřeb v Praze. Průvod šel od kostela Panny Marie Vítězné na nádraží, odtud pak byla rakev převezena vlakem do rodinné hrobky v Loukově. Johanna z Rohanu zemřela v prosinci 1922 na rakovinu.³⁰⁴

3.3.7 JUDr. Alain Rohan (1893 – 1976)

Nejstarší syn Alaina Benjamina Arthura z Rohanu, JUDr. Alain Rohan³⁰⁵, zdědil panství po svém otci v roce 1914 a byl jeho vlastníkem až do konfiskace majetku podle Dekretů prezidenta republiky (tzv. Benešovy dekrety).³⁰⁶ Poslední majitel zámku Sychrov se narodil 26. července 1893 na Sychrově. Narodil se jako jeden z dvojčat, jeho sestra Marie byla jen o hodinu starší než on. O jeho útlém dětství se nedochovalo moc zpráv. Z pamětní knihy se například dozvídáme, že v roce 1897 onemocněl černým kašlem. *„V květnu 1897 onemocněli milí knížecí sourozenci dědičný princ Alain Rohan a jeho sestřička princezna Marie černým kašlem. Kéž Bůh sourozence pro klid jejich jasných rodičů brzy úplně uzdraví.“*³⁰⁷ Další záznam pak hovoří o zánětu hrtanu. *„12. května se objevil u nyní šestiletého dědičného prince Alaina zánět hrtanu. Diagnóza zámeckého lékaře zněla sice na diphtheritis, avšak když přijel profesor Petřina s dr. Foltankem, dětským lékařem z Vídně, konstatoval také zde útok spály. Se stejnými symptomy onemocněla 5. června i*

³⁰² Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³⁰³ Národní politika, 1914 In: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7238806> (kontrola 10. 7. 2014)

³⁰⁴ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³⁰⁵ Obrázek 11: JUDr. Alain Rohan

³⁰⁶ SYLLABUS, s. 31

³⁰⁷ SMOLOVÁ, Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov), překlad, 1998 - 2000

princezna Marie. Nemoc měla u všech tří dětí příznivý průběh a pominula, aniž by zanechala nějaké zlé následky, jak tomu v jejím případě často bývá.³⁰⁸ Další informace se zmiňují o tom, že knížecí děti velmi často a rády hrály divadlo. „O silvestrovském večeru byla ve slavnostním sále zámku provedena „Ježíškova kaple v lese“, hra o třech dějstvích. Na představení se podílely všechny jasné knížecí děti.“³⁰⁹ V raném dětství měl JUDr. Alain Rohan vlastní vychovatelku Toto, poté se u něj vychovatelé střídali. V roce 1897 získal dědičný princ vlastní pokoj a o pár let později i vlastního mužského vychovatele, který byl zřejmě velmi přísný, jelikož byl brzo propuštěn.³¹⁰ Již v sedmi letech dostal prvního koně a začal se učit jezdit, v 11 letech se pak naučil střílet a dokonce skolil svého prvního srnce.³¹¹ Tyto dvě záliby ovlivnily i jeho následující život. Byl vynikajícím jezdcem a koně miloval z celého srdce. I přes to, že byl JUDr. Alain Rohan velmi šetrný a hospodárný, neváhal za koně vydat veliké sumy. Později se stal i soudním znalcem a koně oceňoval. Co se týče honitby, tak JUDr. Alain Rohan jezdil se svým otcem často do Lomnice nad Popelkou, kde měli loveckou chatu. Tyto vyjížďky byly jednou z mála příležitostí, kdy si otec se synem mohli v klidu popovídat. Projednávali však nejčastěji hospodářství, Alainův otec byl spíše nemluvný.³¹² Mezi jeho další záliby patřilo bruslení, tanec a opera. V opeře měli dokonce své vlastní lóže.³¹³ Po maturitě v roce 1912 se stal příslušníkem 2. hulánského regimentu v Lembergu v Galicii v Polsku.³¹⁴ U tohoto regimentu s ním byl i jeho věrný komorník Otto Lang, který se mu zde staral o jeho koně Alibabu.³¹⁵ Před první světovou válkou absolvoval školu vojenských dobrovolníků a účastnil se také první světové války, z níž si odnesl řadu vyznamenání a medailí za statečnost.³¹⁶ Studia zahájil na vysoké škole zemědělské v Mnichově, po smrti otce v únoru 1914 je musel ukončit, vrátit se na Sychrov a spravovat rodový majetek. Za první světové války dobrovolně narukoval

³⁰⁸ SMOLOVÁ, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

³⁰⁹ *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow*. Státní zámek Sychrov, fond: Zámecká knihovna, sign. VIII0/3,

inv. č. 3357. fol.389

³¹⁰ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹¹ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹² Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹³ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³¹⁵ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹⁶ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 27

na frontu ke svému pluku v Holíči³¹⁷ a o rodový majetek se až do jeho návratu roku 1917 starala jeho matka Johanna z Auerspergu.³¹⁸ Po celou dobu války si JUDr. Alain Rohan psal deník. Válka v něm určitě zanechala velké šrámy, například jeho přítele Dobřenského před ním roztrhal granát.³¹⁹ S končící válkou přišla také velká nejistota, proto Rohanové shromáždili veškeré cennosti a šperky, které schovali v zapečetěné místnosti na Sychrově.³²⁰ Po válce JUDr. Alain Rohan opět zahájil studia, tentokrát na právnické fakultě v Praze, kterou úspěšně dokončil v roce 1920. Později vykonával právnickou praxi jako substitut šlechtických rodin v jejich majetku - právních záležitostech (Defours, Coloredo – Mansfeld, Clam – Gallas, Trauttmannsdorf) a jako generální zplnomocněnec pro záležitosti bývalého Clam – gallasovského paláce.³²¹ JUDr. Alain Rohan vstoupil do tzv. „ústavní strany“, jejímž členem byl i jeho otec, a posléze i do Svazu německých velkomajitelů a do Svazu československých velkostatkářů.³²² Byl nejenom vyhledávaným právníkem, ale i velice úspěšným hospodářem. Dokladem toho je, že spravoval s výbornými výsledky celkem 18 panství.³²³ Na žádost Maritzky Lichtensteinové spravoval také od roku 1927 do roku 1934 panství Nový zámek u České Lípy a od roku 1927 pomáhal se správou majetku Franzovi Clam – Gallas z Frýdlantu. Po roce 1933 převzal správu majetku po zesnulém Rudolfo Kinském.³²⁴ Po hospodářské krizi se neustále zvyšovala produkce jeho pily v Polubném, kde zřídil i výrobní beden a dřevité vlny, což souviselo s rozvojem sklářského průmyslu na Jablonecku.³²⁵

Z pamětí dcery JUDr. Alaina Rohana se můžeme dozvědět, že její otec byl velmi přísný, spravedlivý, oblíbený, ale také obávaný muž³²⁶, jelikož netoleroval žádné nepravosti a vždy od všech vyžadoval naprostý pořádek a to od toho nejposlednějšího pacholka od koní až k nejvyššímu řediteli, nedělal žádné výjimky.³²⁷ Se všemi zaměstnanci se zacházelo tedy stejně a z jejich výpovědí vyplývá, že JUDr. Alain Rohan byl mezi lidmi oblíbený právě pro svou spravedlnost. V prvních letech 20. století založil JUDr. Alain Rohan pro své

³¹⁷ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³¹⁸ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³¹⁹ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³²⁰ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³²¹ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 27

³²² KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³²³ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³²⁴ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³²⁵ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³²⁶ Podrobnosti viz str. 177

³²⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

zaměstnanec zdravotní pojišťovnu, což znamenalo, že to byla jakási dohoda mezi zaměstnanci a knížetem o tom, že malá část jejich mzdy bude odváděna jako zdravotní pojištění. K tomuto opatření dospěl zejména z toho důvodu, že se jeho zaměstnancům, jako například dřevorubcům, velmi často stávaly pracovní nehody.³²⁸ V liberecké nemocnici měl JUDr. Alain Rohan pro své zaměstnance také zarezervovaná lůžka, kde se lidé mohli po úraze zotavit. Celý proces pak pokrývalo právě zdravotní pojištění zaměstnanců.³²⁹

Josseline Rohan na svého otce vzpomíná s láskou, ale také s respektem. Říká, že vztah dětí k rodičům byl v té době naprosto odlišný, než je dnes. Děti měly ke svým rodičům více respektu, ale možná méně vnitřních vztahů. Neznamená to však, že by své rodiče neměly rády, ale jak sama uvádí, vztahy mezi rodiči a dětmi za války a po válce byly naprosto odlišné.³³⁰ Když žili na zámku, často své rodiče ani neviděli. JUDr. Alain Rohan měl spoustu práce, během léta byl často pryč na cestách a jen zimní večery trávil se svými dětmi a manželkou.³³¹ „Vzpomínám si přesně, jak nám otec za dlouhých zimních večerů v malém salónku moje matky u hořícího krbu četl „Wunderbare Reise“ od Nielse Holgerssonse a také jiné knihy.“³³² Jak jsem se již zmiňovala, JUDr. Alain Rohan byl muž velmi zaměstnaný a celé dny trávil buď objížděkami svých panství, nebo u psacího stolu, kde vyřizoval nezbytné papírování. Je potřeba také zdůraznit, že kníže měl své pozemky jak na českém, tak i německém území.³³³ Z velké části pak zaměstnával jen české pracovníky a díky tomu mluvil kníže plynule česky.³³⁴ Mezi jeho nejvěrnější zaměstnance patřil jeho tajemník Ruth a komorník Otto Lang, jehož dcera byla nejlepší kamarádkou Josseline. Josseline si vzpomíná, že na zámku pracovalo opravdu mnoho lidí.³³⁵ Úředníci, sloužící, komorník, tajemník, kuchařky, uklízečky, pradelny, které každý den praly prádlo na valše, zahradníci, vozkové, podkoní... Připomíná jistou dámu, manželku jednoho vozky, která byla kleptomanka. „Takže všechno muselo být pořád zavřené, aby měl otec jistotu. Protože když přišla, peníze byly pryč, jelikož je hned ukradla. Nebyly to

³²⁸ Podrobnosti viz str. 178

³²⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³¹ Podrobnosti viz str. 178

³³² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³⁵ Podrobnosti viz str. 183

však žádné vysoké sumy.“³³⁶ Ve dne pak sloužící ze zámku nosili krásné černé livreje, večer, když byla nějaká hostina pro 30 – 40 lidí pak měli na sobě slavnostní bílé livreje s knoflíčky a také bílé rukavičky. I uklízečky nosily stejné uniformy.³³⁷ Rozhodně se kníže Rohan o své zaměstnance řádně staral. „*Já mám dojem, že Rohanové to hodně živilo tady tu vesnici, že to byl takovej zaměstnaneckej podnik, nebo jak bych to řekla...*“³³⁸ podotkla Věra Bergmanová, jejíž tety pracovaly na zámku.

JUDr. Alain Rohan byl člověk všestranných zájmů – hrál tenis a miloval automobilismus. Postupně si rodina pořídila tato auta: RAF, Austro Daimler a dvoumístnou Fordku, která byla v té době velmi oblíbená.³³⁹ JUDr. Alain Rohan také rád cestoval.³⁴⁰ Navštívil například Alžírsko, Tunis či Jižní a Střední Ameriku.³⁴¹ Největší zálibou knížete však byli koně. Byl opravdu velkým znalcem ušlechtilých koní, které sám vlastnil. Kníže byl vynikajícím jezdcem a mezi jeho nejoblíbenější koně patřil divoký anglický plnokrevník a jeho starý kůň z války jménem Alibaba. Tento kůň byl na zámku ve stájích, jak se říká, již jen na dožití. Byl již starý a tak se na něm nejezdilo, děti mu však často do stájí nosily tvrdý chléb. Poté, co kůň zemřel, si z jeho kopyta nechal JUDr. Alain Rohan vyrobit popelník, jehož vnitřek byl vylit stříbrem.³⁴² Josseline vzpomíná, že se snad její otec účastnil také koňských závodů v Pardubicích.³⁴³

V roce 1921 se seznámil s Margaretou Ernestinou Elisabethou Aglaí Carolinou Marií³⁴⁴ Schönburg Hartenstein³⁴⁵, s níž 29. září téhož roku uzavřel sňatek³⁴⁶ ve svatoštěpánském dómu ve Vídni.³⁴⁷ Poznali se na hradě Grabštejn, kde se konala Clam – Gallasovská svatba a část hostů byla ubytována právě na Sychrově, Margareta také. Trvalo jen tři dny a byla dohodnutá jejich svatba.³⁴⁸

³³⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³³⁸ Rozhovor s paní Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

³³⁹ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

³⁴⁰ Obrázek 19: JUDr. Alain Rohan v Indii

³⁴¹ KADLEC, *Rohanové*, s. 16

³⁴² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁴³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁴⁴ BALADOVÁ, Hana. *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 27

³⁴⁵ Obrázek 12: Margareta Rohan

³⁴⁶ Obrázek 15: Svatební fotografie, JUDr. Alain Rohan a Margareta Rohan

³⁴⁷ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³⁴⁸ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

Otec Margarety byl během první světové války generálem v rakouské armádě a po válce pracoval krátký čas jako ministr obrany.³⁴⁹ Josseline na svou matku vzpomíná s velkou láskou a mluví o ní jako o krásné ženě, jejíž hlavní zálibou byla jízda na koních a hudba.³⁵⁰ Margareta byla vášnivou jezdkyň, ale kvůli zranění nohy, kdy jí do nohy štípl hmyz a ona dostala otravu kostní dřeně, měla nepružnou nohu.³⁵¹ Kvůli tomuto zranění pak musela jezdit pouze v dámském sedle, jelikož zraněnou levou nohou nemohla pobízet koně k odbočení. „A tak můj otec našel koně se širokými zády, který dobře nesl dámské sedlo, a s jemnou tlamou, protože musela vést koně pomocí rukou a ne pomocí holení, jak je jinak normální. A tak otec našel starší, již vyřazenou kobylu lipicána, a ta se stala nejoblíbenějším koněm nás všech. Velký bílý bělouš. Formosa. Báječný kůň!“³⁵² Margareta byla velmi řádnou ženou a každý večer se věnovala hudbě, tím ve svých dcerách vybudovala také pozitivní vztah k hudbě. Ona sama hrála na klavír a krásně zpívala. Josseline vzpomíná, že poslední válečné roky navštívil zámek Sychrov Pražský čtyřtět, který každý večer na zámku hrál, a kněžna je doprovázela na klavír.³⁵³ „Vím, že moje matka s jedním z muzikantů již dříve hodně cvičila a v téže kousku ve stejný moment dělala pořád stejnou chybu. On byl velmi muzikální a hrozně se zlobil. Najednou jsem uslyšela – BUM a křik: „Já ti dám facku!“ A pak zpozoroval, co to vlastně řekl, ztuhl a moje matka dostala křečovitý smích, tuším, že se tak smála asi půl hodiny. Od toho okamžiku to ale již vždy hrála dobře.“³⁵⁴

Z vyprávění narátorky o rodičích vyplývá takzvaný mýtus Velkého Otce a mýtus obětavé matky.³⁵⁵ Autorka knihy „Mýtus šlechty u nás a v nás“ upozorňuje na tento zajímavý fakt. Narátoři – šlechtici věnují ve svých vyprávěních rodičům značnou pozornost, a to většinou v souvislosti s výchovou, které se jim od nich dostalo. Bezpochyby pro všechny jsou rodiče příkladem. Z rozhovorů tazatelky s narátory vyplynulo, že většina narátorů – šlechticů charakterizovala otce jako zásadového, spravedlivého a vědomého si povinnosti vůči svým rodičům. Dále byl otec charakterizován slovy: oblíbený, laskavý, vzdělaný, neuvěřitelně čestný, upřímný,

³⁴⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁵⁰ Podrobnosti viz str. 179

³⁵¹ Podrobnosti viz str. 179

³⁵² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁵³ Podrobnosti viz str. 180

³⁵⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁵⁵ ŠVARČÍKOVÁ, 2012, s. 82 - 90

morální.³⁵⁶ Setkáváme se tady s otcem s velkým O. Vždy čestného, zachovávajícího morální zásady, ale též člověka nesmírně laskavého, nebývale vzdělaného a neokázale moudrého, chovajícího se příkladně k ostatním, prostě otce božského a zbožňováníhodného.³⁵⁷ Narátoři si často pochvalovali, že je otec velmi dobře vychoval, že měli štěstí na rodiče a že otcí vděčí za vše.³⁵⁸ Otec tak působil ve šlechtických rodinách jako hlava rodiny, jako všemocný a všeurčující prvek, jako vzor, jemuž je nutno se podvolit a ježž je třeba následovat.³⁵⁹ Zdá se, že všichni narátoři, včetně Josseline, mluví jakoby o jednom a témže otcí, o jakési kolektivní podobě otce, jak se uchovala v kolektivní paměti šlechty. Podobně je tomu i u matky. Narátoři – šlechtici o matce mluví velmi pěkně, charakterizují ji nejčastěji těmito slovy: milá, hodná, dobrá, laskavá, skromná, obětavá, byla to veliká osobnost, šla lidem příkladem. Byla velmi muzikální, krásně zpívala a hrála na piano.³⁶⁰ I zde se setkáváme s typickým modelem ženy – matky – šlechtičny, který charakterizuje i matku Josseline.

Z manželství se v průběhu let 1922 – 1934 narodilo sedm dcer, šest z nich se dožilo dospělého věku - Marie Jeanne (1922 – 2005), Margareta (1923 – 2012), Mabile³⁶¹ (1924 – 1982), Adhelaid (1927 – 1931), Gabrielle³⁶² (1929 – 1991), Aliette³⁶³ (1930 – 1968) a Josseline³⁶⁴ (1934).³⁶⁵ Dcery JUDr. Alaina Rohana na zámku prožily krásné dětství. Mezi děvčaty však byly poměrně velké věkové rozdíly. První tři byly od sebe každá jeden rok a tak většinu času trávily spolu na vyjížďkách nebo v parku. Gabriela a Aliette však byly již o pět let mladší než tři nejstarší dcery. Jako poslední se narodila Josseline, která byla o 12 let mladší než její nejstarší sestra. Během rozhovoru si Josseline několikrát povzdechla, že když vyrůstala na zámku, byla neustále sama, bez sester, jen se svojí kamarádkou Heřmínkou. Jak jsem se již zmiňovala, vztah rodičů k dětem byl odlišný, než je dnes. Děti své rodiče téměř nevidaly, byly vychovávány chůvou a vzdělávány domácími učiteli.³⁶⁶ Neznamená to však, že by byly od rodičů zcela izolované. V létě spolu jezdili po svém panství

³⁵⁶ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 82

³⁵⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 84

³⁵⁸ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 84

³⁵⁹ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 84

³⁶⁰ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 87

³⁶¹ Obrázek 26: Mabile, Margareta a Marie – Jeane Rohan

³⁶² Obrázek 21: Gabriela a Josseline Rohan

³⁶³ Obrázek 23: Alietta Rohan

³⁶⁴ Obrázek 25: JUDr. Alain Rohan a Josseline Rohan

³⁶⁵ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

³⁶⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

na vyjížďky, jezdili se koupat na nedaleký rybník Žabakov nebo v zimě bruslili či v zámku u hořícího krbu hráli stolní hry.³⁶⁷ Právě v rybníku Žabakov naučil všechny své dcery kníže plavat. „*Můj otec měl takovou dlouhou tyč a na té tyči měl lano a pásek, na kterém jsme byly zavěšené. A pak stál a říkal: „A teď plav!“ Nejdříve tyč jenom držel a pak šel velmi svižně a za tři dny jsme uměly plavat.*“³⁶⁸

Vzdělání dívek probíhalo na zámku, dívky pak byly přezkušovány v klasických školách.³⁶⁹ „*Zkoušky se dělaly na jedné základní škole, ale nebylo to žádné velké zkoušení. Paní se nás například zeptala, jaké je venku počasí a tak byla zkouška splněna.*“³⁷⁰ Starší děvčata pak odjela na nějaký čas do Švýcarska, kde se dále vzdělávala.³⁷¹ Nejmladší Josseline se učila pod vedením učitelek Ricki a Štefanky na zámku a to němčině, psaní a čtení. Josseline dodnes vzpomíná, jak ji paní učitelka nutila psát neustále dokola písmenko „a“. ³⁷² Vzpomíná si také na rodinnou historku o tom, jak její sestra Mabile byla zkoušená z přírodopisu. „*Učitel se jí zeptal: „Vyjmenuj nějaká zvířata, která žijí ve vodě.“ Mabile odpověděla: „Ne, co?“ „Tak ještě jednou – co plave v Mohelce?“ zeptal se učitel znovu. Mabile nadšeně odpověděla: „Krokodýl!“*“³⁷³ Dívky se učily německému a později i francouzskému jazyku. Čeština vyučována nebyla, ale neznamená to, že by jí dívky neovládaly vůbec. Rodina mezi sebou sice mluvila pouze německy, kněžna se plynule česky nenaučila nikdy, ale dívky měly přátele i ve vesnici, kde byla čeština běžně používána. Margareta pak při svých pozdějších návštěvách mluvila se svými přáteli česky plynule a i Josseline vzpomíná, že když byla malá, tak se s dětmi z okolí dorozuměla.³⁷⁴ Dívkám se dostalo i názorné výchovy. Jako každé dítě i ony si přály vlastnit nějaké zvíře.³⁷⁵ Než jim však rodiče zvíře pořídili, musely prokázat, že se o zvíře dokáží samy postarat. V zámeckém parku byl malý statek, kde se chovala hospodářská zvířata. Děvčata si pak na tomto statku vybrala jakékoliv mládě a celé léto se o něj musela vzorně starat.³⁷⁶ „*Musely jsme se o to zvíře starat,*

³⁶⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁶⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁶⁹ Podrobnosti viz str. 181

³⁷⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷⁵ Podrobnosti viz str. 184

³⁷⁶ Obrázek 35: Gabriela Rohan krmí kachny

*krmit ho, čistit a držet ho při životě.*³⁷⁷ Až pak, co prokázaly, že jsou schopné mít zvíře, jim byl vybraný mazlíček zakoupen. *„Moje sestra Lilly se pořád starala o maličkatá kuřátka. Pořád ji vidím, jak pro ně a pro kachny řezala kopřivy. Já jsem se nejčastěji starala o malou ovečku.*³⁷⁸ Margareta dostala vlastního jezdeckého koně, který se jmenoval Gama. Byla po svých rodičích vášnivou jezdkyň. Mabile měla velkého pudla, Lilly pekinéze a Alietta měla nádhernou kolii. Josseline neměla psa, ale ke svým šestým narozeninám dostala dva malé černé shetlandské poníky. Dívky měly ke zvířatům velmi kladné vztahy. Často si i s hospodářskými zvířaty hrávaly v zámeckém parku. Tak například kousek od zámecké kuchyně byla králíkárna.³⁷⁹ Josseline bylo králíků líto, že jsou celý den zavření a tak se rozhodla, že jim postaví malou ohrádku, kde si budou moci svobodně běhat. *„Jen co jsem do ní dala králíky, tak všichni hnedka utekli a rozběhli se po celém parku. Samozřejmě to se mnou dopadlo špatně a už jsem jim nikdy nemohla žádnou ohrádku postavit.*³⁸⁰ Nejmilejším mazlíčkem všech pak byl oslík Mucki.³⁸¹ *„Mucki byl velký černý osel, měl tlusté břicho a velmi jemný čumáček. Mucki mohl naprosto všechno!*³⁸² Tento oslík se mohl volně procházet po zámeckých zahradách a vždy, když bylo velké horko, tak se postavil do průjezdu, kde krásně profukoval vítr. Jenže průjezdem potřebovaly projíždět vozy s nákladem. To však tvrdohlavého osla ani trochu nezajímalo a nikdo s ním prostě nehnul.³⁸³

Dívky si nehrály jenom samy nebo s domácími zvířaty, ale kamarádily se také s dětmi zaměstnanců knížete a s dětmi z vesnice.³⁸⁴ Často si spolu hrály před zámkem na dvoře. Nejčastěji si hrály s míčem, hrály fotbal, ukrývaly se v křoví nebo si hrály na loupežníky a četníky.³⁸⁵ Nejoblíbenější hra byla hra se jménem „vlajka“. *„Na jednom i na druhém konci dvora stála vlajka. Hrálo se na dvě družstva a hlavním úkolem bylo ukradnout vlajku protivníkům.*³⁸⁶ V zimě pak s dětmi z vesnice sáňkovaly z kopce dolů směrem k dnešní vlakové stanici nebo

³⁷⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁷⁹ Podrobnosti viz str. 185

³⁸⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁸¹ Podrobnosti viz str. 185

³⁸² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁸³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁸⁴ Podrobnosti viz str. 198

³⁸⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁸⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

bruslily na nedalekém rybníce v Radimovicích.³⁸⁷ „*Josseline jezdila na sáňkách v zimě. Třeba jsme sáňkovali a ona jela na sáňkách, že jo, tak kluci, to jich bylo víc, ne jenom ona, kluci ji učili česky a samozřejmě jenom samý slušný slova... A ona jela na těch sáňkách a křičela a nevěděla, co říká.*“³⁸⁸ O tomto příběhu se v rozhovoru zmínila Věra Bergmanová, která žila ve vesnici a scházela se s knížecími dcerami. Velkou zábavou knížecích dcer byla kromě jízdy na koni také jízda na kole, na kterém pořádaly krátké výlety do okolí a také mezi sebou závodily.³⁸⁹

Na Sychrově byl také malý obchod, kam si knížecí dcery chodily kupovat dobroty. Josseline vzpomíná, že ale u sebe nikdy neměla hotovost, vždy se tam zapsala na lísteček a později přišlo na zámek vyúčtování.³⁹⁰

Denní rytmus dívek byl následující.³⁹¹ Ráno po snídani probíhala výuka u domácího učitele a odpoledne měly dívky čas pro sebe. Mezitím byl oběd a večer se podávala večeře. Při jídle se pak celá rodina scházela, aby spolu pojedli. Nejčastěji jedli v soukromé jídelně, v létě někdy i v knihovně. Klasické jídlo sestávalo z polévky, hlavního jídla a pak jako dezert bylo sezónní ovoce. Maso se nejedlo každý den, rozhodně ne v pátek. Sice rodina netrpěla bídou, kterou válka přinášela, ale jedli střídmě. Rodina vlastnila zvířata, zahrady, knížeti patřil pivovar a sýrárna. Exotické ovoce samozřejmě také nebylo běžnou záležitostí ani ve vyšších kruzích.³⁹² „*Moje první banány a pomeranče jsem jedla až po válce ve svých 12 letech, hroznové víno jsem také neznala. Měli jsme například čokoládu, ale jižní ovoce u nás nebylo.*“³⁹³ Jak jsem již výše popsala, odpoledne měly dívky čas na své záliby. Pracovat nemusely, ale velmi často děvčata pomáhala s udržováním zeleninové zahrady nebo pomáhala s drobnějšími pracemi. Dívky také často pomáhaly na poli. Starší pomáhaly nakládat snopy a obsluhovaly různé zemědělské stroje. „*Já byla malá a tak jsem jezdila s kozí kárkou a rozvázela pivo.*“³⁹⁴ Poslední roky války však musely nejstarší dcery, Marie – Jeane a Margareta, pracovat v kanceláři, pomáhaly s účetnictvím. Zaměstnával je jejich otec. Jelikož kdyby nepracovaly na panství,

³⁸⁷ Obrázek 33: Dcery JUDr. Alaina Rohana lyžují

³⁸⁸ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

³⁸⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹¹ Podrobnosti viz str. 193

³⁹² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

musely by vstoupit do německého dívčího spolku, Bund Deutscher Mädel (BdM), což kníže odmítl. Jedna z dcer však do spolku povinně vstoupit musela. „*Vybraná byla Mabile, které se to vůbec nelíbilo.*“³⁹⁵

Na zámku se v rodinném kruhu slavily také nejružnější svátky a rodinné události.³⁹⁶

Na Velikonoce probíhal program pro děti v zámku, nebo v případě pěkného počasí venku v parku. Ráno po snídani, která byla bohatší než běžná snídane, sestávala například i ze šunky a vajíček, se konala v zámecké kapli mše. Po mši se pak děti rozběhly kolem, jelikož po zámku a v zahradě měly poschovávané maličké dárky k Velikonocům. „*Moje matka měla neuvěřitelnou fantazii, věšela věci po stromech nebo je schovávala do keřů. I když jsme přišly za pár měsíců, pořád jsme nacházely dárky, které byly tak dobře schované.*“³⁹⁷ Vánoce v knížecí rodině začaly už na počátku prosince.³⁹⁸ Již od léta dívky vyšívaly, pletly, háčkovaly a vyráběly drobné dárky pro otcovy zaměstnance a jejich rodiny. „*Bylo to obrovské. Vánoce se musely oslavit na každém statku a museli být obdarováni všichni, kteří zde žili.*“³⁹⁹ Opravdu každá rodina na panství byla obdarována. Nejčastěji to byla prostěradla, kapesníky, nádobí, nářadí nebo drobné dárky pro radost. Po tom, co objel JUDr. Alain Rohan jednotlivá panství, se slavilo na Sychrově. Ve velkém sále v Bertině křídle zámku stál velký vánoční strom, kolem kterého se shlukli zaměstnanci zámku a byli knížecí rodinou obdarováni. Někdy byla na Svatý večer nadílka pro zaměstnance v pracovně knížete, kde v rohu místnosti stál také malý stromeček. Nejdříve se všichni zaměstnanci pomodlili, pak se zpívali vánoční písně a nakonec dostali dárky. „*Pak jsme mohly konečně začít slavit my. Poslušně jsme se přesunuly do salonu naší matky a z vedlejší místnosti jsme slyšely nějaké rachocení. Už ani nevím, kdy jsem přestala věřit na Ježíška, ale myslím, že to bylo relativně pozdě. Ještě před Vánocemi jsme psaly Ježíškovi dopis, aby věděl, co si přejeme. Pár dní před Štědrým dnem jsme pak nemohly chodit do otcovy kanceláře a pořád jsme se ho ptaly proč, proč, proč... A pak jsme šly ke stromečku!*“⁴⁰⁰ Z výchovných důvodů dívky samozřejmě nikdy nedostaly úplně všechno, co si do dopisu napsaly. Nejčastěji dostávaly praktické dárky jako oblečení, ale i různé hračky. Je zajímavé,

³⁹⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹⁶ Podrobnosti viz str. 194

³⁹⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

³⁹⁸ Obrázek 37: Dcery JUDr. Alaina Rohana a Vánoce

³⁹⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

že dárky nebyly zabalené, ale byly jen tak poležené pod stromečkem. Co se týče vánočního stromečku, byl „naprosto úžasný.“⁴⁰¹ Každý rok na něm visely české papírové řetězy, svíčky a cukrátky. Žádné skleněné koule, jako to známe z dnešních domácností, na stromku nebyly. Stromek pak stával v zámku až do 6. ledna, kdy byl odstraněn.⁴⁰² Josseline také vzpomíná na veselou vánoční příhodu, při které došlo k tomu, že jim celý stromeček shořel. „*Naštěstí ve velkém umyvadle byla houba, kterou jsme stromek uhasili. Stromek pak udělal jenom ssssscht.*“⁴⁰³ Po rozdávání dárků přišla na řadu štědrovečerní večeře. Bohužel bližší informace o večeři se mi nepodařilo získat. Večeře byla později večer a Josseline, jelikož byla v té době ještě dítětem, již musela být dávno v posteli. Na Vánoce a na dárky však dodnes vzpomíná s láskou a úsměvem na rtech. „*Jednou jsem k Vánocům dostala model statku se zvířátky a další hračky, které jsem si natolik oblíbila, že jsem si je všechny vzala do postele. Těch zvířat však v posteli bylo tolik, že jsem plačky vstala a křičela, že už tam pro mě není žádné místo.*“⁴⁰⁴ V rodině se také slavily narozeniny. Narozeninová oslava probíhala tak, že oslavenec dostal krásný dort s takovým počtem svíček, kolik mu bylo právě let. Uprostřed dortu pak byla zapíchnutá tzv. svíčka života. Po dortu se hromadně rozdávaly dárky. Pro Josseline byly nejkrásnější šesté narozeniny, na které prý nikdy nezapomene. „*Strašně dlouho jsem si přála koně. Moc jsem ho chtěla. Na své narozeniny jsem šla po dvoře a v písku jsem uviděla malé otisky kopýtek!*“ vypráví nadšeně Josseline. Ke svým šestým narozeninám prý dostala velmi málo dárků. „*Byla jsem z toho smutná, ale pak přišel otec a řekl: „Pojď, musím ti něco ukázat!“ Šli jsme na dvůr a tam stáli dva nádherní černí shetlandští poníci!*“⁴⁰⁵ S koníčky se pak Josseline projížděla i po vesnici, jak vzpomíná Věra Bergmanová, narátorka z vesnice Radimovice. „*Já vím, „Žoslina“ dostala k nějakým narozeninám, nevím kolik jí bylo, šest nebo kolik, tak dostala dva koníčky malý, k tomu takovej žebříňáček a pak s tím jezdili poštou*“⁴⁰⁶

O Josseline a jejím životě na zámku se mi podařilo získat díky osobnímu rozhovoru spoustu informací. Její vzpomínky jsou krásné zejména z toho důvodu, že vše

⁴⁰¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰⁶ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

viděla z pohledu dítěte. Tak například se velmi bála bouřky.⁴⁰⁷ Vzpomíná, že před zámek, před stájem, stál nádherný vzrostlý smrk, který vypadal jako vánoční stromeček. Vždycky, když propukla bouřka, tak se pod něj běžela schovat, jelikož jenom tam se cítila bezpečně. I když jak nyní sama uznává, tak to bylo asi nejméně bezpečné místo ze všech.⁴⁰⁸ „*A pak jedné noci, byla zima, bylo chladno a moje chůva spala vedle mě, jsem se probudila a slyšela jsem hrom. Byla jsem děsně vylekaná. Chůva nevěděla co má se mnou dělat a tak došla pro moji matku, která pak přišla, houpala mě a hladila. Nebyla to však žádná bouřka, bylo to bombardování Drážďan...*“⁴⁰⁹

Den Josseline na zámku probíhal následovně. Ráno, po snídani, kterou tvořil čerstvý chléb, houska, máslo, med nebo marmeláda, se v zámku učila psaní a čtení. K snídani pak děti, pokud přišly včas a s umytýma rukama, dostávaly tři máslové kuličky na chuť, dospělí měli nárok jenom na dvě.⁴¹⁰ Se včasným příchodem k jídlu měly dívky problém, většinou přišly pozdě. S jídlem se však na ně nečekalo, takže se někdy stalo, že když přišly pozdě, tak na ně již nezbylo máslo. Jejich strýček pak často s posměškem říkával: „Kdo pozdě chodí, sám sobě škodí.“⁴¹¹ Odpoledne pak měla čas jen pro sebe. „*Nikdo se o mě nestaral a to bylo krásné. Byl to ráj na zemi.*“⁴¹² Často pobývala ve stájích u koní, které měla opravdu velmi ráda. O koně a jiná zvířata se také sama velmi dobře starala. „*Když ležel kočí pod stromem a spal, tak jsem s jeho koníky sama ve svých 10 letech orala pole. Umím také dojít mléko jako ta nejlepší dojička.*“⁴¹³ Volný čas pak netrávila se svými sestrami, které byly o několik let starší než ona sama, ale se svojí nejlepší kamarádkou Heřmínkou, která byla stejně stará jako Josseline. „*Divoce jsem běhala a na Sychrově a v okolí nebyl kout, který bych neprohledala a neznala.*“⁴¹⁴ Nejvíce času pak trávila v nádherném zámeckém parku.⁴¹⁵ „*Byla tam velká louka, která vedla od zámku až k oranžerii, která byla za mého času totální ruinou. Oranžerie byla plná tajemství, nesměli jsme tam však chodit, protože tam hrozilo nebezpečí úrazu. Já jsem se tam však jednou vydala, ale nebyl to příjemný zážitek, všude byly pavučiny brrr... Vedle oranžerie*

⁴⁰⁷ Podrobnosti viz str. 180

⁴⁰⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁰⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹⁵ Podrobnosti viz str. 189

byly vysázené borůvky. Tam jsem chodila velmi často a domů jsem se vracela celá modrá od borůvek, protože jsem si do nich vždycky sedla. Nejmilejší část zahrady pro mě byla zeleninová zahrádka, ve které byla překrásná třešeň, moje oblíbené ovoce. Nikdy jsem již nejedla tak dobré ovoce nebo zeleninu, která rostla právě u nás. Napravo a nalevo pak byly nádherné zahrady růží, které byly vysázené již za mých předků. Strýček Kamil byl velmi známým botanikem a z celého světa do parku přivezl nádherné stromy. Mezi zahradami růží a zeleninovou zahradou byl tenisový kurt a také skleníky. Jednou jsme šly s Heřmínkou pro něco ke skleníkům, už nevím pro co, a já jsem začala po skleníku šplhat. Byly tam na sobě naskládané latě, po kterých jsem lezla. Jenže noha mi spadla dovnitř a měla jsem jí rozseklou a v ráně bylo sklo, ošklivě z toho tekla krev. Heřmínka popadla pytel, který se tam válel, a otírala mi krev. Pak mi pomohla dokulhat k zámku, kde jsme hned skočili do auta a jeli do nemocnice v Turnově. Ještě dnes mám velkou jizvu. Byla jsem hrozně divoké dítě, vyrůstala jsem tak svobodně, bylo to pěkné, byl to ráj... V parku se nacházel také selský domek, u kterého byla houpačka, skluzavka a náčiní na cvičení. Parkem pak vedla dlouhá dvojitá alej, ve které jsme závodily s koníky.“⁴¹⁶

Autorka knihy „Mýtus šlechty u nás a v nás“⁴¹⁷ se zabývá ve své knize zajímavým mýtem šlechtické výchovy. Z porovnání výchovy dcer JUDr. Alaina Rohana s ostatními šlechtickými dětmi vyplývá, že styl výchovy byl velmi podobný. Děti ve šlechtických rodinách musely poslouchat a dodržovat denní režim, neexistovalo, aby nebyly včas u jídla. Jídlo se podávalo v určité hodině a kuchařka měla většinou zakázáno dávat jídlo dětem mimo stanovenou dobu.⁴¹⁸ Rodinné vztahy bezpochyby ovlivňoval počet dětí v rodině. Čím větší počet, tím striktnější musela být pravidla. Disciplína či přísnost však neznamenal, že by rodiče byli bez citu, jak se často tradovalo na účet velkých rodin, ať už aristokratických, měšťanských či chudinských.⁴¹⁹ Tazatelka výše uvedené knihy se často setkala také s mýtem o bohatství, rozmařilosti a rozhazovačnosti šlechty. „Jako děti jsme u sebe neměly žádné peníze“, řekla během rozhovoru Josseline.⁴²⁰ Stejně reaguje i Jan, narátor z výše uvedené knihy. „My jsme nikdy nesměli mít u sebe žádné peníze, jako

⁴¹⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴¹⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012

⁴¹⁸ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 90

⁴¹⁹ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 91

⁴²⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

děcka.“⁴²¹ U většiny narátorů, i u Josseline, se setkáváme s větou „žili jsme úplně normálně“. Normální, ale přece odlišná, tak se dá charakterizovat výchova v šlechtických rodinách. Pro šlechtu bylo vždy důležité vzdělání. Mnozí narátoři – šlechtici také vzpomínají na to, že nejdříve byli vychováváni a vzděláváni doma, domácím učitelem. Za první republiky byla běžná také chůva k dětem, později vychovatelka, nejčastěji z Německa, Rakouska, Švýcarska či Francie, aby vyučovala šlechtice němčině či francouzštině.⁴²² Většina narátorů – šlechticů měla výuku jazyků ulehčenou tím, že matka byla Němka či mluvila německy, otec zase česky. V našem případě tomu bylo velmi podobně. Z vyprávění narátorů se také často dozvídáme o jejich zálibách, které jsou téměř shodné se zálibami dětí JUDr. Alaina Rohana. V šlechtických rodinách se často setkáváme s láskou k hudbě a s láskou ke koním. Děti také jezdily na kole, plavaly či lyžovaly.⁴²³ Často také narátoři vzpomínají na hony.⁴²⁴

3.3.8 Zámek Sychrov a poslední Rohanové

Po vzniku samostatného Československa a přijetí zákona o pozemkové reformě, která zakotvila právo státu vyvlastnit všem velkým vlastníkům jejich zemědělské majetky, včetně lesů, nad 250 ha, se po jednáních, která trvala více než deset let, podařilo, že z původních rohanských majetků o celkové výměře 12 800 ha zůstalo 7 000 ha.

Rozsah pozemkového majetku po pozemkové reformě:⁴²⁵

Svijany – Český Dub	3 193 ha
Lomnice	651 ha
Jesenný - Polubný	2 854 ha
celkem	6 698 ha

Až do počátku 20. století využívali Rohanové sychrovský zámek pouze jako letní sídlo a po většinu roku sídlili ve svém paláci v Karmelitské ulici. Se vznikem Československa se však situace změnila, neboť Rohanové v rámci tzv. první pozemkové reformy přišli o část svých finančních příjmů a z tohoto důvodu se rozhodli svůj pražský palác pronajmout ministerstvu školství. Sychrovský zámek se

⁴²¹ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 91

⁴²² ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 97

⁴²³ Podrobnosti viz str. 200

⁴²⁴ ŠVAŘÍČKOVÁ, 2012, s. 98

⁴²⁵ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 45

na základě této skutečnosti stal na počátku 20. let 20. století trvale obydleným rodinným sídlem, a tak musely být jeho interiéry upraveny tak, aby splňovaly nároky na pohodlné a moderní bydlení.

Z místností byl zejména z popudu manželky posledního majitele odstraňován novogotický nábytek, jenž byl nahrazován novým a pohodlnějším a také na úklid praktičtější nábytkem. Po zámku byla rozvedena voda, do řady místností bylo instalováno ústřední topení a na několika místech byly vybudovány splachovací toalety a moderní koupelny s teplou a studenou vodou. Zatímco úpravy zámku za Alaina Benjamina Arthura byly vedeny pouze funkčními požadavky, za jeho syna JUDr. Alaina Rohana k tomu od 20. let přistoupily i nové estetické důvody.⁴²⁶ Nové funkcionalistické estetické cítění manžele Rohanovy vedlo ve 20. letech 20. století k poměrně radikálním změnám sychrovských zámeckých interiérů, které se přizpůsobovaly požadavkům moderního bydlení.⁴²⁷ Novému funkcionalistickému cítění byla romantická novogotika cizí, pocíťovaná často až jako kýčovitá. Proto bylo ze zámeckých interiérů odstraněno mnoho novogotického zařízení.⁴²⁸ Údajně stála v pozadí tohoto funkcionalistického „čištění“ sychrovských interiérů manželka JUDr. Alaina Rohana, Margareta, podle vzpomínek bývalého lokaje Rohanů pana Stehlíčka.⁴²⁹ Tehdy byla odstraněna novogotická světlá kachlová kamna ve velké jídelně a byla nahrazena moderními hnědými. Druhá kachlová kamna byla zbořena již dříve, když musela uvolnit místo novým rohanským podobiznám.⁴³⁰ Přímo drastický zásah byl proveden na stropě velké schodišťové haly. Tato jedna z nejskvělejších Buškových prací byla podle slov pamětníků patrně spálena v kamnech.⁴³¹ Prostory bývalého královského apartmá byly opět přepaženy, mnohé řezbářské výzdoby byly zničeny, bylo sejmuto obložení stěn... A tak i v zámeckých interiérech postupně zvítězil utilitarismus a zámecké komnaty ztratily historickou podobu, protože se musely přizpůsobit požadavkům moderního bydlení.⁴³²

Ze vzpomínek Josseline můžeme vytvořit také poměrně přesný popis místností na zámku.⁴³³ Tak například víme, že dnešní východní křídlo zámku sestávalo z těchto

⁴²⁶ POSPÍŠILOVÁ, Sychrov, 1987, s. 11

⁴²⁷ KADLEC, *Rohanové*, 2013, s. 16

⁴²⁸ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 50

⁴²⁹ POSPÍŠILOVÁ, Sychrov, 1987, s. 11

⁴³⁰ POSPÍŠILOVÁ, Sychrov, 1987, s. 11

⁴³¹ POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 50

⁴³² POSPÍŠILOVÁ, *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*, 1987, s. 50

⁴³³ Podrobnosti viz str. 186

pokojů: soukromá jídelna knížecí rodiny s průhledem do oratoře a kaple, malá oratoř, ložnice, koupelna a salon kněžny, salon knížete, velký salon, knihovna, pracovna a velká jídelna, která sloužila pro potřeby hostů. Děti pak velmi často pobývaly v salonu matky a otce. „*Salon mojí matky mohu přesně popsat. Před oknem stál psací stůl a před ním stály na podlaze vždy velké květinové dekorace, buď azalky, nebo rododendrony, pořád něco. Pak byla v rohu skleněná vitrína a uvnitř byly krásné miniatury a pod vitrínou stál na zemi porcelánový zajíc, který seděl na koberci. Pak tu byl klavír a kamna, u kterých byla rohová pohovka, ve které často sedával můj otec a četl si. Před kamny byla sedací souprava mojí matky, vše bylo žluté, všechno bylo potažené žlutým hedvábím. A pak tam měla také Chaiselongue, ve kterém odpoledne spala.*“⁴³⁴

Nad tímto křídlem pak bylo umístěné ještě druhé patro, které dříve sloužilo pro potřeby hostů, za posledních Rohanů však nebylo využíváno. Severní křídlo zámku pak obývala sestra knížete, jeho dvojče, která se nikdy neprovdala, a bydlela tedy s rodinou na zámku Sychrov. V protilehlém křídle byla šatna a pokoj komorné paní kněžny. Komorná se jmenovala Klára a osobně sloužila kněžně Margaretě. To znamená, že se starala o její šaty a také pečovala o kněžnu. Pak zde byla ložnice, koupelna knížete a koupelna princezen. V bývalém královském apartmá pak byly pokoje pro malé princezny.⁴³⁵ Z vyprávění Josseline můžeme také zrekonstruovat její vlastní pokoj. „*Na jedné straně byla postel, na druhé straně byla postel mojí sestry. V rohu pak byla samozřejmě kamna a uprostřed místnosti byl stůl, kolem kterého byly čtyři židle. Na mojí straně byla dvě okna a pak zde byly ještě dveře k chůvě. Byly to takové gotické dveře a ve dřevě měly puklinu. A když v té štěrbině bylo světlo, věděla jsem, že je všechno v pořádku, že tam je chůva. Běda však, když byla tma. To jsem dostala opravdu velký strach!*“⁴³⁶

V přízemí zámku byla krásná zámecká kaple, ve které se pravidelně konaly mše, které navštěvovali také lidé z vesnice.⁴³⁷ Rohanové byli katolíci, kteří pravidelně chodili na mše a účastnili se všech církevních svátků, přijímání, křtů a zpovědí. JUDr. Alain Rohan byl velice zbožný muž, který k víře vedl i své dcery. Dívky byly v 18 letech biřmované, ale jelikož po válce měla rodina velké starosti, tak se na

⁴³⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴³⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴³⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴³⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

biřmování nejmladší dcery úplně zapomnělo.⁴³⁸ Co se týče vytápění zámku, tak zámek byl v zimě vytápěn jen z části a to pomocí horkovzdušného topení, kdy teplý vzduch byl trubkami přiváděn do prvního patra a dále pak foukán do jednotlivých místností. V dětských pokojích se pak topilo pomocí radiátorů, v některých místnostech byla také kamna. Chodby, schodišťová hala, druhé patro a boční křídla zámku se však v zimě nevytápěla a to zejména z ekonomických důvodů. *„Bylo tam hrozně chladno! U nás v pokojích bylo teplo, ale chodby byly hrozně studené. Nejchladnější byla ta část, kde je velké schodiště. Vždycky jsme po něm přeběhli jako čerti, pak kolem pokojů mého otce a matky a pak až dozadu, kde bylo zase teplo.“*⁴³⁹

Rudolf Adam, autor vlastivědného sborníku „Od Ještědu k Troskám“, také vzpomíná na zámecký park: *„Dnes procházejíce parkem, do něhož možno vstoupíte jen na zvláštní povolení, zjistíme skrovné zbytky pověstné zahrady. Vše jest pouhou upomínkou dávných dob. Zásluha za vše, co tu dnes ještě dochováno, patří bývalému otcovskému opatrovateli jejímu, vrchnímu zahradníku V. Richterovi, jenž snažil se dochovati a z trosek upravit tak, jak bylo možno a jenž všemožně chránil života svěřenců před zuby necitelné pily, která i zde z vyšších rozpaků počala řádit. Byl žárlivým strážcem svého parku, s nímž nerad se v roce 1926 rozloučil. Zajisté, že dnešní majitel sychrovské zahrady Dr. Alain Rohan zachová jí lásku svých předchůdců a dochová budoucím alespoň tolik, kolik bude možno.“*⁴⁴⁰ Kníže se snažil park opravdu uchovat v co možná nejkrásnější podobě. O tom, jak to v parku vypadalo, si můžeme udělat obrázek z vyprávění od Josseline, které jsem popsala již výše. Na park navazovala obora, ve které se chovala jelenovitá zvěř, divoká prasata a ptactvo. Často se do obory chodilo lovit nebo se projet na koni. Dole v oboře u říčky Mohelky byly umístěny skokové překážky pro koně, kde se děvčata cvičila v jízdě. V Mohelce se v horkém létě princezny také koupaly.⁴⁴¹

Lovy se konaly na zámku celkem často, pravidelně a vždy přijelo spoustu hostů. Josseline například vzpomíná na svého dědečka, který byl vášnivým lovcem. Ve stáří však neměl již dobrou mušku. Na lov se sice vydal, ale jelena už nedokázal skolit. Byl z toho velmi zarmoucený, ale *„můj otec k němu přišel a řekl: „Nemůžeš*

⁴³⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴³⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁴⁰ ADAM, 1926, s. 6

⁴⁴¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

se smířit s chybnou ránou, svůj lovecký život musíš zakončit správným výstřelem!““
A tak se také stalo.⁴⁴²

Po lovu se pak konaly na zámku krásné plesy.⁴⁴³ *„Na posledním bále, na který si vzpomínám, měla moje sestra Margareta ctitele. Byl to Němec, byl u tankistů a ti nosili černé uniformy. Byl vysoký, blondatý a vypadal naprosto úžasně. Celý večer tancoval s mojí sestrou Margaretou, která měla zelené šaty s holými rameny. Pořád spolu tancovali a tancovali... Za 14 dní však přišel černý dopis, ve kterém stálo, že tento voják zemřel...“*⁴⁴⁴

Do deseti let děti nesměly na plesy, zábavy nebo na společné večere. Josseline však bylo právě deset let a tak stihla také poslední velký lovecký ples na zámku Sychrov, který se konal v listopadu 1944. *„Měla jsem na sobě večerní oblečení, pravděpodobně moje první večerní šaty. Šaty šly až ke kotníkům, byly modrobílé s puntíky nebo květinami. Pod hrudí mi vedla široká stuha a vzadu byla velká mašle. Šaty pak měly krásné nabírané rukávy. Na to si přesně vzpomínám.“*⁴⁴⁵

Na místní oboru vzpomínají i pamětníci z vesnice. *„Chodili jsme do školy do Radostína, a paní učitelka nám říkala, nechodte k tomu plotu a nedrážděte je. Rohan přivezl z Francie nějakýho jelena. A on byl zlej, ale to byl kus, to vám řeknu, ježiš marja. A my jako malý, to jsme byli zvědaví, že jo, to nás chodilo víc do toho... Ale ten když se rozeběh proti tomu plotu, to jsme sakra brali nohy na ramena.“*⁴⁴⁶

Problémy na zámku Sychrov začaly už po přijetí Mnichovské dohody. JUDr. Alain Rohan měl totiž pozemky na území dvou států, což se tenkrát jevilo jako veliký problém. Proto mu jeho přítel vyjednal v Berlíně konzultaci na ministerstvu financí. JUDr. Alain Rohan se necítil ani jako nacista, ani jako český vlastenec, tento stav bychom mohli označit za jakousi schizofrenii té doby.⁴⁴⁷ Po 15. březnu 1939 se objevily na panství další problémy. Dcery JUDr. Alaina Rohana musely projít německým vzdělávacím programem, pak je však JUDr. Alain Rohan zaměstnával na svém panství, aby nemusely sloužit Říši. I on byl povolán wehrmachtem a během války musel oceňovat koně.⁴⁴⁸ Za války byli na zámku ubytováni němečtí

⁴⁴² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁴³ Podrobnosti viz str. 197

⁴⁴⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁴⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁴⁶ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

⁴⁴⁷ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

⁴⁴⁸ Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Monika Fandáková

důstojníci. „Oni měli svoji vodu, svoji elektrárnu, voni ničemu nevěřili nikomu...“⁴⁴⁹ uvedla pamětnice Věra Bergmannová. V jedné části zámku byl ubytován také Hitlerjugend a blízko zámku v hostinci žily také tzv. budoucí německé matky. Z vyprávění⁴⁵⁰ Věry Bergmanové, pamětnice, vyplývá, že „místní ženský jim tam vařily, musely tam být jako ve službě a pak tam byly, já nevím asi taky někde na zámku Hitlerjungen, ale z těch měli teda ty kluci docela lufta, protože voni byli strašně zlí, když se spojili všechny dohromady. Voni měli ty dýky nebo co to měli, víte a ty budoucí matky, ty tady chodily, voni mívaly kolem hlavy ty copy takhle... A bílý košile a myslím, že měly černý sukně. A ještě něco červenýho měly, ale už nevím co, jestli pásek nebo co. Ty tady pochodovaly a to byly budoucí matky!“⁴⁵¹

Na konec války vzpomíná Josseline velmi nerada.⁴⁵² Vzpomíná si na spoustu lidí, kteří utíkali pryč ze země, na letce, kteří létali nad Sychrovem, na strach, beznaděj a nejistotu. První zážitek z konce války popisuje takto: „Můj Bože, strašný dojem dělali letci, kteří létali nad Sychrovem. Tenkrát jsem se vracela se svojí chůvou z Prahy. Byla jsem na návštěvě u zubního lékaře, doktora Heupla. Všechny jsme měly něco jako předkus a on vymyslel věc, kterou večer strčíte do pusy a pak s tím spíte a ono to reguluje zuby a stahuje je. Večer jsme se vracely s chůvou vlakem domů a při zpáteční cestě byl letecký útok, nálet. Vystoupili jsme z vlaku a museli jsme se schovat do příkopu, bylo mi hrozně úzko. Když jsme šly parkem na zámek, viděly jsme letadla, která střílela na uprchlíky... V Praze byli Američani a pak ještě v cípu u Karlových Varů. Pak sem postupovali Rusové. Letadla pořád střílela, to bylo hrozné...“⁴⁵³

V květnu 1945 pak přišla četnická hlídka. Knížecí rodina nesměla opustit zámek a směla používat jen dvě místnosti. Poté dorazili i Rusové. Když na zámek přijeli Rusové, schovávala se rodina Rohanů u tajemníka Rutha a jeho rodiny. Kněžna se svými dcerami, ale také se svou sestrou a jejími dětmi, které na konci války žily také na Sychrově, obývaly dvě místnosti v bytě pana Rutha.⁴⁵⁴ „Bylo nás tam asi tak 15 a spaly jsme na matracích. Byly to hrozné časy. Pod okny stál obrovský ruský

⁴⁴⁹ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

⁴⁵⁰ Bohužel pro tuto tezi nejsou dostupné archivní prameny

⁴⁵¹ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

⁴⁵² Podrobnosti viz str. 204

⁴⁵³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁵⁴ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

*nákladní vůz, a když do něj někdo nastupoval, zvědavě se díval do našich oken dovnitř. Takže ve dne jsme chodily pod okny shrbení, aby nás neviděli.*⁴⁵⁵ Po celou dobu, co na zámku byli Rusové, však rodina nemusela být schovaná. Josseline vzpomíná, že k dětem byli Rusové celkem přátelští a dávali jim cukrátky. Dokonce se mohli jít projít i do parku. Tam se však stala Josseline nepříjemná věc. *„Jednou jsem šla do zeleninové zahrádky a tam se mi stal velmi nepříjemný zážitek, ale nikoliv s Rusy, ale se zahradníkem, s panem Vávrou. Byla jsem už opravdu vyhladovělá, z našich skromných zásob jídla se stravovalo 15 lidí, a já jsem si chtěla utrhnout trochu zeleniny. On však přišel a řekl mi, že už tu nemám co dělat, ať okamžitě odejdu a nechám tu zeleninu na pokoji. Já jsem se na něj rozkřičela, až konečně odešel pryč a já jsem tak mohla s ukradenou zeleninou běžet domů.*⁴⁵⁶ Za okupace zámku má Josseline také pěknou vzpomínku na jejich bývalou zaměstnankyni kravína. *„Dala mi maličký sáček s cukrem a malou konvičku s mlékem a na lístek mi napsala německy, ale se spoustou chyb, že to je pro zámecké princezny do kávy...*⁴⁵⁷

Údajně měla být kněžna Margareta se svými dcerami odsunuta již dříve, ale na zodpovědnost MUDr. Jiřího Šolce⁴⁵⁸, rodinného přítele Rohanů, který byl tenkrát politicky aktivní, mohla zůstat kněžna s dětmi na zámku a čekat tam na odsun.⁴⁵⁹ V té době již na zámku byla jen kněžna Margareta se svými dcerami. Již 10. 5. 1945, den po osvobození Prahy Rudou armádou, byl JUDr. Alain Rohan zatčen a musel odejít k výslechu, domů na zámek Sychrov se již nikdy nevrátil. Bylo to také naposledy, co viděl svou rodinu na zámku Sychrov pohromadě. Výslechy trvaly celkem pět dní, během kterých JUDr. Alain Rohan prožíval nesmírná traumata. Neustále nad ním visela hrozba popravy, chodil cestou kolem popravených, vězení se nacházelo ve sklepeních... Později se navrátil do Turnova, kde pracoval na veřejných pracích. Hned po válce byl Alain odvezen do tábora v Žitavě. Poté, co byl propuštěn, postupně zjišťoval, co se stalo s jeho rodinou a pěšky šel do

⁴⁵⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁵⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁵⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁵⁸ MUDr. Jiří Šolc byl rodinným lékařem Rohanů. Na Sychrově a v přilehlé vesnici Radimovice nebyl žádný lékař, proto za rodinou Rohanů jezdil MUDr. Šolc z Turnova. Lékařsky se staral o JUDr. Alaina Rohana, jeho ženu i děti. Díky tomu se stal také rodinným přítelem, který Rohanům pomohl i během jejich odsunu.

⁴⁵⁹ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

Rakouska, kde se 29. září 1945 v Salcburku konečně setkal se svou ženou a dcerami.

Vraťme se však ještě na zámek Sychrov k osudům kněžny Margarety a jejích dcer. Jednoho večera přijel na zámek lékař z Turnova se zprávou, že na Sychrov má dorazit ještě více ruských vojáků a že by bylo nejlepší, aby kněžna s dětmi co nejrychleji odcestovala ze zámku pryč. „*A tak jsme v noci, v mlze nastoupili do vozu. Jeli jsme kolem našich statků a já jsem vzpomínala na svůj život na zámku, podívala jsem se zpět na zámek a řekla jsem, že jsem nikdy nemilovala žádné místo tak strašně moc a bolí mě, že ho musím opustit. V deseti letech jsem nevěděla, že toto místo ztrácím navždy...*“⁴⁶⁰ Rodina odcestovala k Aerenthálům na Hrubou Skálu, kde pobývala zhruba 14 dní. Starší dívky zde musely pracovat. Na Hrubou Skálu pak dorazil muž od červeného kříže, kterého poslala matka Karla Schwarzenberga. Ten je měl bezpečně odvézt do Prahy. „*Neměly jsme s sebou žádná zavazadla, protože když přišli Rusové, schovaly jsme se a nic jsme si nevzaly. Šperky byly v trezoru a klíč měl jen můj otec, který byl pryč. Každá jsme měly jen malý batůžek s tím nejdůležitějším, co bylo potřeba – spodní prádlo, vlněná vesta...*“⁴⁶¹ Do Prahy měly být dopraveny vlakem. Pěšky se však nejdříve musely dostat na vlakovou stanici. „*Šly jsme nejméně hodinu, možná hodinu a půl, protože moje matka, jak jsem již říkala, měla ztuhlou nohu a dlouhá chůze jí byla velmi nepříjemná.*“⁴⁶² Nakonec odcestovaly do Prahy, kde byla kněžna a její dcery předvolány k výslechu do věznice na Pankráci. Postupně byly všechny vyslýchané, ptali se jich na to, kdo jsou, odkud jsou a jak se sem dostaly. Dokonce, aby je přiměli mluvit, jim napovídali, že jejich otec a manžel je mrtvý. Žádné informace však od nich nezjistili a tak byly zhruba po 8 hodinách propuštěny.⁴⁶³ Internovány byly do hotelu Miramare v Olšanech, což byl tenkrát velmi známý hodinový hotel.⁴⁶⁴ „*Byl to bordel, plný Rusů. Tam jsme obývaly dvě místnosti, nikdo se o nás nestaral. Pamatuji si, že místní „bordelmamá“ měla obrovské poprsí a na něm seděla malá opička.*“⁴⁶⁵ To jsou první vzpomínky Josseline z hotelu Miramare. Neměly pasy, nic a tak jen čekaly a vyčkávaly a to od poloviny května až do září.

⁴⁶⁰ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶² Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶⁴ Podrobnosti viz str. 207

⁴⁶⁵ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

Díky ochotě paní domácích, která jim nosila zbytky jídla, a vlivných přátel se jim podařilo toto období překlenout. Rohanům tenkrát velmi pomohla opět matka Karla Schwarzenberga, která ob den posílala za kněžnou Margaretou Tonnyho, který jim nosil bochník chleba. *„Pak k nám přišel Karel Friedrich Lichtenstein, který nám řekl, že teď pojedete do Rakouska a tři z nás může vzít s sebou. Moje matka řekla: „Já tu zůstanu...“ Margaretta chtěla bezpodmínečně odjet, protože v té době již byla zasnoubená a chtěla najít svého ženicha. Já jela také, protože jsem byla již velmi vyhublá. Jako třetí jela ještě moje starší sestra. Jely jsme přes Karlovy Vary, ty byly ještě americké, Lichtenstein chtěl co nejrychleji pryč z ruské zóny. Jeli jsme přes hranice, bez pasu, bez víza, bez ničeho. A to byl můj útěk.“*⁴⁶⁶ A tak se Marie – Jeanne, Margaretta a Josseline dostaly z Prahy do Salzburku. Mabile začala pracovat na americké ambasádě a diplomatická stáž jí dostala ven z Německa. Pro Lilly a Aliettu přiletěli angličtí příbuzní, piloti, a tak i ony se dostaly za hranice. Kněžna Margaretta pak regulérně s pasem a vízem odcestovala autobusem do Vídně. K získání potřebného cestovního povolení jí a ostatním Rakušanům pomohl jeden odvážný rakouský diplomat. Kněžna Margaretta neustále opakovala, že ona je Rakušanka a že nechápe, proč jí nechtěli pustit do vlasti. Říkávala: *„Já jsem Rakušanka a byla jsem Rakušanka vždy a sčítání lidu v roce 38 bylo donucené! Mohla jsem volit jenom mezi českou a německou národností!“*⁴⁶⁷ Rodina se tedy postupně opět dávala dohromady a ke konci září se k nim přidal i JUDr. Alain Rohan, který mezitím přišel pěšky z Německa až do Rakouska.⁴⁶⁸

Nejstarší z dcer JUDr. Alaina Rohana, Marie – Jeanne brzy odjela do Paříže, kde začala pracovat a později se tam také vdala. Margaretta se vdala hned v roce 1945 za hraběte Kottulinského. Mabile zůstala v Německu a nějakou dobu pracovala v Mnichově. Tři nejmladší dcery zůstaly s rodiči v Rakousku.⁴⁶⁹ Dva roky po válce bydleli v Grazu, kde dívky navštěvovaly místní školu.⁴⁷⁰ V Grazu byla firma, která pracovala se dřevem. *„Jeden známý mého otce otcovi dohodil místo v této firmě, takže táta pak vydělával alespoň trochu peněz, které byly potřeba na zaplacení nájmu a tepla. K topení nebylo nic, k jídlu nebylo nic, nebyl to vůbec pěkný čas.“*⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶⁷ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁶⁹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁷⁰ Podrobnosti viz str. 209209

⁴⁷¹ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

Později se JUDr. Alain Rohan věnoval právníčké činnosti a správčovství majetků např. Harrachů.⁴⁷² Rodina se v Rakousku několikrát stěhovala a všichni museli pracovat. „*Nedokončila jsem gymnázium. Když mi bylo 15, musela jsem jít pracovat. Protože jinak by jednoduše nebyly peníze.*“⁴⁷³ Po válce bylo v rodině všeho méně. Ze svátků se slavily již jen Vánoce a narozeniny, jiné svátky a Velikonoce se neslavily vůbec.⁴⁷⁴ Postupně se všechny dcery vdaly a kníže s kněžnou se přestěhovali do menšího bytu.

Celá rodina se sešla až na sedmdesáté narozeniny JUDr. Alaina Rohana v Attersee, to bylo poprvé od konce války. Rok před smrtí byl knížeti udělen Řád zlatého rouna. JUDr. Alain Rohan zemřel v roce 1976, jeho žena Margareta zemřela čtyři roky po svém muži.⁴⁷⁵

V roce 1945 stihl Rohany osud veškeré cizí šlechty, byli vypovězeni za hranice československého státu.⁴⁷⁶ Po 2. světové válce byl majetek Rohanů zabaven na základě dekretu č. 12/ 1945 Sb.⁴⁷⁷, čímž se stal zámek majetkem státu.

Dcery JUDr. Alaina Rohana se většinou provdaly do různých států Evropy. Měly další potomky, kteří však zámek Sychrov již nenavštěvují. V současné době žije již pouze nejmladší dcera posledního majitele, Josseline Rohan Riedl Riedenstein ve Vídni. O dalších osudech sester je dochováno málo informací. Marie - Jeanne se v roce 1948 provdala za bankéře Pierra Naquet v Paříži a měla s ním celkem 5 dětí. Margareta se krátce po skončení války provdala za hraběte Kunata Kottulinsky. Mabile se v rakouském Traunkirchen provdala za Richarda von Belcredi. Malá Adhelaid se narodila s vadou páteře a dožila se pouze čtyř let. V zámecké kapli je dodnes malá pamětní tabule, která připomíná krátký život této sychrovské princezny. Její sestra Gabrielle se provdala ve Vídni za Luigiho Cottafaviho a nejmladší dcera JUDr. Alaina Rohana a Margarety Schönburg Hartenstein se provdala v rakouském Innsbrucku za Viktora – Gottfried Riedl Edler von Riedenstein.⁴⁷⁸

⁴⁷² KADLEC *Rohanové*, 2013, s. 16

⁴⁷³ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

⁴⁷⁴ Podrobnosti viz str. 211

⁴⁷⁵ KADLEC *Rohanové*, 2013, s. 16

⁴⁷⁶ BALADOVÁ, *Rodinný archiv – Rohanové*, s. 5

⁴⁷⁷ Celé znění dekretu je možné si přečíst In: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> (kontrola 10. 7. 2014)

⁴⁷⁸ Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

Víme, že Aliette⁴⁷⁹, šestá dcera JUDr. Alaina Rohana, byla 1. února 1968 v Paříži zavražděna⁴⁸⁰. Více informací o této vraždě se můžeme dočíst v novinovém článku uvedeném v Albany NY Knickerbocker News: „*Princezna zavražděna, muž obviněn. Paříž (AP) – Dvaceti osmiletý syn prezidenta korporace byl dnes obviněn ze zabití třiceti sedmileté rakouské princezny Aliette Rohan a poté zapálení jejího bytu ve snaze tento zločin utajit. Policie uvedla, že muž jménem Michel du Verdier de Genouillac, jenž se se zabitou ženou přátelil tři roky, se dnes k jejímu zavraždění přiznal. Její ohořelé tělo bylo nalezeno policií v pátek, hned poté, co ji na událost upozornil telefonní hovor. Policie zveřejnila příběh, který muž vylíčil: Oba spolu večereli v bytě rohanské princezny a poté, co se pohádali, ji ubil k smrti. Následně se vydal přes město, aby si koupil kanystř benzínu, který pak použil k zapálení bytu. Poté muž uprchl do domova přítelkyně oběti a řekl jí, „Alietta je mrtvá“. Přítelkyně zavolala policii.*

Princezna Alietta byla jedna ze šesti dcer Alaina Rohana, posledního mužského potomka francouzské rodiny, jejíž počátky sahají až do 12. století. Rohanové utekli do Prahy během Velké francouzské revoluce a později se usídlili v Rakousku. Princezna Alietta pracovala pro francouzskou těžební společnost v Paříži, kde vydělávala \$400 měsíčně. Sousedé ji popsali jako vážnou ženu. Policie prohlásila, že podezření z vraždy bylo okamžité díky jasným známkám úderů na lebce.“⁴⁸¹

Více informací máme o Margaretě, hraběnce Kottulinsky, která zámek Sychrov několikrát po válce navštívila a finančně ho podporovala. Ihned po odchodu z

⁴⁷⁹ Podrobnosti viz str. 240

⁴⁸⁰ <http://fultonhistory.com/Newspaper%2019/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968%20-%201093.pdf> (kontrola 10. 7. 2014)

⁴⁸¹ „*Princess Slain, Man Accused* PARS (AP) - The 28 year old son of a corporation president was accused today of killing a 37 - year old Austrian-born princess and then setting her apartment afire to try to conceal the crime. Police said the man, Michel du Verdier de Genouillac had been the friend of the slain woman for three years. Officers said Du Verdier de Genouillac confessed today to the murder of Princess Aliette de Rohan, whose charred body was discovered by police Friday after a telephone call alerted them. The man recounted the following story, police said: The two were dining in Princess de Rohans apartment and after an argument he bludgeoned her to death. He drove cross town to buy a can of gasoline and then used it to set the apartment afire. He fled to the home of a friend of the victim and told her, "Aliette is dead." The friend called the police. The princess was one of six daughters of the Prince Alain de Rohan, the last male descendant of a French family dating back to the 12th century. The De Rohans fled to Prague during the French revolution and later settled in Austria. Princess Aliette had a \$400 - amonth job with a French mining company in Paris. Neighbors described her as a serious woman. Police said they suspected murder immediately because of clear marks of Mows on the skull.“
In: <http://fultonhistory.com/Newspaper%2019/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968%20-%201093.pdf> (kontrola 10. 7. 2014), překlad Irena Jirešová

Československa se Margareta 9. září 1945 provdala za o devět let staršího Kunatu Johanna Ignaze Josepha hraběte Kottulinského a svůj další život spojila s Rakouskem. Zde žila zpočátku v Ebenthalu a od roku 1946 ve Vídni a Salzburgu. Z počátku bylo manželství Margarety a Kunata Kottulinského velmi šťastné, ale později žili manželé odděleně. Kvůli církevnímu svazku se však nemohli rozvést. Eva Šolcová⁴⁸² uvedla, že jí Margareta řekla, že toto manželství skončilo vinnou Kunata, který ji léta podváděl.⁴⁸³ Ke stáří však Kunat Margaretu často navštěvoval v Attersee.⁴⁸⁴ Z manželství se narodily dvě dcery, jedna z nich je architektka a žije ve Skotsku, druhá je restaurátorkou a žije v Mnichově.⁴⁸⁵ V roce 1952 převzala Margareta od svých příbuzných vilu Orleans⁴⁸⁶, velký dům na břehu jezera Attersee, který sloužil jako lovecké sídlo prince Pedra Orleánského, a vedla ho až do svých posledních dní jako penzion. Vila Orleans v Attersee se na šedesát let stala jejím domovem, který s velkou láskou zvelebovala a obhospodařovala. Attersee se stalo pro její dvě dcery, zetě, vnoučata i pravnoučata i rozvětvené příbuzenstvo místem, kde se rodina rozesetá po celém světě scházela a cítila opravdu doma.⁴⁸⁷ Vila Orleans, se dle slov přátel Margarety, stala jejím druhým domovem. Kousek od vily bylo velké jezero s plachetnicemi a na kopečku kostelík, u kterého je hraběnka také pochovaná.⁴⁸⁸ Na Attersee často jezdili její přátelé a známí z Čech. Několikrát u ní na návštěvě byla i Růžena Pospíšilová⁴⁸⁹. *„Byla jsem u ní v Rakousku, několikrát, tak tam jsem vždycky pomáhala, povlíkat, převlíkat. Nebo jsem u nich pomáhala vařit. No a ti kluci když tam byli, že jo pak na těch prázdninách když pak přijeli, tak si pamatuju, že jsem nějak udělala bramboráky nebo co a to oni jako neznaj, ten nejmladší, tomu bylo tenkrát asi dvanáct, třináct roků a že jo tak že neumí, takhle si hladil žaludek a říkal, počkejte, já už nevím, jak to říkal, jako že si pochutnal. No vono když jsem tam byla s nima, tak ledasco jako jsem už jako věděla, co říkaj... A to měla takový, ona měla ve všem takovej strašnej*

⁴⁸² Eva Šolcová byla velmi blízkou přítelkyní Margarety Rohan

⁴⁸³ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁸⁴ Rozhovor s Růženu Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁴⁸⁵ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁸⁶ Podrobnosti viz str. 294

⁴⁸⁷ http://fontesnissae.cz/pdf/Fontes_2012_2_09.pdf (kontrola 21. 8. 2014)

⁴⁸⁸ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁸⁹ Růžena Pospíšilová byla velmi blízkou přítelkyní Margarety Rohan

*pořádek, jo, prostě. Prostěradla k prostěradlům, povlečení k povlečení, ručníky a to, no prostě všechno, no. Pořádná, strašně pořádná.*⁴⁹⁰

Margareta byla jediná z dcer knížete Rohana, která jezdila na Sychrov pravidelně a měla zde i řadu přátel, kteří ji měli opravdu velmi rádi.⁴⁹¹ Jak dokládají i příběhy Věry Bergmanové, která dodnes s láskou vzpomíná na rodinu Rohanů. „*Oni pravidelně když jeli okolo a byli jsme na poli třeba, vždycky pozdravili. A když třeba Rohanoj někdo podržel koně, víte takhle, když někdo to, hned dostal metr dřeva a já nevím co, prostě já nevím, proč na něj potom byli takový vošklivý... Důvody nebyly. Byl hodnej. Když moh, pomoh. Každýmu pomoh, když moh. Holky byly dobře vedený a promluvíly třeba s lidma takhle to, vždyť vám říkám, každej by se už klaněl, jede šlechta nebo to a voni už jen to, to jako nevím. A byly slušný, slušně vychovaný.*“⁴⁹²

Mezi blízké přítelkyně paní Margarety patřila MUDr. Eva Šolcová, jejíž tchán byl blízkým přítelem JUDr. Alaina Rohana a léčil celou rodinu Rohanů. Právě u Evy Šolcové Margareta přespávala, když pobývala v Čechách.⁴⁹³ Eva Šolcová se s Margaretou Kottulinsky seznámila ve Vídni, když za JUDr. Alainem Rohanem jel její tchán a ona ho doprovázela. „*V obrovském sále byl jeden stoleček a nějaký židle, takže tam jsme si sedli. Margareta nás tehdy obsluhovala, pořád nám dávala čaj, my jsme ze slušnosti říkali, že jako ještě máme, ještě máme. No a dědeček se s knížetem bavil tady o svých známých, který měli... A to jsem viděla Margaretu poprvé.*“⁴⁹⁴

MUDr. Jiří Šolc, tchán paní Šolcové, ve svých vzpomínkách uvádí, že jednou za ním děvčata přišla a říkala mu: „*Pane doktore, my víme, že vy chodíte léčit partyzány a my chceme taky něco dělat, chceme taky těm partyzánům pomáhat, tak nám řekněte, kde jsou!*“ Jiří Šolc jí tenkrát prý odpověděl, ať jdou domů, že tady žádní partyzáni nejsou a zvlášť ne pro nějaká děvčata. S tímhle je prý vyhodil ven a dle slov Evy Šolcové na tuto událost Margareta vzpomínala ještě ve stáří.⁴⁹⁵ Margareta se s Evou Šolcovou spřátelila a jezdila jí navštěvovat, později tedy u ní i

⁴⁹⁰ Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁴⁹¹ Podrobnosti viz str. 233

⁴⁹² Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

⁴⁹³ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁹⁴ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁹⁵ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

přespávala. Za knížetem Rohanem do Vídně jezdili také jeho bývalí sloužící.⁴⁹⁶ „Byl na výletě a našel si to tam a šel se tam podívat. On ještě spal Rohan, on tam měl advokátní kancelář a kněžna mu udělala kafe a dali mu frťana toho koňaku. A on jé, já v životě koňak neměl...“⁴⁹⁷ vzpomíná Věra Bergmannová na návštěvu svého otce u JUDr. Alaina Rohana. Vždy, když Margareta přijela do Čech, přivezla velký kufr se šatstvem a drobnými dárky pro své známé, přátele a bývalé zaměstnance.⁴⁹⁸ „Pořád se snažila pro ty bývalý zaměstnance, pomoc nějakým způsobem a měla tam vlastně v tý vsi hajný, ty ji znali a měli ji rádi. To víte, vždycky jim něco přivezla.“⁴⁹⁹

Margareta byla štědrá mecenáškou zámku a na různých společenských akcích vybírala pro Sychrov dary a peníze. Stala se členkou Spolku přátel zámku Sychrov, který byl založen v roce 1991. Díky jejímu nezdolnému elánu a energii začali přátelé Sychrova zakládat své pobočky po celé Evropě i v Americe a přispívali na společné projekty se Správou zámku Sychrov. Mezi nejúspěšnější z nich se zařadily např. restaurování interiérů tzv. královského apartmá, obnova bazénů a dendrologické ošetření dřevin v zámeckém parku.⁵⁰⁰ Margareta také pomáhala vybírat barvu omítky zámku Sychrov, aby se co nejvíce podobala originálu.⁵⁰¹

Ke stáří se zdravotní stav Margarety zhoršil, a jelikož jí činilo velké obtíže chodit po schodech, přestěhovala se, v době, kde pobývala v Čechách, k Růženě Pospíšilové, známé Evy Šolcové, protože k ní do bytu vedl výtah, který umožnil Margaretě více pohybu.⁵⁰² Margareta měla v Čechách vlivné přátele, kteří ji k sobě velmi rádi zvali. Mezi takovéto přátele patřil i Karel Schwarzenberg, kterého Margareta navštěvovala v Praze. Při jedné návštěvě byla přítomna i Eva Šolcová. „Hned si padli do náručí...“⁵⁰³ Vztahy mezi Rohany a Schwarzenbergy byly velmi dobré.⁵⁰⁴ Matka Karla Schwarzenberga po válce Rohanům několikrát pomohla. Údajně chtěla Margareta provdat svoji nejstarší dceru právě za Karla

⁴⁹⁶ Podrobnosti viz str. 233

⁴⁹⁷ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

⁴⁹⁸ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁴⁹⁹ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁰ Národní památkový ústav – tisková zpráva <http://fontesnissae.cz/pdf/Fontes_2012_2_09.pdf> (kontrola 21. 8. 2014)

⁵⁰¹ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰² Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁵⁰³ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁴ Podrobnosti viz str. 228

Schwarzenberga, ale ze sňatku sešlo.⁵⁰⁵ Při této návštěvě se Margareta setkala také s Václavem Havlem, který později navštívil i zámek Sychrov.⁵⁰⁶ Při návštěvě prezidenta Havla na Sychrově pronesla, dle slov Evy Šolcové, Margareta proslov o tom, že i když je šlechtična, nezabývá se svým bývalým majetkem, ale že jejím jediným přáním je, aby byl zámek Sychrov v pořádku a aby dále přežíval jako symbol její rodiny.⁵⁰⁷

Dle slov přátel paní Margarety, byla Margareta úžasná dáma, která měla dva velké koníčky – péči o zámek Sychrov a vilu Orleans v Attersee.⁵⁰⁸ Jejím domácím mazlíčkem byla kočka, kterou měla velmi ráda.⁵⁰⁹ A mezi nejoblíbenější pokrmy v Čechách, které si vždy po příjezdu vyžádala, byly ovocné borůvkové knedlíky a řízek s bramborovou kaší.⁵¹⁰ Byla to dáma, která inspirovala mnohé lidi, kteří na ni dodnes s láskou vzpomínají. „*No, a jinak jsem ji měla strašně ráda. A myslím, že ona i mě měla taky ráda. Protože vždycky, Růžena moje, vždycky mě objala tady, upřímně, to byl prostě takovej báječnej člověk, bych řekla...*“⁵¹¹

Se správou zámku Sychrov, měla Margareta výborné vztahy a často se setkávala s kastelánem Milošem Kadlecem. Dokonce slavila na zámku své 80. narozeniny, na které ji dovezl slavnostní kočár tažený bílými koňmi.⁵¹² Když 19. října 2012 Margareta Kottulinsky zemřela, konala se o pár dní později v kapli zámku Sychrov zádušní mše, na kterou přišlo mnoho lidí a přátel zesnulé hraběnky.⁵¹³

⁵⁰⁵ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁶ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁷ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁸ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵⁰⁹ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

⁵¹⁰ Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁵¹¹ Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁵¹² Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

⁵¹³ Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

4. Reflexe jednotlivých rozhovorů

4.1 Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein

První rozhovor s paní Josseline Rohan Riedl Riedenstein, dcerou posledního majitele zámku Sychrov JUDr. Alaina Rohana, byl uskutečněný 3. 7. 2014 v soukromém bytě paní Josseline ve Vídni.

Rozhovor s paní Josseline mi zprostředkoval PhDr. Miloš Kadlec, ředitel územní památkové správy v Liberci, který mi prostřednictvím e-mailu zaslal kontakt na paní Josseline. Po dlouhé e-mailové korespondenci, která trvala zhruba půl roku, jsme se domluvily na osobní návštěvě, která tedy proběhla počátkem července ve Vídni. Již během korespondence paní Josseline působila velmi zdvořile a mile odpovídala na všechny dotazy. Bohužel ze zdravotních a časových důvodů paní Josseline nemohl proběhnout seznamovací rozhovor, ve kterém bych ji detailněji seznámila s mou prací, proto tato fáze proběhla prostřednictvím e-mailů. Již předem bylo dohodnuté, že ji navštívím u ní doma ve Vídni. K narátorce jsem tedy po předchozí domluvě dorazila na půl desátou dopoledne. Ta už na mě čekala a uvedla mě do velké předsíně a následně mě posadila do obývacího pokoje, kde se měl odehrávat náš rozhovor. Paní Josseline mi zdvořile nabídla kávu a vodu. Mezitím jsem si připravila potřebnou techniku a po zdvořilostním přivítání, kdy jsem narátorce přinesla květiny a drobné dárky jako poděkování za uskutečnění tohoto rozhovoru, začal rozhovor samotný. Narátorka byla klidná a velmi vstřícná. Zpočátku nevěděla, kde se svým vyprávěním začít, proto jsme si vyprávění rozdělily na několik okruhů, které jí vyprávění usnadnilo. Nejdříve vyprávěla o svém dětství na zámku, rodině, přátelích a dětských vzpomínkách. Vyprávění začalo trochu rychleji, ale postupně se však uvolňovala a její vyprávění získávalo pomalejší tempo, úměrné tomu, jak se rozpomínala na události z minulosti. Zhruba v polovině prvního rozhovoru se narátorka odebrala do kuchyně a po chvíli se vrátila s malým občerstvením. Poté nerušeně vyprávění pokračovalo. Bylo vidět, že vzpomínky na dětství paní Josselin těší a při vzpomínkách se často smála. Když však rozhovor dospěl k problematice roku 1945 a k jejich odsunu se zámku, její nálada se trochu změnila. Bylo vidět, že toto téma ji není moc příjemné, proto jsem narátorku nechtěla nutit o tom mluvit, kdyby sama nechtěla. Paní Josseline si povzdechla a pravila, že na to si bude muset jít udělat kávu. Poté rozhovor pokračoval a narátorka velmi ochotně a podrobně líčila události, které se odehrály

kolem roku 1945. Poté, co jsme probraly jejich odsun ze zámku, jsem paní Josseline nabídla, jestli by si chvilku nechtěla odpočinout, jelikož vyprávění trvalo již téměř čtyři hodiny. Rozhodly jsme se tedy, že si zajdeme na oběd do francouzské restaurace ve Vídni. Po obědě a krátké vycházce po Vídni mě paní Josseline pozvala zpět na kávu k ní domů. Odpoledne tedy pak proběhla druhá fáze rozhovoru, kde jsem se doptávala na drobné detaily z rozhovoru prvního. Tento rozhovor byl ukončený jak ze strany narátorky, tak ze strany mé. Bylo již pozdě odpoledne a ta nejdůležitější témata jsme již probraly.

Třetí fáze rozhovoru pak proběhla 4. 7. 2014 také v bytě paní Josseline, kde jsem ji navštívila. Bylo to spíše přátelské povídání u kávy nad starým fotografiemi a dodatečnými vzpomínkami. Myslím, že to byla moc pěkná tečka za celým vyprávěním. S paní Josseline jsme se dohodly, že přepis německé nahrávky jí pošlu a ona, pokud bude se vším souhlasit, ho schválí k publikování. Od narátorky jsem odcházela s dobrým pocitem a ve vstřícné atmosféře.

Rozhovor s paní Josseline shledávám jako velmi přínosný nejen pro můj výzkum, ale také pro celkové bádání o šlechtě ve 20. století. Rozhovor pojednává o všedním životě na zámku Sychrov. Je nutné si uvědomit, že Josseline Rohan bylo tenkrát pouze deset let a že některé věci mohla vidět poněkud zkresleně či z „dětského pohledu“, jak sama přiznává. Rozhovor probíhal chronologicky. Nejdříve se paní Josseline zmínila o svých rodičích a o svém dětství na zámku. Popisovala park i to, jak byl zámek uspořádaný a kde byly jaké pokoje a jaké v nich bylo vybavení. Dále se zmínila o služebných, kteří na zámku pracovali. Neopomněla také zmínit denní a sváteční rituály, jaká byla jejich strava, co nosili na sobě, s čím si hráli či jaká vlastnili zvířata. Chmurnou stránkou celého rozhovoru byly válečné vzpomínky a rok 1945, kdy zámek museli opustit. Paní Josseline Rohan popisuje jejich útrapy po roce 1945 i život v exilu. O svém pozdějším soukromém životě, o svém manželovi a dětech, již nechtěla hovořit. Její manžel je již po smrti a pro ni jsou tyto vzpomínky stále bolestné.

4.2 Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou

Rozhovor s paní MUDr. Evou Šolcovou, blízkou přítelkyní paní hraběnky Margarety Rohan Kottulinsky, sestry paní Josseline, se konal dne 4. 8. 2014 v rodinném domku paní Šolcové, který se nachází v centru města Turnov.

Telefonní kontakt na paní doktorku mi opět zprostředkoval pan PhDr. Miloš Kadlec. Narátorce jsem volala již v únoru, abych se přesvědčila o tom, jestli bude mít zájem mi rozhovor zprostředkovat. Narátorka působila velmi ochotně, a i když říkala, že neví, jestli mi bude moci pomoci, s rozhovorem souhlasila. Původně naše setkání mělo proběhnout v létě v zámeckých zahradách zámku Sychrov, ale jelikož se zdravotní stav paní Šolcové velmi zhoršil, přestala téměř chodit, rozhovor se tedy přesunul k ní domů. Návštěva byla naplánována na pondělí na třetí hodinu odpoledne. Přivítal mě její vnuk a jedna paní, která se zřejmě o paní Šolcovou stará. Vnuk brzy odešel a paní pečovatelka mi nabídla vodu a kávu. Paní Šolcové jsem přinesla květiny a drobné dárky, jako poděkování. Měla z toho obrovskou radost. Zpočátku narátorka nevěděla kde začít, ale brzy se rozpovídala a její vyprávění se týkalo převážně její přítelkyně Margaretě Kottulinsky, která u ní pobývala v Čechách. Ke konci rozhovoru se do vyprávění na chvíli přidala i paní ošetřovatelka, která na Margaretu vzpomínala také s láskou. Při otázce, jestli nezná nějaké další pamětníky, kteří pamatují poslední Rohany nebo mají vzpomínky na paní Margaretu, která na Sychrov jezdila velmi často, bez váhání zvedla paní Šolcová telefon a volala paní Růženě Pospíšilové, která u paní Šolcové uklízí a u které Margareta pobývala poslední roky. Poté, co vytočila telefonní číslo, ji stručně řekla pár slov o mém projektu a hned mi ji dala, abych se s ní dohodla také na rozhovoru. Krátce jsem se tedy představila a dohodly jsme se na osobní schůzce přesně za týden. Tak jsem tedy získala dalšího narátora. Rozhovor trval asi 2 hodiny, ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu paní Šolcové, která již byla vyčerpaná, byl poté ukončen. Získala jsem zajímavé informace o paní Margaretě a kontakt na dalšího pamětníka, odcházela jsem tedy s dobrým pocitem.

Rozhovor s Evou Šolcovou byl rozhodně velkým přínosem. Její tchán byl blízkým přítelem JUDr. Alaina Rohana a rodinu Rohanů osobně léčil. Eva Šolcová se s rodinou Rohanů neznala, poznala ji až po tom, co se do rodiny Šolců přivdala. Poté párkrát rodinu Rohanů navštívili v Rakousku a Eva Šolcová se s Margaretou Kottulinsky důvěrně sblížila. Rozhovor mi poskytl jednak informace o soukromém životě a osudech Margaretě Kottulinsky, jednak mi také přiblížil život Rohanů na zámku ve 20. století. Je nutné podotknout, že tyto informace však nejsou přímé, jelikož Eva Šolcová je má pouze zprostředkované skrz jejího tchána MUDr. Šolce.

4.3 Rozhovor s Věrou Bergmanovou

Rozhovor s paní Věrou Bergmanovou proběhl v jejím domě ve vesnici Radimovice – Sychrov dne 6. 8. 2014. Paní Bergmanová je pamětnicí, která pamatuje poslední majitele na zámku Sychrov.

Kontakt na paní Bergmanovou jsem dostala od své kolegyně, stálé průvodkyně na zámku Sychrov paní L. N., která také ochotně paní Bergmanové zavolala a sjednala mi schůzku. Schůzka proběhla večer kolem šesté hodiny, kdy jsem narátorku navštívila u ní doma. Zrovna vyprovázela svou přítelkyni a vřele mě přivítala. Narátorka velmi špatně chodí, má berle, proto se rozhovor uskutečnil v kuchyni, kde se jí sedělo nejpohodlněji. Jako bývalá hospodská mi hned nabídla panáka, kterého jsem zdvořile odmítla, ale ona trvala na tom, že si musím dát, že je to zdravé. Jako poděkování jsem narátorce přinesla malý dárek. Náš rozhovor se týkal vzpomínek na poslední Rohany. Rozhovor byl pak přerušen příchodem syna paní Bergmanové, který se o ni stará. Krátce na to však odešel a náš rozhovor nerušeně pokračoval dále. Poté se její vzpomínky již netýkaly Rohanů na zámku, ale obecně situace za druhé světové války v okolí zámku, což jsem velmi přivítala, jelikož tak se mi naskytl velmi pěkný obrázek i o okolí zámku Sychrov a o obyvatelích místní vesnice. U obyvatel vesnice pak paní Bergmanová nadále zůstala a ve svém vyprávění se vzdálila. Vzpomínala na své mládí, školu a spolužáky. Snažila jsem se její pozornost obrátit zpět k hlavnímu tématu, ale jí již nic k Rohanům nenapadalo. Bylo zjevné, že si narátorka chce povídat a tak tedy rozhovor pokračoval již jiným směrem, který se mé práce netýká. Rozhovor byl ukončen kvůli velmi pozdní večerní hodině a narátorka zdůraznila, že až půjdu zase okolo, že se mám stavít „na kus řeči“. Bohužel podle slov pamětnice ve vesnici již nežije nikdo, kdo by osobně pamatoval poslední majitele zámku Sychrov.

Skoro celá rodina Bergmanových pracovala na zámku převážně jako sluhové či uklízečky. Sama Věra Bergmanová se osobně s rodinou Rohanů neznala, ale má na ni dětské vzpomínky. Často vzpomíná na to, jak se JUDr. Alain Rohan projížděl na koni se svou rodinou po vesnici nebo na malé princezny, které si hrály s ostatními dětmi z vesnice.

Tento rozhovor je přínosný zejména z toho důvodu, že zachycuje pohled „obyčejného“ člověka na šlechtu ve 20. století. Z rozhovoru tedy vyplývá vztah lidí z vesnice k šlechtě, která žila na zámku. Bohužel Věra Bergmanová je poslední

žijící pamětníci ve vesnici, která si osobně pamatuje rodinu Rohanů. Proto z jednoho rozhovoru nemůžeme udělat celkovou analýzu, která by se komplexně věnovala vztahu lidí z vesnice k místní šlechtě. Můžeme se tedy spoléhat na výpověď Věry Bergmanové, která během svého rozhovoru uvedla, že i ostatní lidé, kteří ve vesnici žili, měli rodinu Rohanů velice rádi. Věra Bergmanová několikrát vzpomínala, že JUDr. Alain Rohan byl velice moudrý a spravedlivý muž, který zaměstnával velkou část lidí z vesnice.⁵¹⁴

4.4 Rozhovor s Růženou Pospíšilovou

Rozhovor s paní Růženou Pospíšilovou, přítelkyní paní Margarety Rohan Kottulinsky, se konal v panelovém domě, v bytě narátorky, dne 11. 8. 2014.

Kontakt na paní Pospíšilovou jsem dostala od MUDr. Evy Šolcové, u které paní Pospíšilová uklízí. Hraběnka Margareta Kottulinsky, když navštívila Čechy, tak zpočátku bydlela u své přítelkyně paní Šolcové. Jelikož se však zdravotní stav paní Kottulinsky zhoršil, špatně chodila, a paní Šolcová bydlí v poschodí bez výtahu, přestěhovala se paní Kottulinsky k paní Pospíšilové, jelikož ta má v panelovém domě výtah. Rozhovor se uskutečnil v pondělí kolem jedné hodiny odpoledne. Narátorka již na mě čekala a posadila mě do obývacího pokoje. Zpočátku byla velmi nervózní, zbrklá, nevěděla, kde začít. Navíc mi chtěla ukázat staré fotografie, dokumenty, pohledy a tak chodila po bytě a hledala je. Nejdříve mi ukázala pokoj, kde paní Margareta bydlela, poté jsme si prohlédly fotografie, pár pohlednic a dokumentů mi narátorka také věnovala. Pak jsme se posadily a začala již v klidu vzpomínat na Margaretu. Narátorka se seznámila s Margaretou až v pozdějších letech, neznala tedy její rodinu. I přes to to bylo velmi zajímavé vyprávění o ženě, která zámek natolik milovala, že ho finančně podporovala i poté, co jim byl zámek státem zkonfiskován. Margareta se nedokázala od zámku odloučit a neustále se snažila o to, aby byl zámek v pořádku. Paní Pospíšilová o Margaretě krásně a zaníceně vyprávěla. Rozhovor trval asi devadesát minut, poté musel být ukončen z časového důvodu, kdy již narátorka musela do práce.

Pohled Růženy Pospíšilové na Margaretu a její život je, dle mého názoru, velmi zaujatý, jelikož hraběnkou měla opravdu ráda a velmi ji obdivovala. Růžena Pospíšilová hraběnkou několikrát také navštívila v Rakousku, kde Margareta

⁵¹⁴ Rozhovor s Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

vlastnila hotel Orléans u Attersee. Její návštěva u hraběnky byla čistě přátelská, Pospíšilová tento pobyt brala jako svou dovolenou. Na druhé straně se zde Růžena Pospíšilová snažila hraběnce také pomáhat v běžném provozu hotelu s mytím nádobí, vařením, praním či žehlením. Dokonce dostala paní Pospíšilová od Margarety nabídku, aby v Rakousku zůstala a dále zde pracovala. Již z tohoto náznaku tedy vyplývá, že vztah obou žen byl velmi přátelský. Jak uvedla Růžena Pospíšilová, vždy se na vzájemné setkání velmi těšily, a když se konečně uviděly, dlouze se objímaly.⁵¹⁵

Rozhovor s Růženou Pospíšilovou shledávám rovněž jako velice zajímavý přínos k mému výzkumu. Růžena Pospíšilová sice nebyla blízkou přítelkyní rodiny Rohanů, znala se pouze s Margaretou Kottulinsky, ale i tak přináší cenné informace o dceři JUDr. Alaina Rohana. Tento rozhovor poskytuje informace o všedním životě Margarety Kottulinsky a jejím dobročinném působení jak na zámku Sychrov, tak také v Rakousku, kde Margareta žila. Z rozhovoru se sice nedozvídáme žádné politicko-hospodářské dějiny, dějiny rodu Rohanů ani to, co se dělo s Rohany za druhé světové války a pak po roce 1945, ale vyprávění Růženy Pospíšilové přináší informace o tom, jaká vlastně Margareta byla jako osoba, jak jí vnímali ostatní lidé, jaké byly její záliby, ale také i takové věci, jako co měla Margareta ráda, či jaké bylo její nejoblíbenější jídlo. Právě zde vidím velmi zajímavý přínos, jelikož tu vnímáme šlechtu také jako „obyčejné lidi“. Margareta vystupuje jako dáma, jejímž hlavním životním posláním byla péče o rodový majetek.

⁵¹⁵ Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

5. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo seznámení se s metodou orální historie, ale také na základě rozhovorů s pamětníky sledovat život Rohanů na Sychrově a poukázat na obecné projevy životního stylu šlechty ve 20. století.

Práce je rozdělena do tří částí. V první části jsem se zabývala metodou orální historie. O orální historii bylo sepsáno mnoho publikací, proto není potřeba dlouze o této problematice v práci hovořit. Svou pozornost jsem zaměřila především na pojmy jako co je to orální historie, jaký vývoj měla ve světě a u nás. Krátce jsem se zmínila i o problematice lidské paměti, jelikož toto téma s orální historií také úzce souvisí. Za důležité v této části považuji seznámení čtenáře s pojmy jako je interview a životní příběh a následně rozhovor, vedení rozhovoru, přepisu a interpretaci. Zde se také zabývám vlastními zkušenostmi s touto metodou. Tato část by mohla být v budoucnu přínosná pro další studenty, kteří se budou orální historií zabývat. V této části jsem vycházela převážně z publikací předního českého autora o orální historii Miroslava Vaňka. Dále jsem použila skripta UK a webové stránky AV ČR.

Druhá část mé práce je věnována rodu Rohanů. Tuto část jsem rozdělila do tří částí. První se věnuje nejstarší historii rodu Rohanů jakožto bretaňských vévodů. Ve druhé části se zabývám Rohany, jako šlechtou, která měla ve Francii velký vliv. Svou pozornost jsem věnovala třem nejvýznamnějším představitelům tohoto rodu a také kardinálům z rodu Rohanů. Tyto osobnosti v mé práci zmiňuji z několika důvodů. Tyto členové rodu sehráli ve Francii důležité role a dostali se i do povědomí lidí čtenářské obce díky dílům jako jsou "Tři mušketýři" nebo "Náhrdelníková aféra". Nejdůležitějším důvodem je to, aby čtenář pochopil postavení této rodiny ve Francii před revolucí a po revoluci. Další část je věnována majitelům zámku Sychrov, což byli právě ti, kteří po revoluci odešli z Francie a usadili se v Čechách. Díky pramenům, ke kterým jsem během svého bádání získala přístup, se mi podařilo zjistit zajímavé a nové informace. Jedná se především o pramen pamětní knihy zámku Sychrov. Mám v plánu tyto informace předat dále průvodcům SZ Sychrov a tím tak přispět k obohacení jejich vědomostí, které následně budou moci využít na prohlídkových trasách. Text jsem se snažila obohatit články a citacemi z dochované pamětní knihy. Stěžejním bodem mé práce je pak

část třetí, ve které se zabývám posledními majiteli zámku Sychrov. Podařilo se mi získat dlouhý rozhovor s dcerou JUDr. Alaina Rohana, která na zámku vyrůstala. Dále jsem udělala rozhovory s blízkými přítelkyněmi kněžny Margarety, další z dcer posledního majitele. Čtvrtý rozhovor jsem udělala s paní z vesnice, jejíž rodina na zámku pracovala. Tento rozhovor je zajímavý tím, že poskytuje informace o knížecí rodině a také líčí situaci na zámku a vsi za druhé světové války.

Z pramenů a na základě rozhovorů jsem se pokusila zrekonstruovat rodinný život šlechty na zámku. Zabývám se také jejich dalšími osudy po roce 1945. Text jsem opět doplnila o úryvky z rozhovorů, které vystihují celkovou atmosféru. Na samý závěr jsem udělala nezbytnou reflexi rozhovorů. Ve zkratce bych mohla říci, že první a druhá část celé práce se věnuje teorii - metodice orální historie a historii Rohanů čerpané z dostupné literatury a pramenů. Ústřední téma, pojednání o posledních Rohanech pak v sobě propojuje teoretické části a spojuje je s praktickým výzkumem v terénu.

6. Seznam literatury

Prameny

SZ Sychrov, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow 1820–1899*, inv. č. 3357.

Vydané (edice, beletrie)

KADLEC, Miloš, *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820–1834*, Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci [1], 2006

KADLEC, Miloš. *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850*, Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci [2], 2007, s. 68–84.

KADLEC, Miloš. *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1851–1860*, Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci [3], 2008, s. 64–82.

KADLEC, Miloš. *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1861–1863*, Památky Libereckého kraje: 2009 [4], 2010, s. 95–112.

KADLEC, Miloš. *Gedenkbuch des Schlosses Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1864–1867*, Památky Libereckého kraje: 2010 – 2011 [5], 2012, s. 68–93.

Dobový periodický tisk

ADAM, Rudolf. *Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník českého severu, 1926*

Literatura

ADAM, Rudolf. *Sychrovsko: Rok 1866*. In *Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník českého severu*, Turnov, 1924 - 1925

ADAM, Rudolf. *Sychrovská zahrada*. In *Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník českého severu*, Turnov, 1924 - 1925

BALADOVÁ, Hana. *Rodinný archiv – Rohanové*. Archivní inventář Litoměřice: SOA, 2005

BARNETT, Cornelli. *Bonaparte*. 1. vydání. Brno: Jota, 2005, ISBN 80-7217-352-

BEZECNÝ, Zdeněk. *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*. 1. vydání. Praha: Academia, 1999, ISBN 80-200-0685-0.

ČORNEJ, Petr. *Panovníci českých zemí*. 5. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004, ISBN 80-7200-848-3

DOČEKAL, Boris. *Osudy českých šlechticů*. 1. vydání. Jihlava: Listen, 2002, ISBN 80-86526-00-3

GLÓZOVÁ, Martina - MALOŇ, Lubor – SPURNÁ, Marie – ZEMÁNKOVÁ, Michaela. *Šetření o postoji obyvatel České republiky ke šlechtě*. Olomouc, 2004

HOLLER, Gerd. *Ferdinand I*. 1. vydání. Praha: Brána, 1998, ISBN 80-85946-90-4

JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha, 2003

KADLEC, Miloš. *Kníže Kamil Rohan*. Sychrov: SZ Sychrov, 2004, ISBN 8023949179

KADLEC, Miloš. *Oranžerie na Sychrově*. Sychrov: SZ Sychrov, 2009

KADLEC, Miloš. *Rohanové*. Sychrov: SZ Sychrov, 2013, ISBN 978-80-905555-5-6

KADLEC, Miloš. *Dějiny a současnost – Sychrov: anglická inspirace, francouzský nádech*. Praha: Uniprint, 2013, ISBN 0418-5129

KUSÁ, Zuzana: *Problém pravdivosti informácií v životopisných rozprávaniach*. In: *Genealogicko-heraldický hlas* 5, 1995, č. 2, s. 17–21. Cit. dle: CHRENKOVÁ: *Reflexia spôsobu.*, 1995

LE GOFF, Jacques. *Historie et Mémoire*. Gallimard, 1988, ISBN 9782070324040

MAŤÁTKOVÁ, Petra. *Sychrovská pamětní kniha*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011. Bakalářská práce obhájená na Ústavu historických věd UP pod vedením Mileny Lenderové

MUSILOVÁ, Dana: *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století I – III*. Praha: ÚSD, 1999

MYSLIVEČEK, Milan. *Velký erbovník, svazek 2*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2006, ISBN 80-7238-521-6

MYŠKA, Milan – ZÁMEČNÍK, Stanislav – HOLÁ, Věra: *Práce s pamětníky a vzpomínkami. Metodická příručka*. Ostrava: Pdf, 1967

MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus. Novogotika*, Výběrový katalog expozice na zámku Sychrově a hradu Bítově, Sychrov: SZ Sychrov, 1995

MŽYKOVÁ, Marie. *Kamenná kniha. = The Stone Book*. Sychrov: SZ Sychrov, 1997

MŽYKOVÁ, Marie. *Rohanská portrétní galerie*. Sychrov: SZ Sychrov, 1985

MŽYKOVÁ, Marie. *Ze sbírek státního zámku Sychrov: Miniaturní a drobný portrét*. Sychrov: SZ Sychrov, 1985.

OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Spolková a politická činnost knížete K. Rohana ve 40. letech 19. století*. In KADLEC, Miloš. *Kníže Kamil Rohan*. Sychrov: SZ Sychrov, 2004

OTÁHAL, Milan – SLÁDEK, Zdeněk. *Deset pražských dnů. 17. - 27. listopad 1989*. Praha: Academia, 1990, ISBN 80-200-0340-1

Ottův slovník naučný. 20 díl. Praha: Paseka, 2000, ISBN 80-7185-298-8

POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Vývoj sychrovských zámeckých interiérů*. Sychrov: SZ Sychrov, 1987

POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Sychrov*. Sychrov: SZ Sychrov, 1987

REJHA, Adam. *Pamětní kniha zámecké kaple na Sychrově 1862 – 1867*. Praha: Univerzita Karlova, 2013, Bakalářská práce obhájená na Filosofické fakultě UK pod vedením Zdenka Hojdy

ROHAN, Inge. *Zámek Sychrov: Novogotický památník rodu Rohanů*. Spolek přátel zámku Sychrov, 1996

SMOLOVÁ, Věra. *Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov)*, překlad, 1998 - 2000

SLAVÍČKOVÁ, Hana. *Ústřední správa rohanských statků Sychrov*. Archivní inventář Litoměřice: SOA, 1973/1975

SLAVÍČKOVÁ, Hana. *Rodinný archiv Rohanů*. In: Sborník archivních prací 35. Praha: Panorama, 1985, ISSN 0036-5246.

SVOBODA, Antonín Marián. *Okrasné rostliny v zahradách zámku Sychrov* IN: MŽYKOVÁ, Marie. *Kamenná kniha, sborník k romantickému historismu – novogotice*, Sychrov: SZ Sychrov, 1997

SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2007, ISBN 978-80-7185-844-7

SYLLABUS, průvodcovské slovo zámku Sychrov, Sychrov: SZ Sychrov

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás*. Praha: Lidové noviny, 2012, ISBN 978-80-7422-223-8

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Helena: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: AV ČR, 2007, ISBN 978-80-7285-089-1

Rozhovory, přednášky

Přednáška PhDr. Miloše Kadlece z února 2013, zápis sepsala Mgr. Monika Fandáková

Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 3. 7. 2014

Rozhovor s Josseline Rohan Riedl Riedenstein, 4. 7. 2014

Rozhovor s MUDr. Evou Šolcovou, 4. 8. 2014

Rozhovor s paní Věrou Bergmanovou, 6. 8. 2014

Rozhovor s Růženou Pospíšilovou, 11. 8. 2014

Internetové stránky

Karlova Univerzita – skripta k orální historii

<http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/oralni%20historie_skriptum.pdf>

Národní památkový ústav – tisková zpráva < <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/tiskove-zpravy/news/7450-tiskova-zprava-srdce-busta-a-osobni-veci-vevody-d-enchien-na-zamku-v-sychove/>>

Národní památkový ústav – tisková zpráva

<http://fontesnissae.cz/pdf/Fontes_2012_2_09.pdf>

Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten verbunden mit Novellen, Humoresken, Sagen und in einem zeithistorischen Feuilleton In:

<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=4830345>> Národní politika, 1886 In:

<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7979025>>

Národní listy, 1901 In:

<<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7336654>>

Národní listy, 1901 In <[http://alex.onb.ac.at/cgi-](http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sph&datum=0011&page=11&size=45)

[content/alex?aid=sph&datum=0011&page=11&size=45](http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sph&datum=0011&page=11&size=45)>

Schematismus velkostatků v království českém In: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius-MShowPageDoc.do?id=4523369>>

Novinový článek o smrti princezny Rohan v Paříži

In:<<http://fultonhistory.com/Newspaper%2019/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968/Albany%20NY%20Knickerbocker%20News%201968%20-%201093.pdf>>

Obrázková příloha

KADLEC, Miloš. *Rohanové*. Sychrov: SZ Sychrov, 2013, ISBN 978-80-905555-5-6

Rodinné fotografie Rohanů, součást inventáře zámku Sychrov